

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
CANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY

MANAGEMENT AND POLITICAL SCIENCES REVIEW

Volume: 6 Issue: 2 Cilt: 6 Sayı: 2
Aralık/December 2024

MANAGEMENT AND POLITICAL SCIENCES REVIEW

Cilt 6 · Sayı 2 · Aralık 2024 / Volume 6 · Issue 2 - December 2024

E-ISSN: 2791-6529

SAHİBİ (Publisher)

Rektör Prof. Dr. R. Cüneyt ERENOĞLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Editörler / Editors

Prof. Dr. Pelin KANTEN

Editör

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Yardımcı Editörler / Assistant Editors

Arş. Gör. Dr. Murat ÖZKAYA

Arş. Gör. Hüseyin ORAK

Alan Editörleri / Field Editors

Doç. Dr. Akansel YALÇINKAYA (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

İşletme ve Yönetim / Business and Management

Doç. Dr. Ümran ŞENGÜL (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

İşletme ve Yönetim / Business and Management

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk KARAMAN (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Siyaset Bilimi / Political Science

Dr. Öğr. Üyesi Ufuk Necat TAŞÇI (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Uluslararası İlişkiler / International Relations

Prof. Dr. Kadir ARSLANBOĞA (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

İktisat / Economics

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Pelin KANTEN

Editör

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Gülten GÜMÜŞTEKİN

Editör

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN

Editör

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Yazı İşleri / Secretariat

Arş. Gör. Rumeysa ARMUTÇU

Danışma Kurulu / Consultative Committee

MURAT Sedat (Çanakkale Onsekiz Mart University)

YARAŞ Eyyüp (Akdeniz University)

ACER Yücel (Çanakkale Onsekiz Mart University)

BARAN Muhteşem (İstanbul University)

ERKUL Hüseyin (Çanakkale Onsekiz Mart University)

ÖZDEMİR Lütfiye (İnönü University)

STAVAREK Daniel (Silesian University)

ATMACA Metin (Çanakkale Onsekiz Mart University)

STRAUSS Eric (Michigan State University)

KANTEN Selahattin (Çanakkale Onsekiz Mart University)

ÇAVUŞGİL S. Tamer (Georgia State University)

KIZILDAĞ Duygu (İzmir Demokrasi University)

BACAK Bünyamin (Çanakkale Onsekiz Mart University)

YEŞİLTAŞ Murat (Mehmet Akif Ersoy University)

GÜMÜŞTEKİN Gülten (Çanakkale Onsekiz Mart University)

KANTEN Pelin (Çanakkale Onsekiz Mart University)

GÜMÜŞ Erhan (Çanakkale Onsekiz Mart University)

GHAZZAWI Issam (University of La Verne)

YELKİKALKAN Nazan (Çanakkale Onsekiz Mart University)

ŞENGÜL Ümran (Çanakkale Onsekiz Mart University)

TUNA Muharrem (Gazi University)

TVRDON Michal (Silesian University)

ÖZKARA Belkıs (Afyon Kocatepe University)

SPERKA Roman (Silesian University)

ÖZCAN Ayşe (Giresun University)

ALPARSLAN Ali Murat (Mehmet Akif Ersoy University)

UYARGİL Cavide (Kültür University)

Bu Sayının Hakemleri / Referees of This Issue

YAPRAKLI Sevdâ Özgür (Atatürk University)

ÖRSELLİ Erhan (Erbakan University)

EREN Miraç (Ondokuz Mayıs University)

AĞIR Osman (İnönü University)

ALKAN Ömer (Atatürk University)

GİLİLANLI Elif (Trakya University)

YILDIZ Ramazan (Çanakkale Onsekiz Mart University)

ARSLAN Serdar (Alanya University)

EKLEMEZLER Sercan (Bursa Technical University)

AKSU Bora (Marmara University)

KIRAY Abdullah (Çanakkale Onsekiz Mart University)

SAYIN Züleyha (İstanbul Medeniyet University)

İNDEKSLER / INDEXES

A S O S
indeks

ROOTINDEXING
JOURNAL ABSTRACTING AND INDEXING SERVICE

”ACARINDEX

TOGETHER WE REACH THE GOAL

MANAGEMENT AND POLITICAL SCIENCES REVIEW

E-ISSN: 2791-6529

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Yılda iki kez yayımlanır / Published two times a year

Management and Political Sciences Review dergisi 2019 yılından itibaren yılda iki sayı (Aralık, Haziran) olarak yayımlanması planlanan uluslararası hakemli ve bilimsel bir dergidir. Derginin yazım dili Türkçe ve İngilizce'dir. Dergide bilimsel araştırma ölçütlerine uygun olarak sosyal bilimler alanında yapılmış ve daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olan; doktora ve yüksek lisans çalışmalarından elde edilen sonuçların bir bölümünden ya da tümünden yararlanarak hazırlanmış olan bilimsel makaleler, araştırma-inceleme makalesi türünden çalışmalar, derleme yazıları, teknik notlar, kitap tanıtımları ve benzeri yayımlanır; arşivlenir, paylaşılır, basılır ve dağıtılır. Management and Political Sciences Review herhangi bir makale değerlendirme/işlem ve yayın ücreti talep etmez.

Management and Political Sciences Review is an international peerreviewed scientific journal scheduled to be published two times a year, from 2019 onwards, in December and June. Publication languages of the journal are Turkish and English. The journal comprises, archives, shares, prints and distributes scientific articles, articles derived from research of masters and doctoral thesis, research and observation reports, collections, technique notes and bookreviews. Papers from all fields of social sciences are admissible and expected to be coherent with scientific research criteria and not published before. The journal does not charge any sort of article processing or publication fee.

Yaygın Süreli Yayın
6 aylık (Aralık/Haziran)
Türkçe/İngilizce

Vernacular Publication
Biannual (December/June)
in Turkish/English

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Terzioğlu Yerleşkesi, Çanakkale – TURKEY

Tel: +90 286 218 00 18 Fax: +90 286 218 05 24

Web: <https://dergipark.org.tr/en/pub/mpsr> - <http://mpsr.dergi.comu.edu.tr/>

E-mail: mpsr@comu.edu.tr

Aksi belirtilmediği sürece Management and Political Sciences Review yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına aittir. Bu konuda dergi sahibi, editörler veya diğer yazarlar sorumlu tutulamaz.

Statements of acts or opinions appearing in the Management and Political Sciences Review are solely those of authors and do not imply endorsement by the editors, other authors or publishers.

Tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izni alınmaksızın hiçbir iletişim, kopyalama sistemi kullanılarak yeniden basılamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

All Rights Reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form, or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission of the Management and Political Sciences Review editors.

TAKDİM

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde çıkarılan Management and Political Sciences Review dergisi 2019 yılından itibaren 2 sayı olarak çıkarılmaya başlanmıştır. Derginin bu sayısında 6 Makale yer almaktadır.

Dergimizin bu sayısına çalışmalarını gönderen akademisyenlere, bu eserlerin değerlendirmesini yapan hakemlere, alan editörlerine, yayın ve danışma kurulu ve sekreteryaya teşekkür ederiz.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Management and Political Sciences Review

MANAGEMENT AND POLITICAL SCIENCES REVIEW

E-ISSN: 2791-6529

Cilt 6 · Sayı 2 · Aralık 2024 / Volume 6 · Issue 2- December 2024

İçindekiler Table of Contents

MANAGEMENT AND POLITICAL SCIENCES REVIEW

E-ISSN: 2791-6529

Cilt 6 · Sayı 2 · Aralık 2023 / Volume 6 · Issue 2- December 2024

İçindekiler Table of Contents

MAKALELER ARTICLES

Araştırma Makalesi/Research Article

Küreselleşmenin İnsanî Gelişme Üzerindeki Etkileri: Seçilmiş Müslüman Ülkeler Üzerine Ampirik Bir Çalışma

Effects of Globalization on Human Development: An Empirical Study on Selected Muslim

Countries57

Huri AYBUDAK, Utku AYBUDAK

Araştırma Makalesi/Research Article

Dijital Demokrasi ve E-Demokrasi Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis of Studies on Digital Democracy and E-Democracy.....72

Alper ÖZKÖK

Araştırma Makalesi/Research Article

Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

A Qualitative Research on the Reflections of the Change in Supply Chain Routes on Container Line Operators and Forwarders Due to Security Problems in the Suez Canal.....96

Şimal ÖZEN, İsmail ELAGÖZ

Araştırma Makalesi/Research Article

Role Conflict: A Qualitative Study on Female Academics with Administrative Duties

Rol Çatışması: İdari Görevi Olan Kadın Akademisyenler Üzerinde Nitel Bir Araştırma.....114

Serkan Berk ERDEN

Araştırma Makalesi/Research Article

Kronik Hastalıkların İş Yaşamındaki Tutum ve Davranışlara Yansımaları

Reflections of Chronic Diseases on Attitudes and Behaviors in Work Life.....129

Benan ARDA, Pelin KANTEN, Merve Gözde DURMAZ, Yener PAZARCIK

Araştırma Makalesi/Research Article

**Elektronik Beyanname Sisteminin SWOT, AHP ve MARCOS Yöntemleri Kullanılarak Analizi:
Bilecik İli Örneği**

Analysis Of The Electronic Declaration System Using SWOT, AHP, and MARCOS Methods: A Case
Study Of Bilecik Province.....144

Özüm EĞİLMEZ, Gözde KOCA, Huzeyfe Zafer AKCAN

Küreselleşmenin İnsanî Gelişme Üzerindeki Etkileri: Seçilmiş Müslüman Ülkeler Üzerine Ampirik Bir Çalışma

Effects of Globalization on Human Development: An Empirical Study on Selected Muslim Countries

Huri Gül Aybudak¹, Utku Aybudak²

Öz

Bu çalışmada, 1990-2019 yılları arasında seçilmiş yedi Müslüman ülkede (Bangladeş, Mısır, Endonezya, Malezya, Suudi Arabistan, Pakistan ve Türkiye) küreselleşmenin çeşitli boyutları (sosyal, ekonomik ve politik) ile İnsani Gelişme Endeksi (HDI) arasındaki ilişki incelenmektedir. Mevcut çalışma, ampirik analiz tekniği olarak, Panel Otoregresif Dağıtılmış Gecikmeli (ARDL) metodolojisi ve Pedroni Eşbütünleşme testini kullanarak yürütülmüştür. Çalışmanın ulaştığı ampirik analiz sonuçlarına göre, ekonomik küreselleşmede meydana gelen %1'lik bir değişimin insanî gelişmeyi %0,12 oranında azalttığını, sosyal ve siyasal küreselleşme değerlerinde meydana gelen %1'lik bir değişimin ise sırasıyla %21 ve %46 oranında artırdığını göstermektedir. Bu ampirik bulgulardan hareketle, ekonomik küreselleşmenin insanî gelişmişlik düzeyi üzerinde negatif bir etki gösterdiği tespit edilirken; politik ve sosyal küreselleşmenin pozitif bir etki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu bulgular, politik ve sosyal küreselleşmenin bireylerin yaşam standartları ile refah düzeylerinin üzerinde olumlu bir etkiye sebep olabileceğini; ayrıca ekonomik küreselleşmenin ise çeşitli olumsuz ekonomik sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. Ayrıca ampirik bulgulardan hareketle, seçilmiş Müslüman ülkeler arasında uzun dönemli bir ilişkiye ulaşılması, küreselleşmenin çeşitli boyutlarının dinamik bir denge üzerine kurulu olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmenin insanî gelişme seviyesi üzerindeki ülkelerin Müslüman kimlikleri özeline dayandırılarak, farklı küreselleşme boyutları ile yaşam kalitesi ve refah düzeyi arasında var olan diyalektik ilişkiyi göz önüne sermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsanî Gelişmişlik, Küreselleşme, Müslüman Ülkeler, Panel ARDL

Makale Türü: Araştırma

Abstract

This study examines the relationship between various dimensions of globalization (social, economic and political) and the Human Development Index (HDI) in seven selected Muslim countries (Bangladesh, Egypt, Indonesia, Malaysia, Saudi Arabia, Pakistan and Turkey) between 1990 and 2019. The study employs Panel Autoregressive Distributed Lagged (ARDL) methodology and Pedroni Cointegration test as the empirical analysis technique. The results of the empirical analysis show that a 1% change in economic globalization decreases human development by 0.12%, while a 1% change in social and political globalization increases human development by 21% and 46%, respectively. Based on these empirical findings, it is concluded that while economic globalization has a negative effect on the level of human development, political and social globalization has a positive effect. These findings suggest that political and social globalization may have a positive impact on individuals' welfare levels, while economic

¹Doktora Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, huriaybudak@gmail.com, OrcID: 0000-0001-8265-7097

²Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İİBF, utkuaybudak@karabuk.edu.tr, OrcID: 0000-0003-1859-5770

globalization may have various negative economic consequences. Based on the empirical findings, the finding of a long-run relationship among selected Muslim countries suggests that the various dimensions of globalization are based on a dynamic equilibrium. Hence, this study aims to explore the dialectical relationship between different dimensions of globalization of life and well-being by focusing on the impact of economic, social and political globalization on the level of human development with special reference to the Muslim identity of countries.

Keywords: Human Development, Globalization, Muslim Countries, Panel ARDL

Paper Type: Research

Introduction

Globalization, in its various dimensions, has become an undeniable force shaping the contemporary world. The economic, social, and political aspects of globalization exert profound influences on the fabric of societies. Understanding these influences is paramount as we navigate an era characterized by unprecedented connectivity and interdependence. The importance of globalization lies not only in its economic implications but also in its potential to shape social structures and political landscapes. This study recognizes the significance of comprehending these globalizing forces in the context of human development, particularly in countries that share the common thread of being part of the Muslim world.

Globalization, as mentioned, is a multifaceted concept, extending beyond its commonly emphasized economic dimensions. While it is often associated with economic outcomes, globalization also drives significant social and political transformations. Proponents of globalization argue that its overall benefits surpass any potential drawbacks. This study aims to investigate the effects of globalization on human development by examining its economic, social, and political aspects individually. In doing so, it seeks to answer the critical question: "Do all forms of globalization contribute positively to human development?"

The current study employs Panel ARDL methodology to reveal the relationship between globalization and HDI using annual time series data from seven selected Muslim countries (Bangladesh, Egypt, Indonesia, Malaysia, Saudi Arabia, Pakistan, and Türkiye) over the period 1990-2019. It also employs Pedroni Cointegration analysis to determine long-term relationship causality. We hope to shed light on the complex relationship between globalizing forces and national development by investigating the effects of economic, social, and political globalization on HDI. Spanning the timeframe from 1990 to 2019, the primary objective of this study is to explain the influence of globalization across distinct domains on human development.

The remainder of the parts of the paper are organized as follows: Section 1 covers the conceptual framework. Section 2 presents an overview of the current literature. Section 3 focuses at the econometric methodology and estimate processes. Section 4 discusses the empirical findings. Finally, the conclusion section concludes the paper.

1. Conceptual Framework

1.1. Globalization

The discourse on globalization has been a recurrent subject within academic circles, presenting a formidable challenge in terms of conceptual delimitation. The complexity of defining globalization is rooted in several factors. Primarily, it is a concept subject to pervasive political contention worldwide, resulting in a divergence of perspectives between proponents and detractors. The essence of the concept becomes obscured amidst the conflicting narratives endorsed by both factions. Additionally, globalization embodies a multidimensional character, encompassing financial, commercial, political, social, and cultural dimensions, each manifesting distinctively within its respective domain.

Within the economic domain, globalization is intricately connected to the uninhibited and expeditious mobility of commodities and services, labor, and capital on a global scale. In classical terms, the predominance of nation-states over their respective national economies has diminished substantially (Cable, 1995). The fluidity characterizing each economic factor is experiencing a pervasive augmentation. Consequently, the influence wielded by international and supranational economic entities, alongside financially robust multinational corporations, is progressively amplifying.

Technological advancements play a pivotal role in accelerating and intensifying the effects of economic globalization. The post-Fordist mode of production empowers enterprises to swiftly relocate their manufacturing operations between peripheral and semi-peripheral nations within the capitalist economy (Harvey, 2019). The global integration of capital markets has facilitated the seamless transference of billions of dollars across continents through mere computer commands.

The political aspects of globalization are intricately tied to the sovereignty of nation-states. The incremental acknowledgment of the diverse religious, linguistic, and ethnic backgrounds within entities residing under the monist logic of nation-states, coupled with the direct engagement of "global" entities such as the United Nations and the EU with "local" elements, constitutes fundamental manifestations of political globalization (Habermas, 2018). Certainly, scholarly investigations adopting a cyclical viewpoint towards the economic and political facets of globalization are noteworthy in this context. Analyses positing an interstate competition for hegemony within capitalism, a system characterized by interrelated economic relations and numerous political entities, contend that such contests give rise to cyclical historical patterns. To trace the conceptual origins of globalization further back, seminal works like Arrighi's (2016) "The Long Twentieth Century," George Modelski's (2005) "Long Cycles in World Politics," and, notably, Wallerstein's (2011) "World-Systems Analysis" merit consideration.

The cultural aspect of globalization constitutes a notably contentious realm characterized by a lack of unanimity among scholars. Broadly, cultural globalization is expounded upon by the convergence of lifestyles across diverse nations, leading to an increasing similarity among individuals globally. This is evidenced by the adoption of globally recognized brands in attire, the consumption of franchised fast-food items, and a semblance in cultural and entertainment preferences. Notably, the pervasive influence of Hollywood and American TV series, coupled with the heightened attention garnered by international basketball and football competitions over local games, stands out as prominent indicators of cultural globalization.

Regrettably, while there exists a shared understanding of the characteristics defining cultural globalization, there remains a lack of unanimity concerning the trajectory of this process. In this context, Holton's (2013) investigation succinctly encapsulates the divergent perspectives present in the scholarly literature. Within this study, three distinct manifestations of cultural globalization are expounded upon: homogenization, polarization, and hybridization. As anticipated, the homogenization thesis posits that the ongoing process of globalization will lead to increased similarity among diverse cultures worldwide. Conversely, the hybridization perspective contends that globalization will give rise to a synthesis involving the local cultures of integrated nations and the prevailing Western culture. The polarization hypothesis presents a contrasting perspective to homogenization, asserting that globalization has engendered distinct poles, fostering division across the globe characterized by sentiments of anger, animosity, and hostility rather than a universal cultural convergence. Noteworthy proponents of this thesis include Edward Said (1978), renowned for his contributions to the analyses of Orientalism, and Samuel Huntington (2021), the author of the influential work "Clash of Civilizations".

While possessing various facets, globalization is commonly expounded through phenomena such as interdependence, the conceptualization of the world as a global village, and

the increased permeability of national borders. The examination of political polarization surrounding the concept of globalization falls outside the purview of this study. This research refrains from presenting arguments either in favour or against globalization; instead, it acknowledges globalization as an incontrovertible reality. The primary focus lies in investigating the nexus between the degree of globalization and human development, employing an econometric methodology for analysis.

1.2. KOF Globalization Index

Today, nearly all nations are impacted by globalization. Globalization, so to speak, is a global phenomenon. Despite its ubiquity, variations persist in the extent of globalization across regions, whether assessed through economic, commercial, cultural, or other lenses. The recognition of diverse degrees of globalization prompts inquiries into the quantification of this phenomenon. Measuring globalization proves challenging given the absence of unanimous consensus on its definition. Determining which indicators merit acknowledgment as measures of globalization and the extent of their validity pose formidable challenges. It is imperative to concede that, akin to the challenge of defining globalization, endeavours to gauge its levels inherently entail subjective elements.

Various efforts have been made to quantify globalization, with notable indices such as the KOF Globalisation Index, the globalization index produced by A.T. Kearney, and the Global Connectedness Index (GCI) developed by DHL in collaboration with NYU Stern School of Business emerging as prominent benchmarks for assessing the extent of globalization. All three methodologies employ specific indicators and their corresponding ratios to gauge the extent of globalization in countries. For instance, the DHL Index incorporates indicators such as foreign direct investment, inbound tourism, and the duration of international telephone calls originating from the country to assess various facets of globalization (Altman & Bastian, 2023). While the explicit details of the indicators used in the A.T. Kearney's globalization index are not disclosed, it is inferred that factors such as the number of internet users and the presence of international organizations in the country are considered (Foreign Policy, 2024). In this investigation, the KOF Globalisation Index is employed, and the assessed levels of globalization for the countries under scrutiny are derived from the KOF Index.

The KOF Globalisation Index, issued by the Department of Management, Technology and Economics at ETH Zurich, stands as one of the earliest and steadfast measures of globalization, with a history of assessing global trends since the 1970s. Beyond providing an overall evaluation of globalization, the index undertakes a nuanced examination of distinct dimensions, namely social, political, and economic globalization. Within the realm of economic globalization, the assessment comprises two distinct measures: trade globalization and financial globalization. Concurrently, social globalization is comprehensively scrutinized through three separate measures: interpersonal globalization, cultural globalization, and information globalization (Çeştepe et al. 2023). This index employs diverse variables, each assigned specific weights, to quantify distinct forms of globalization previously delineated. As an illustration, the metrics influencing the measurement of information globalization, categorized under social globalization, encompass variables such as access to television and the internet, freedom of the press, internet bandwidth, international patents, and exports of high technology. In the context of political globalization, noteworthy determinants include the presence of foreign embassies, international non-governmental organizations (NGOs), and participation in international agreements. The factors influencing the scores for all computed types of globalization, along with the weights and calculation methodologies assigned to these factors, are accessible on the official website (KOF Globalization Index, 2024).

1.3. Human Development Index

An additional variable considered in the analysis, distinct from globalization, is the HDI. Formulated by economist Mahbub ul Haq in 1990, the HDI serves as a metric for gauging the

level of human development within countries (Haq & Sen, 1990). Since 1993, the United Nations Development Programme has annually presented the HDI in its Development Report. While a detailed discussion of the calculation methodology is beyond the scope here, it is noteworthy that two distinct calculation methods were employed before and after 2010. Presently, the HDI is principally influenced by factors including life expectancy, the average and anticipated duration of education within a country, and the national income per capita (Human Development Report 2010, 2010). Following the calculation, the HDI score assumes a range from 0 to 1, where 0 signifies the lowest level of development and 1 signifies the highest.

Upon scrutinizing the HDI scores of the countries analyzed within this study, a discernible upward trend is evident for all nations across the examined time interval. Bangladesh, commencing with the lowest HDI score in 1990, demonstrates the most notable percentage increase within the specified timeframe. In 1990, Bangladesh's HDI score stood at 0,397, and by 2019, it reached 0,644, reflecting a substantial 62% increase. In contrast, Pakistan, initially closely ranked with Bangladesh, experienced a more moderate rise, advancing from 0,4 to 0,546. Further analysis reveals Indonesia elevating its 1990 HDI score of 0,526 to 0,716, registering a 36% increase. Egypt, with an initial score of 0,572, saw a 28% increase, reaching 0,735. Turkey's HDI score surged from 0,6 in 1990 to 0,842 in 2019, reflecting a forty percent increase. Malaysia, with a 1990 HDI score of 0,64, demonstrated an ascent to 0,81 in 2019. Lastly, Saudi Arabia, starting with an initial score of 0,678, exhibited a 28% increase, reaching a score of 0,873.

In the comparative assessment of the analysed countries, Saudi Arabia consistently holds the foremost position both at the commencement and conclusion of the examined time span. In 1990, Malaysia secured the second position, whereas by 2019, Turkey emerged with the second highest HDI score. Notably, in terms of the bottom two rankings, Bangladesh, initially occupying the last position in 1990, ascended to the fifth position in 2019, whereas Pakistan, initially positioned fifth, descended to the sixth rank.

The primary focus of this investigation lies in examining the correlation between alterations in the HDI scores and the globalisation scores of Muslim countries. Central to the study is the inquiry into the interconnection between the political, social, and economic dimensions of globalization and the varying levels of human development observed in countries. The following section reviews studies that explore the relationship between globalization and human development in the context of the existing literature.

2. Literature Review

Important considerations for assimilating into global dynamics are the level of human development and the prevalence of various aspects related to globalization. Three different areas have been covered by the research that has already been written about globalization and HDI relations: social, economic, and political. These areas have all been examined in different ways. As an illustration, Muhammad et al. (2010) investigate the relationship between globalization and human development in Pakistan, focusing on foreign direct investment (FDI) as a key measure of globalization. The study utilizes data from 1975 to 2008 and applies the Ordinary Least Squares (OLS) method, with HDI as the dependent variable and FDI, real GDP growth, exports, and imports as independent variables. The findings reveal that FDI positively influences HDI by creating employment and improving living standards, while real GDP growth has a negative impact due to income inequality. This study highlights the role of FDI in driving human development, providing insights into how globalization affects developing economies like Pakistan. Afterwards, Cieřlik (2014) also provides a investigation into the relationship between globalization and human development in post-transition countries (the countries that have undergone a shift from centrally planned economies to market-oriented systems such as Bulgaria, Slovenia, Hungary etc.). The study, using annual panel data from 1971 to 2010, explores this

relationship through the application of both fixed and random effects models. The analysis utilizes the KOF Index of Globalization and the Human Development Index (HDI) as key indicators. The results demonstrate a positive and statistically significant relationship between globalization and human development, although this significance diminishes when accounting for differences in economic development. This study highlights the importance of considering both regional integration and economic conditions when assessing globalization's impact on human development. Naz and Nasir (2021) explore the impact of economic, political, and social globalization on HDI across a panel of 129 countries from 1990 to 2019. Their research highlights that economic and social globalization have the most significant positive effects on HDI, while the impact of political globalization remains less pronounced. Their work contributes to the existing literature by separating the effects of different dimensions of globalization on the individual components of HDI—income, health, and education—providing a view of how globalization shapes human development across the globe.

In particular, Takiyar & Rao (2020) investigate the impact of globalization on human rights in 40 Sub-Saharan African countries over the period 1976-2017. The study uses the Political Terror Scale (PTS) as a measure of human rights, focusing on violations such as torture, political imprisonment, and extrajudicial executions. The authors employ the ordered probit model with robust standard errors to analyze the relationship between globalization and human rights across three dimensions: economic, social, and political globalization. The results reveal that social globalization has a positive and statistically significant impact on human rights in both the medium and long terms, whereas economic globalization shows no significant effect. Additionally, the study finds that political globalization has a positive but delayed impact. Furthermore, Fosah et al. (2023) examine the relationship between globalization and economic development in Sub-Saharan Africa using data from 35 countries between 1995 and 2018. The authors employ advanced econometric techniques, including the Dynamic Common Correlated Effects (DCCE) and System Generalized Method of Moments (SGMM), to control for cross-sectional dependence, heterogeneity, and endogeneity in the data. Their findings highlight that globalization, particularly de facto globalization, positively impacts human development, as measured by the Human Development Index (HDI). The study concludes that while globalization can be a driver of development in the region, policymakers must focus on maximizing the benefits by reducing cross-border barriers and encouraging foreign direct investment.

After the literature review, the methodology used for the empirical analysis of the study is presented in Section 3.

3. Methodology

Equation 1 depicts the model used for econometric analysis in this study. The dependent variable in this study is HDI, while the independent variables are economic, social, and political globalization indexes. Thus, the impact of various aspects of globalization on HDI is investigated. The model is articulated as follows:

$$HDI_{it} = \beta_0 + \beta_1 kofeco_{it} + \beta_2 kofsoc_{it} + \beta_3 kofpol_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

HDI_{it} : represents the Human Development Index for country i at time t . $kofeco_{it}$, $kofsoc_{it}$ and $kofpol_{it}$ are the economic, social and political globalization indices for country i , at time t , respectively. β_0 is the intercept term. β_1 , β_2 and β_3 are the coefficients associated with the respective globalization indices. ε_{it} is the error term.

In our current research, we employed Pesaran et al. (1999) Panel ARDL methodology to examine the long-term link between the dependent (HDI) and independent variables (social, economic, and political globalization). The ARDL methodology offers numerous advantages over other approaches for investigating long-term correlations between variables. This methodology provides flexible modeling by include varying lag lengths for both dependent and independent variables in the model. Furthermore, this approach allows both short-term and long-term relationships between variables to be investigated simultaneously (Pesaran et al.1999). As a result, we used the ARDL methodology to understand both short- and long-run interactions. Furthermore, we used a panel error correction model called the Panel Autoregressive Distributed Lag (ARDL) approach, which was developed by Pesaran and Shin (1999) and Pesaran et al. (1999).

The long-run and short-run panel ARDL (p,q) models are define as Equation (2) and Equation (3), respectively:

$$HDI_{it} = \alpha_i + \sum_{j=1}^p b_{1ij} hdi_{it-j} + \sum_{j=0}^p b_{2ij} kofeco_{it-j} + \sum_{j=0}^p b_{3ij} kofsoc_{it-j} + \sum_{j=0}^p b_{4ij} kofpol_{it-j} + u_{it} \quad (2)$$

$$\Delta HDI_{it} = \alpha_i + \sum_{j=1}^p b_{1i} \Delta hdi_{it-j} + \sum_{j=0}^p b_{2ij} \Delta kofeco_{it-j} + \sum_{j=0}^p b_{3ij} \Delta kofsoc_{it-j} + \sum_{j=0}^p b_{4i} \Delta kofpol_{it-j} + \omega hdi_{it-j} + \phi kofeco_{it-j} + \theta kofsoc_{it-j} + \delta kofpol_{it-j} + u_{it} \quad (3)$$

The model specifications use the symbols Δ for the difference operator and ω for the error correction coefficient. Equation (2) incorporates the variable levels, with the associated coefficients representing the long-term effects. Conversely, Equation (3) describes the short-term coefficients. The Panel ARDL approach uses two types of estimators. One is the Mean Group (MG) Regression, while the other is the Pooled Mean Group (PMG) Regression. The MG estimator has no parameter restrictions. MG derives the long-run parameters by averaging the individual ARDL model parameters. Unlike the MG estimator, the PMG estimator allows for both long-run homogeneity and short-run heterogeneity in parameter values (Pesaran et al. 1999). Furthermore, Hausman's test can be used to determine the regression between MG and PMG (Pesaran & Shin, 1999).

The empirical analysis for our current study will proceed in the following order: first, we will test for cross-sectional dependence on both the variable and the panel as a whole. Then, using the unit root test, we determined which methodology will be employed for the model under consideration. After conducting the second generation unit root tests, we decided to utilize Panel ARDL as the approach. Finally, we used the Pedroni Cointegration Test, which accounts for heterogeneity, to determine whether there is a long-run link between the variables in the seven Muslim nations.

The following Section 4 indicates and examines the findings of the econometric model used to study the relationship between globalization and human development.

4. Empirical Analyses and Results

Our study begins with a presentation of data sources for empirical analysis, followed by descriptive statistics. A serial assessment of horizontal cross-sectional dependence was then performed to determine the most appropriate unit root tests and model selection. The results of the unit root tests are then presented. Also, the Panel Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model is applied. Finally, we applied the Pedroni Cointegration test.

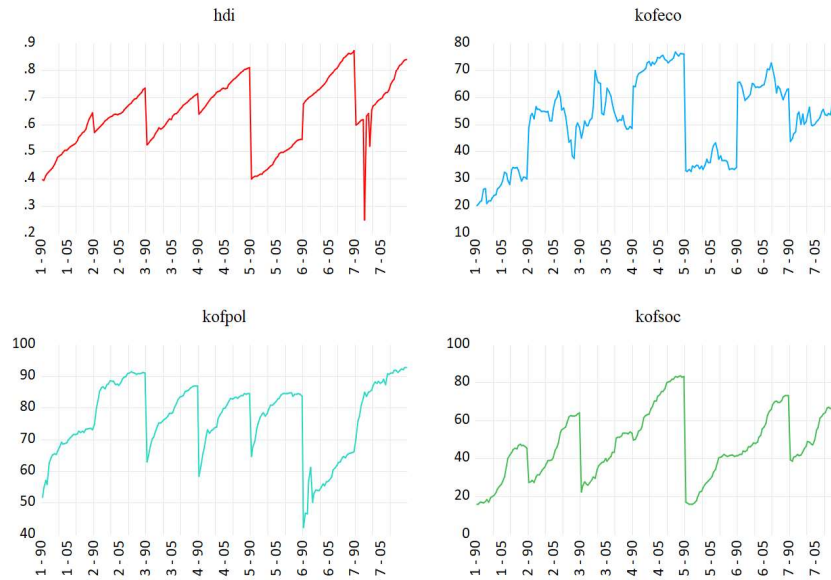
Table 1, illustrates the data sources considered in our current investigation for the period 1990-2019. The data for the HDI are sourced from the World Bank database, while the economic, social, and political indices of globalization are obtained from the Swiss Economic Institute.

Table 1. Sources of Data

Variable	Measure	Source
<i>HDI</i>	Human development index	World Bank
<i>kofeco</i>	The economic dimension of globalization	Swiss Economic Institute
<i>kofsoc</i>	The social dimension of globalization	Swiss Economic Institute
<i>kofpol</i>	The political dimension of globalization	Swiss Economic Institute

Source: Created by the authors.

Figure 1. Variables change from 1990 to 2019.

Source: It was produced using the E-views 12 package.

Figure 1 demonstrates the time-dependent changes in the variables *hdi*, *kofeco*, *kofpol*, and *kofsoc* for seven selected Muslim countries from 1990 to 2019. The *HDI* has steadily increased over time. The *HDI*, which was low in the early years (1990), rose dramatically by 2005. However, short-term reductions were seen in 1995 and 2000. The *kofeco* graph shows continual fluctuations. There was a significant fall in 1995, followed by a comeback. Sudden spikes and declines happen from time to time. The *kofpol* graph shows that political stability deteriorates and then improves. The *kofsoc* variable shows a general growing tendency, however there are occasional swings in between. Short-term declines are followed by recoveries.

Table 2 displays statistical metrics such as mean, minimum, maximum, standard deviation, skewness, kurtosis, and number of observations for each variable. As shown in Table 2, the standard deviations of the variables *HDI*, *kofeco*, *kofsoc*, and *kofpol* were determined as (0,124, 15,051, 17,795, and 11,482, respectively). The variable that deviates the most from the mean is *kofsoc*, which has a value of 17,795. The reference range for the skewness value is -0,5

to 0,5. All of our variables have a negative skewness value, indicating a shift toward the left tail. Our variables' kurtosis values exceed zero. As a result, they have a flatter structure than normal.

Table 2: Descriptive Statistics

	<i>HDI</i>	<i>kofeco</i>	<i>kofsoc</i>	<i>kofpol</i>
Mean	0,638	51,456	47,007	76,823
Minimum	0,251	20,261	15,853	42,263
Maximum	0,873	76,731	83,541	92,710
Standard deviation	0,124	15,051	17,795	11,482
Skewness	-0,284	-0,244	-0,138	-0,491
Kurtosis	2,463	2,107	2,249	2,646
Number of observations	210	210	210	210

Source: It was produced using the Stata 15 package.

In panel data analysis, cross-sectional dependence among variables is important because it influences the choice of an appropriate econometric model. Furthermore, this preliminary examination aids in the selection of appropriate unit root tests tailored to the characteristics of the data set, ensuring the methodological relevance of subsequent analyses.

Table 3: Result of Cross-section Dependence Test

<i>Variable</i>	<i>t-statistic</i>	<i>p-value</i>
hdi	23,384	0,00**
kofeco	7,201	0,00**
kofsoc	24,496	0,00**
kofpol	23,645	0,00**
Panel		
Breusch-Pagan LM	97.53309	0,000
Pesaran scaled LM	11.80931	0,000
Pesaran CD	6.573036	0,000

Source: It was produced using the Stata 15 package.

Both the overall panel and the horizontal cross-sectional dependence results of the variables are presented in Table 3. As the test statistic values calculated for the whole panel are above the 5% significance level, the panel is cross-sectional. Breusch Pagan (1980) cd LM1 tests whether the 'time' dimension is greater than the 'cross-section' dimension ($T > N$). In our dataset, the time dimension (T) covers 30 time periods (1990-2019), while the cross-sectional dimension (N) includes 7 Muslim countries. As a result, we consider the Breusch-Pagan cd LM1 test statistic in our empirical analysis.

The homogeneity test in this study is conducted using Hsiao's (1986) test. The Hsiao test operates under three different hypothesis assumptions, known as H_1 , H_2 , and H_3 . According to these assumptions, H_1 states that the coefficients are homogeneous, while the alternative hypothesis states that they are heterogeneous. On the other hand, H_2 repeats the structure of H_1 and argues for homogeneity, whereas the alternative hypothesis argues for heterogeneity. Hypothesis H_3 is distinct from the other hypotheses in that it is based on partial heterogeneity. Table 4 shows all three hypotheses are rejected at the 5% level of significance.

Table 4. Hsiao Homogeneity Test Results

<i>Hypotheses</i>	<i>f-statistic</i>	<i>p-value</i>
H1	19,122	0,000
H2	5,281	0,000
H3	4,377	0,000

Source: It was produced using the Stata 15 package.

The Hsiao Homogeneity Test results in Table 4 reveal that, at this significance level, hypotheses H_1 and H_2 are rejected, indicating that the alternatives assuming heterogeneity cannot be rejected. In contrast, for hypothesis H_3 , the option assuming partial heterogeneity is chosen, and the coefficients are discovered to be heterogeneously distributed.

Unit root tests must be performed when analysing panel data. This procedural step is critical because it allows for a comprehensive assessment of the variables' stationarity properties, allowing for more informed decisions about which econometric models to use (Lm et al. 2003).

Table 5. Unit Root Test Results

<i>CADF Unit Root Tests</i>								
<i>Variables</i>	<i>HDI</i>		<i>kofeco</i>		<i>kofsoc</i>		<i>kofpol</i>	
	ADF lags	t-statistic	ADF lags	t-statistic	ADF lags	t-statistic	ADF lags	t-statistic
<i>Bangladesh</i>	6	0,749	6	-2,259	0	-1,295	6	-3,615
<i>Egypt</i>	1	-0,801	6	-2,441	4	-1,244	6	-1,997
<i>Indonesia</i>	6	-0,074	0	-1,558	0	-3,606	6	-1,356
<i>Malaysia</i>	5	-1,675	6	-2,423	6	-1,126	6	-0,969
<i>Pakistan</i>	6	-0,532	6	-2,592	6	-0,465	6	-0,327
<i>Saudi Arabia</i>	1	-1,361	3	-4,704	6	-2,391	5	-2,774
<i>Türkiye</i>	6	-2,082	6	-0,103	6	-3,164	6	-4,553
<i>Significance Levels</i>								
1%		-4,13		-2,57		-2,57		-2,57
5%		-3,37		-2,33		-2,33		-2,33
10%		-2,97		-2,21		-2,21		-2,21
<i>CIPS Unit Root Tests</i>								
<i>Variables</i>	<i>Constant</i>		<i>Constant/Trend</i>					
<i>HDI</i>	-0,673		-0,909					
<i>kofeco</i>	-2,299		-2,389					
<i>kofsoc</i>	-0,992		-1,092					
<i>kofpol</i>	-2,134		-1,819					
<i>Significance Levels</i>				<i>Critical Values</i>				
1%	-2,57		-3,11					
5%	-2,33		-2,86					
10%	-2,21		-2,73					

Source: It was produced using the Stata 15 package.

Table 5 displays the unit root test results for CADF (each country in the panel) and CIPS (the entire panel). In the CADF test, the H_0 hypothesis assumes that the series has a unit root (is not stationary), whereas the H_1 hypothesis assumes that the series does not have a unit root. The H_0 hypothesis is rejected when CIPS test statistics reach critical levels, however the H_1 hypothesis, indicating stationary series, cannot be rejected (Pesaran H., 2007). Because the test

statistics in Table 5 exceed the table critical values, H_0 hypothesis is not rejected. Thus, the series is not stationary.

Table 6. Panel ARDL Tests Results

<i>Dep.Var.:HDI</i>	<i>Coefficients</i>	<i>Std. Err.</i>	<i>z</i>	<i>P> z </i>
Long Run (Error Correction)				
<i>kofeco</i>	-0,0012**	0,0001**	-11,243*	0,000
<i>kofsoc</i>	0,0021**	0,0076	28,059*	0,000
<i>kofpol</i>	0,0046**	0,0004**	20,333*	0,000
Short Run				
<i>Ec</i>	-0,2868	0,1037	-27,566	0,0071
<i>kofeco DI </i>	0,0005	0,0004	11,912	0,2367
<i>kofsoc DI </i>	-0,0031	0,0267	-11,634	0,2478
<i>kofpol DI </i>	-0,0037	0,0033	-11,272	0,2627
<i>Constant</i>	0,0774	0,028***	2,751***	0,07*

PMG: Pooled Mean Group Regression. ** and *** indicate 1% and 5% significance levels respectively. AIC is used to select the optimal lag length.

Note: Hausman Test: 4,609 [0,203] H_0 : Difference in coefficients not systematic/PMG

Source: It was produced using the Stata 15 package.

Table 6 shows the results of the Panel ARDL model, which uses the PMG estimator. The decision to use the PMG estimator is supported by the Hausman test results, which shows that the PMG is an efficient estimator. In long-run estimations, the parameters of the independent variables are remarkable significant. The panel ARDL model was identified as (4, 4, 4, 4) lagged using the Akaike Information Criterion (AIC), which has a lower value and a better fit. The coefficient of the "kofeco" variable was calculated to be -0,0012 based on the model findings and the lag length specified. This coefficient implies that, in the long run, a unitary increase in the kofeco variable is associated with a 0,0012 unit decrease in the HDI. Similarly, the coefficient assigned to the variable "kofsoc" is 0,0021, indicating that in the long run, a unitary increase in the kofsoc variable is associated with a 0,0021 unit increase in the HDI. Furthermore, the coefficient associated with the variable "kofpol" is determined to be 0,0046, implying that, over time, a unitary augmentation in the kofpol variable is associated with a 0,0046 unit increase in the HDI. Ec (Error Correction): This variable has a coefficient of -0,2868. A negative coefficient implies that an error correction mechanism exists to adjust departures from the preceding period's HDI balance. A unitary EC causes a short-term drop in the HDI of 0,2868 units. Furthermore, a negative and statistically significant error correction coefficient suggests that there is convergence from short to long term and that short-term balance deviations are rectified with time.

Finally, we used the Pedroni Residual Cointegration Test, which considers the heterogeneity of the variables in the panel dataset and assesses whether there is an ongoing relationship between them.

Table 7. Pedroni Cointegration Test Results

<i>Within-Dimension</i>		
	<i>statistic</i>	<i>p-value</i>
Panel v-statistic	0,351	0,363
Panel rho-statistic	-5,353	0,000
Panel PP-statistic	-8,108	0,000
Panel ADF-statistic	-2,996	0,001

<i>Between-Dimension</i>		
	<i>statistic</i>	<i>p-value</i>
Group rho-statistic	1,369	0,915
Group PP-statistic	1,135	0,872
Group ADF-statistic	0,686	0,754

Source: It was produced using the Stata 15 package.

The Pedroni Residual Cointegration Test shows that the H_0 hypothesis assumes no long-term cointegration between variables, while the H_1 hypothesis expects a relationship. The Panel v -statistic results show no long-term association between the variables. Table 7 shows the Pedroni Cointegration Test results, with a Panel v -statistic value of 0,351 and a probability value of 0,362. The probability value is greater than the 5% significance level, hence the H_0 hypothesis cannot be rejected. The Panel v -statistic results show no long-term association between the variables. Panel rho-statistic value is -5,353; panel PP-statistic value is -8,108; and panel ADF-statistic value is -2,996. Because the probability value of all these tests is less than the 5% significance level, the H_0 hypothesis is rejected, but the H_1 hypothesis cannot be rejected. As a result, the seven Muslim nations (Bangladesh, Egypt, Indonesia, Malaysia, Saudi Arabia, Pakistan and Türkiye) studied show a long-term association between HDI, kofeco, kofsoc, and kofpol variables from 1990 to 2019.

Conclusion

The relationship between economic globalization and human development, which shows an inverse pattern, should be considered in light of the structural features of the capitalist system. The capitalist system comprises center, semi-periphery, and periphery regions, determined by economic factors rather than geographical ones. Countries with lucrative sectors generating high profits are categorized as center countries. Consequently, the system involves the movement of capital from periphery to center regions. To achieve center status, a country must engage in the production of cutting-edge, high-tech products relevant to the era. For instance, in the first half of the 20th century, motor vehicle production was deemed high technology, whereas today, sectors such as chip production and artificial intelligence hold increasing importance. Thus, this current research investigates the influence of social, economic, and political globalization indices on the human development level in seven chosen Muslim countries (Bangladesh, Egypt, Indonesia, Malaysia, Saudi Arabia, Pakistan and Türkiye), utilizing annual data spanning the period from 1990 to 2019.

In this study, we first determined whether there was cross-sectional dependence between the units. We then tested the variables for homogeneity. Based on these findings, we used the CADF (Cross-Sectionally Augmented Dickey Fuller) and CIPS tests, which are second-generation unit root tests. Then, using the first difference, we made the series stationary. We used the (4, 4, 4, 4) lagged version of the panel autoregressive distributed lag (ARDL) model to investigate the long-term relationship between series that became stationary after accounting for the first differences. Also, within the ARDL model, we calculated the error correction (EC) coefficient, which indicates how quickly the system returns to long-term equilibrium following a deviation. Finally, we used the Pedroni Cointegration test to investigate the cointegration relationship among Muslim countries.

In the empirical analyses conducted for all country, the kofeco value was estimated to be -0,0012, the kofsoc value as 0,0021, and the kofpol value as 0,0046. Thus, among these values, the economic globalization index is inversely proportional to the level of human development, whereas the social and political globalization indices are directly proportional. In the long run, a one-unit change in the social and political globalisation indices raises the level of human development, whereas a one-unit change in the economic globalisation index lowers it.

This empirical finding leads us to conclude that deepening in various dimensions of globalisation may not yield the same results for each country. Human development can be expected to benefit from the positive impact of social globalisation, which is influenced by variables such as human capital, civil rights, internet access, freedom of the press, and political globalisation, which is calculated in light of variables such as international agreements to which the country is a party, the diversity of the country's trade partners, and the presence of international NGOs. These findings emphasize the importance of targeted social and political reforms in Muslim countries. To increase the positive effects of social and political globalization, policymakers in these countries should prioritize political participation, civil rights, and digital infrastructure development. Given the observed negative impact of economic globalization, policymakers must carefully evaluate their integration into the global economy to ensure that it promotes equitable development rather than perpetuating existing inequalities within the capitalist framework. This could entail developing domestic industries that can compete globally while also investing in social safety nets to protect populations from the destabilizing effects of global fluctuations. In these Muslim countries, deeper integration into global markets may occur in the absence of sufficient domestic capacity to compete in high-value industries. Instead, they may participate in lower-end production, resulting in wealth extraction rather than accumulation. This "dependent development" pattern reflects the disadvantages that peripheral or semi-peripheral countries frequently encounter in global trade dynamics.

Economic globalization can suggest a closer integration of a country into the capitalist system, but it doesn't reveal its specific position within the system hierarchy. If the observed rise in economic globalization has a negative impact on human development in the examined sample, it implies that these countries are positioned at a disadvantage within the capitalist system. The Human Development Index, which assesses factors like life expectancy, educational opportunities, and living standards, indicates that an inverse relationship with economic globalization signifies a deepening of capitalist relations in the country without a corresponding improvement in the people's quality of life. According to Pedroni cointegration results, there was a long-term relationship between the HDI, kofeco, kofsoc, and kofpol variables in the seven Muslim countries studied (Bangladesh, Egypt, Indonesia, Malaysia, Saudi Arabia, Pakistan, and Türkiye) from 1990 to 2019. This relationship, when viewed from an economic, social, and political standpoint, demonstrates a long-term balance between the countries under consideration. Understanding these dynamics requires consideration of not only economic policies, but also political relationships, integrations, and social transformations.

While this study offers key insights, it is not without limitations. The focus on seven Muslim countries may limit the generalizability of the findings. Future research could expand the scope to include comparisons with non-Muslim developing countries or countries from other regions that have experienced varying degrees of globalization. Additionally, longer time-series data could offer more robust insights into the long-term impacts of globalization.

References

- Altman, S., & Bastian, C. (2023). *DHL Global Connectedness Index 2022*.
- Arrighi, G. (2016). *Uzun Yirminci Yüzyıl*. (R. Boztemur, Çev.) Ankara: İmge Yayınları.
- Breusch, T., & Pagan, A. (1980). The lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), s. 239–253. <https://doi.org/10.2307/2297111>
- Cable, V. (1995). The diminished nation-state: a study in the loss of economic power. *Daedalus*, 124(2), s. 23-53. <https://www.jstor.org/stable/20027296>
- Çeştepe, H., Ergün Tatar, H., & Erdoğan, S. (2023). The impact of globalization with its different aspects on economic growth: the case of turkey. *İstanbul İktisat Dergisi*, 73(2), s. 717-743. doi: [10.26650/ISTJECON2023-1248345](https://doi.org/10.26650/ISTJECON2023-1248345)

Cieślak, A. (2014). Globalization and human development in post-transition countries: Empirical evidence from panel data. *Oeconomia Copernicana*, 5(3), p. 7-27. <http://dx.doi.org/10.12775/OeC.2014.017>

Foreign Policy. (2024, Şubat 27). <https://foreignpolicy.com/2009/10/29/how-the-index-is-calculated/>

Fosah, M. S. G., Mama, N., Dinga, G. D., & Nchofoung, T. N. (2023). The effect of globalisation on Sub-Saharan Africa's development thrives. *Research in Globalization*, 7, 100149. <https://doi.org/10.1016/j.resglo.2023.100149>

Habermas, J. (2018). *Küreselleşme ve milli devletlerin geleceği*. (M. Beyaztaş, Çev.) İstanbul: Yarıncılık.

Haq, M.-u., & Sen, A. (1990). *Human Development Report 1990*. United Nations Development Programme.

Harvey, D. (2019). *Postmodernliğin durumu*. (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Holton, R. (2013). Küreselleşmenin kültürel sonuçları. *Sosyoloji Konferansları*(47), p. 59-75.

Hsiao, C. (1986). *Analysis of Panel Data*. Cambridge: Cambridge University Press.

United Nations, (2010). *Human Development Report*.

Huntington, S. (2021). *Medeniyetler çatışması ve dünya düzeninin yeniden kurulması*. (E. Berktaş, Çev.) Ankara: Panama Yayıncılık.

Kilic, C. (2015). Effects of globalization on economic growth: panel data analysis for developing countries. *Economic Insights –Trends and Challenges*, 4(67), p. 1-11.

KOF Globalization Index. (2024, Şubat 15). <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html> retrieved from.

Im, K. S., Pesaran, M., & Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 115(1), p. 53-74. [https://doi.org/10.1016/S0304-4076\(03\)00092-7](https://doi.org/10.1016/S0304-4076(03)00092-7)

Modelski, G. (2005). Long-term trends in world politics. *Journal of World-Systems Research*, 11(2), p. 195-206. <https://doi:10.5195/jwsr.2005.387>

Muhammad, S. D., Majeed, S., Hussain, A., & Lal, I. (2010). Impact of globalization on HDI (Human Development Index): case study of Pakistan. *European Journal of Social Sciences*, 13(1), 46-55. <https://ssrn.com/abstract=1684597>

Naz, A., & Nasir, A. (2021). "Relationship between different types of globalization and human development index: evidence from panel data". *Pakistan Economic Review*, 4(1), p. 38-60.

Pesaran, H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), p. 265-312. <https://doi.org/10.1002/jae.951>

Pesaran, M., & Shin, Y. (1999). An autoregressive distributed-lag modelling approach to cointegration analysis. S. Strøm in, *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century* (p. 371-413). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCOL521633230.011>

Pesaran, M., Shin, Y., & Smith, R. (1999). Pooled mean group estimation of dynamic heterogeneous panels. *Journal of the American Statistical Association*, 94(446), p. 621-634. <https://doi.org/10.2307/2670182>

Said, E. (1978). *Orientalism*. New York: Penguin Book.

Takiyar, A., & Rao, N. V. M. (2020). Impact of globalization on human rights: evidence from Sub-Saharan Africa. *International Journal of Social Economics*, 47(12), p. 1453-1480. <https://doi.org/10.1108/IJSE-12-2019-0752>

Wallerstein, I. (2011). *Dünya-Sistemleri Analizi Bir Giriş*. (E. Abadoğlu, & N. Ersoy, Çev.) İstanbul: BGST Yayınları.

Ying, Y.-H., Chang, K., & Lee, C.-H. (2014). The Impact of Globalization on Economic Growth. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 17(2), s. 25-34.

Dijital Demokrasi ve E-Demokrasi Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis of Studies on Digital Democracy and E-Democracy

Alper ÖZKÖK¹

Öz

Bu makalede, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ile daha şeffaf ve katılımcı bir demokratik yapıyı öngören dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi yapılmıştır. Genel olarak katılımcı ve müzakereci demokrasi modelleri doğrultusunda şekillenen dijital demokrasi ve e-demokrasi kavramları, bilgi ve iletişim teknolojilerinin demokratik süreçlerde kullanılmasını ifade eden kavramlardır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin demokratik süreçlerde kullanılmasıyla interaktif bir demokrasi anlayışına yönelik olarak gelişen dijital demokrasi ve e-demokrasi; dijital ve mobil teknolojiler vasıtasıyla vatandaşların karar alma süreçlerini destekleyecek, temsili demokrasinin eksiklerini tamamlayacak niteliklere sahiptir. Dijital demokrasi ve e-demokrasi kavramları aynı anlamı ihtiva ettiği için hem e-demokrasi başlığı kullanılarak yapılan çalışmalar hem de dijital demokrasi başlığı kullanılarak yapılan çalışmalar araştırmaya dahil edilmiştir. Yapılan bu çalışma araştırmacılar için bir rehber niteliğinde olup, Web of Science üzerinden ilgili konuları içeren tarama sonrasında ulaşılan verilerin analizi ve bu verilerin VOSviewer programı kullanılarak haritalandırılması şeklindedir. 12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden yapılan alan aramasında 1184 dokümana ulaşılmış, bu dokümanlardan 781 makale veri analizinde kullanılmıştır. Bu arama sonucunda Türkiye’den 11 makaleye, 3 bildiriye ve 2 kitap bölümüne ulaşılmıştır. Web of Science üzerinden yapılan tarama sonucu ulaşılan tüm çalışmaların incelenmesine ek olarak Türkiye etiketli çalışmalar da ayrıca incelenmiştir. Böylece dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yapılan analizleri inceleme olanağı sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijital demokrasi, e-demokrasi, bibliyometri, demokrasi, e-katılım

Makale Türü: Araştırma

Abstract

In this article, a bibliometric analysis of studies in the fields of digital democracy and e-democracy has been conducted. The concepts of digital democracy and e-democracy, which are shaped in line with participatory and deliberative democracy models, are concepts that express the use of information and communication technologies in democratic processes. Since the concepts of digital democracy and e-democracy have the same meaning, both studies conducted using the title of e-democracy and studies conducted using the title of digital democracy were included in the research. This study is a guide for researchers and is in the form of analysis of the data obtained after scanning the relevant topics through Web of Science and mapping these data using the VOSviewer program. In the field search conducted through Web of Science on 12.08.2024, 1184 documents were reached, and 781 articles from these documents were used in the data analysis. As a result of this search, 11 articles, 3 papers and 2 book chapters from Turkey were reached. In addition to examining all studies in the Web of Science search, studies labeled as Turkey were also examined. Thus, researchers who want to work in the fields of digital democracy and e-democracy were given the opportunity to examine the analyses.

¹Öğr. Gör. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Bilişim Enstitüsü, ozkokal@itu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6431-4306

Keywords: Digital democracy, e-democracy, bibliometrics, democracy, e-participation

Paper Type: Research

Giriş

E-demokrasi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin mevcut temsili demokrasiyi güçlendirmek ve vatandaşların karar alma süreçlerini desteklemek amacıyla demokratik süreçlerde kullanılmasını ifade eden bir kavramdır (Macintosh, 2004). E-demokrasi ve dijital demokrasi kavramları birbiri yerine kullanılan ve aynı anlama gelen kavramlardır (Zengin, 2013). Bu çalışmanın “Yöntem” ve “Analiz ve Bulgular” bölümlerinde izahı yapılacağı üzere literatürde daha çok “e-democracy” (e-demokrasi) kavramının tercih edildiği görülmüşse de giriş bölümünde dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanı açıklanırken; hem son dönemlerde dijital demokrasi kavramının literatürde daha sıklıkla tercih edilmesinden dolayı hem de Türkçe anlatıma uygunluğu gözetilerek dijital demokrasi kavramı kullanılmıştır. Dijital demokrasi kavramı, daha katılımcı, hesap verebilir ve daha şeffaf bir demokratik yapıyı oluşturmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinin demokrasi ile bütünleşik bir biçimde kullanılmasını ifade eder (Güler ve Şahnagil, 2017) Bu kavram, genel olarak müzakereci ve katılımcı demokrasi prensiplerine paralel olarak şekillenir (Örselli vd., 2018). Dijital demokrasiyi teknolojik yeniliklerle temsili demokratik yapıyı ortadan kaldıracak ve idealize edilmiş doğrudan bir demokrasiye geçişi sağlayacak bir araç olarak düşünmemek gerekir. Mevcut demokrasinin tüm varyasyonlarıyla, tüm demokratik kurum ve devlet kademeleri ile ilişki halinde olması gereken dijital demokrasinin önceliği temsili demokrasiyi daha katılımcı bir yapıya dönüştürmektir. Geleneksel demokratik süreçlerle ilgili olan ve bu süreçlerden ayrı düşünülmemesi gereken dijital demokrasinin, toplumun süreç içindeki politik seçeneklerini genişletme ve temsili demokrasinin eksiklerini tamamlama işlevini yerine getireceği savı daha gerçekçi bir tanımlama olacaktır (Güngör, 2014).

Dijital demokrasi beraberinde getirdiği birçok kavramla birlikte açıklanabilir; dijital vatandaşlık, e-katılım, e-bilgi, e-danışma, e-karar alma, e-oy, dijital bölünme, dijital kampanya gibi kavramlar örnek olarak verilebilir. Genel itibarıyla dijital vatandaşlık kavramı mobil teknolojiyi ve özellikle interneti kullanabilen, topluma çevrimiçi olarak katılabilme kabiliyeti kazanmış bireyleri ifade eder (Mossberger vd., 2007; Akdağ ve Şiraz, 2021). Demokrasilerde “katılma” kavramı siyasetin belirlenmesinde, kamu politikalarının uygulanması ve denetlenmesinde var olma anlamlarını taşımaktadır (Çitci, 1996). E-katılım kavramı ise bilgi ve iletişim teknolojileri, özellikle de internet aracılığıyla toplumsal demokratik ve danışma süreçlerinde katılımın genişletilmesi ve dönüştürülmesini içeren bir kavramdır (Sæbø vd., 2008). E-katılım; e-bilgi, e-danışma ve e-karar alma şeklinde üç aşamalı bir süreç takip eder. E-bilgi halka açık çevrimiçi bilgilerin mevcudiyeti ve genel kullanımına yönelik ilk seviyedir. E-danışma aşamasında yeni hizmet ve politikalar için halka danışılır, fakat günümüzde hükümetler için bunun ne kadar bağlayıcı olduğu tartışılabilir. E-katılımın en son aşaması olan e-karar almada ise en etkili ve dikkate değer yöntem e-oylama yöntemidir. E-oylama çok yaygın bir uygulama olmamasına rağmen örnek olarak Estonya’da uzun zamandır tecrübe edilmektedir, fakat Estonya’da dahi siber güvenlik kaygılarından dolayı isteyen seçmenlere oylarını fiziki olarak kullanma alternatifi sunulmaktadır (Vural Dinçkol ve Işık, 2019).

E-katılımın ilk şartı olan e-bilgiye ulaşım bilinçli bir seçmen haline gelmek internet kullanımının yaygın hale geldiği günümüzde halen bir sorundur. 1990’lı yılların sonlarından itibaren dijital bölünme, dijital eşitsizlik veya dijital uçurum olarak tanımlanan kavramlar bilgisayar ve internete erişimi olan ve olmayanlar arasındaki uçurumu tanımlayan kavramlardır (Van Dijk, 2006). Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı imkanlardan yararlanamamak siyasi süreçler de dahil birçok yeniliğin ve gelişmenin gerisinde kalmak anlamında gelir ve bu dijital bölünme durumu ülke içindeki sosyoekonomik eşitsizliklerden kaynaklanabileceği gibi ülkelerarasındaki gelişmişlik seviyesinden kaynaklı eşitsizlikler de farklı

uluslararası siyasi uyuşmazlıklara sebebiyet verebilir (Hüsnüoğlu ve Öztürk, 2017). E-bilgiye ulaşımın ve internet kullanımının yaygın olduğu demokratik ülkelerde ise dijital dönüşümün özellikle dijital kampanyalar aracılığı ile sonuç verdiği gözlemlenmektedir. Küçük bütçelerle etkili kampanyalar yapabileceği olanağı sağlayan yeni dijital medya olanakları, siyasi kampanyaları ve temsili demokrasiyi dönüştürme fırsatları sunmaktadır. Uzun zamandır kamuoyunun siyaset anlayışını şekillendiren ana akım medyanın toplumun bir kesimi tarafından düzenin sözcüsü gibi algılanması, insanları geleneksel medyaya güvenmek yerine internet kaynaklarına ve sosyal medyaya yönlendirdiği gibi gazete tirajlarının popüler konular üzerinden artıyor olması da bilinçli seçmenlerin internet kaynaklarına yönelmesinin başka bir sebebini teşkil etmektedir. Siyasetçilerin ana akım geleneksel medya yerine online olarak halkla doğrudan teması geçtiği dijital kampanyalar, seçmenle doğrudan iletişim kurma olanağı sunarak medyanın siyasi manipülasyon yapabileceği ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır (Williamson vd., 2010).

Bilgi ve iletişim teknolojileri demokratik katılımıya yönelik değişimler vaat etse de teknolojinin getirilerine kuşkuyla bakanlar için otoriter devlet yönetimlerinde teknolojinin bir özgürleştirme aracı olmayacağı aksine bir denetim, kontrol ve gözetim aracına dönüşerek toplumu baskılayıcı ihtimali de vardır (Yıldız, 1999). Demokrasinin sadece seçimlerden ibaret olmadığı bunun yanı sıra teknolojik gelişmelerin sunduğu olanakların sağladığı kolaylıkların yanında otoriterliğe varacak tehditleri de içinde barındırdığı gerçeğini göz önünde bulundurarak demokrasinin doğru tanımından uzaklaşmamak gerekir. Yeni çağda dizayn edilecek dijital demokrasinin, modern demokrasinin özüne uygun, doğru bir demokrasi temelinde yükselmesi gerekmektedir. Demokrasinin medeni gelişmişlik anlamında siyasi ve kültürel bir aşamayı temsil ettiği bir gerçektir. Demokrasinin tam manasıyla tesisi için toplum ve ülkedeki gerekli nesnel ve öznel koşulların sağlanmış olması gerekir. Nesnel koşullardan kasıt ilk olarak demokrasinin olmazsa olmazı olan güçler ayrılığı prensibinin benimsenmiş olmasıdır ki bu prensip öncelikle toplumun endüstriyel-ekonomik gelişmişlik düzeyi ve buna bağlı olarak eğitilmiş bir toplum olması ile ilgilidir. Ancak özgür düşünebilen, eğitilmiş ve bilinçli toplumlarda demokratik yaşama yönelik örgütlenebilme kabiliyetleri gelişebilir. Demokrasi için ön görülen öznel koşul ise nesnel koşulların sağlandığı toplumda demokrasinin içselleştirilmesi ve bu siyasi kültürün tabana yayılmasıdır (Kışlalı, 2021). Bu öznel koşul önce ailede sonra da okullarda oluşacak demokratik kültürle kalıcı hale gelecektir (Dinç ve Üztemur, 2016). Demokrasi kültürünün toplumda içselleştirilmesi, eğitim ve demokrasinin iç içe geçtiği bir iş birliği ile demokratik vatandaşlar yetiştirmekten geçmektedir (Gürel ve Şahin, 2024).

Bu noktada cumhuriyet kavramı ile demokrasi kavramının ayrımı yapmak faydalı olacaktır. Her iki sistemde de seçimler belirleyici olsa da demokrasi kültürünün benimsenmediği cumhuriyetlerde seçimler ve sonrasındaki ülke yönetimi antidemokratik bir şekilde de gerçekleşebilir. Demokrasinin temel farkı “dost ile düşmanı” bir arada yaşatabilme üstünlüğüdür (Karpat, 2012). Diğer rejimlerden farklı olarak demokrasilerde seçimle iktidara gelen çoğunluk, otoriter bir çoğunluk yönetimi sergilemez, aksine çoğunluğun dahi değiştiremeyeceği temel insan hakları ve özgürlükler demokratik toplumlarda önceden kabul edilmiş dokunulmazlıklardır (Kongar, 1997). Demokrasilerde de aynı cumhuriyetlerde olduğu gibi yönetim ve iktidar oy çokluğuna dayanıyor olsa da temel hak ve özgürlükler, azınlık hakları, düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü, sivil toplum, laiklik gibi kabuller demokrasinin ayırt edici temel kaideleridir (Nişancı ve Güner, 2022).

Dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında önceki yıllarda yapılan bibliyometrik analiz çalışmaları incelendiğinde, ilk yapılan çalışmalarda verilerin Scopus veri tabanından alındığı ve alan aramasında e-demokrasi veya dijital demokrasi kavramlarından yalnızca birinin kullanıldığı görülmüştür (Congge vd., 2023; Syahputri vd., 2023). Bu çalışmada ise farklı olarak Scopus yerine Web of Science verileri kullanılmış, hem e-demokrasi alanında yapılan çalışmaların tümü hem de dijital demokrasi alanında yapılan çalışmaların tümü araştırmaya dahil edilmiştir. Konu ile alakalı farklı veri tabanları üzerinden yapılan bibliyometri çalışmalarının araştırmacılar için karşılaştırma olanağı sağlayacağı düşünülmüştür. E-demokrasi ve e-yönetim (e-governance)

üzerine 2024 yılında yayımlanan yeni bir çalışmada ise hem Web of Science hem de Scopus verileri ortak olarak kullanılmıştır, fakat bu çalışmada da sadece e-demokrasi kavramı alan aramasına dahil edilmiş ve 2024 yılına kadar olan veriler kullanılmıştır (García-Río ve Baena-Luna, 2024). Yeni yapılan çalışmadan farklı olarak çalışmamın 2024 yılının ağustos ayına kadar olan çalışmaları kapsamı ile güncel verilere sahip olması ve Türkiye özelinde ayrı bir analiz bölümü içermesi de diğer ayırt edici özelliklerdir.

1. Yöntem

Bilimsel bir konu veya alanın zaman içindeki gelişimini analiz etmeye olanak sağlayan bibliyometri, ilgili alanda yapılmış olan çalışmaların atıf sayısı, yazar, kurum, kaynak, ülke gibi farklı öğelerine odaklanarak istatistiksel ve matematiksel yöntemler ile incelenip değerlendirilmesine olanak sağlayan bir yöntemdir. Belirli bir alanda araştırma yapacak olanlar için konu ile ilgili rehber niteliğinde genel bir resim ortaya koymaya yarayan bibliyometrik analiz çalışmaları araştırmacılara güncel yönelimler hakkında bilgi vermekte, alan hakkındaki karşılaştırmalı sonuçlarla bilimsel ilerlemenin düzeyini göstermektedir (Toker, 2021).

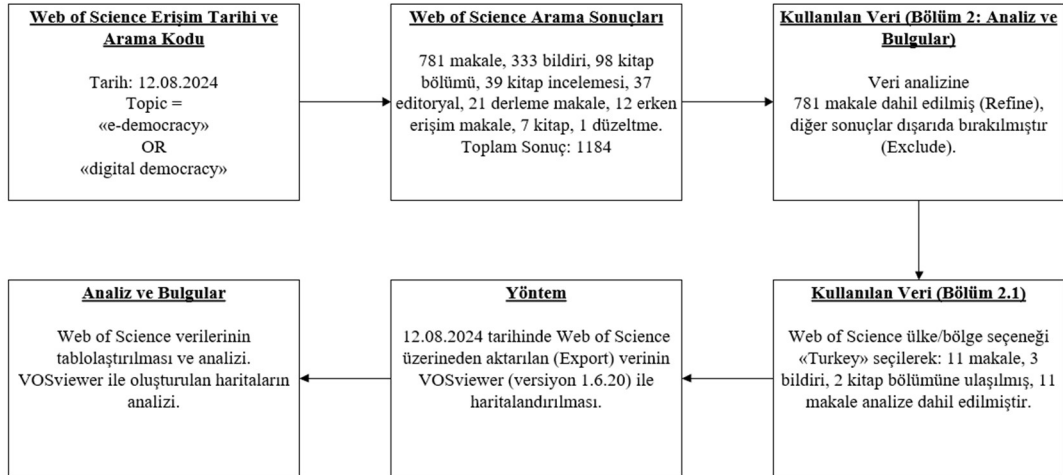
Dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında yapılan çalışmalar üzerine gerçekleştirilen bibliyometrik analiz çalışmasında ilk olarak, Web of Science veri tabanı üzerinden uluslararası veri analizi yapılmış, bir sonraki bölümde ülkeler/bölgeler seçeneğinde Türkiye seçilerek, Web of Science üzerinden yapılan tarama sonucu ulaşılan tüm çalışmaların analizine ek olarak Türkiye etiketli çalışmalar da ayrıca incelenmiştir. Analiz için kavramlar İngilizce karşılıkları olan “e-democracy” ve “digital democracy” anahtar kelimeleriyle 12.08.2024 tarihinde Web of Science platformu üzerinden taranmış ve incelenmiştir. Dijital demokrasi ve e-demokrasi kavramları birbiri yerine kullanılan ve aynı anlamı ihtiva eden kavramlar olduğundan dolayı çalışmada bu iki kavram anahtar kelimeler olarak taranmıştır. Literatürde dijital demokrasi alanında dijital demokrasi veya e-demokrasi kavramları yerine siber demokrasi, online demokrasi kavramları da kullanılmakta (Yel, 2023) ve çalışmaların içerikleri aynı ya da benzer alanlara denk gelmektedir, fakat bu alanda en sık kullanılan iki kavram dijital demokrasi ve e-demokrasi kavramlarıdır.

Kaynak taramasında yalnızca tek bir anahtar kelime kullanılmasının dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanı hakkında eksik bir literatür taramasına sebep olacağı düşünülmüştür. 12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden “Topic” seçeneği seçilerek ve yalnızca “e-democracy” (e-demokrasi) anahtar kelimesi kullanılarak yapılan tarama sonucunda 859 çalışma, yalnızca “digital democracy” (dijital demokrasi) anahtar kelimesi kullanılarak yapılan tarama sonucunda 357 çalışma tespit edilirken, e-demokrasi veya dijital demokrasi kodu kullanarak (TS=“e-democracy” OR “digital democracy”) yapılan tarama sonucu 1184 çalışmanın tespit edilmesi bunun göstergesidir. Web of Science aramalarında kullanılan “OR” kodu “AND” kodundan farklı olarak, yapılan taramada kullanılan alan isimlerinden biri veya diğerini içeren yayınların taranarak bulunması anlamına gelmektedir. “AND” kodu ise taramada kullanılan alan isimlerinden her ikisinin de içinde yer aldığı çalışmaları taramaktadır. Bu çalışmada daha fazla kaynağa ulaşmak amacıyla “OR” kodu kullanılarak bir kaynak taraması yapılmıştır. 12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden yapılan alan aramasında 1184 dokümana ulaşılmış, bu dokümanlardan 781 makale veri analizinde kullanılmıştır. Bu arama sonucunda Türkiye’den 11 makaleye, 3 bildiriye ve 2 kitap bölümüne ulaşılmıştır.

Web of Science üzerinden e-demokrasi veya dijital demokrasi alanında yapılan literatür taraması sonrası toplanan çalışma verileri VOSviewer (versiyon 1.6.20) programı kullanılarak haritalandırılmıştır. Belirli bir alanda yapılmış çalışmaların toplam verisinin ilgili çıktısı seçilerek görsel haritalandırmalar yapılmasını sağlayan VOSviewer ile bibliyografik eşleme, ortak atıf veya yazarlık ilişkileri ile ilgili veriler haritalandırılabilen; yazar, kurum, ülke, en çok atıf alan yayınlar veya en sık kullanılan anahtar kelimelerin kümelendiği görsel haritalar oluşturulabilmektedir (Arslan, 2022). Bu şekilde oluşturulan veri haritaları sayesinde büyük verilerin görsel kümeler eşliğinde sunulması, araştırmacıların ilgili alan hakkında oluşturulan

büyük resmi görmesini ve verileri yorumlamasını kolaylaştırmaktadır. Bu sebeple Web of Science verilerinden oluşturulan görsel tablolara ve veri analizlerine ek olarak VOSviewer programı kullanılarak oluşturulmuş veri haritası görselleri de çalışmaya eklenmiş ve yorumlanmıştır. Yöntem ve analizle ilgili akış çizelgesi aşağıdaki şekilde sunulmuştur (Şekil 1).

Şekil 1: Yöntem ve Analiz Akış Çizelgesi

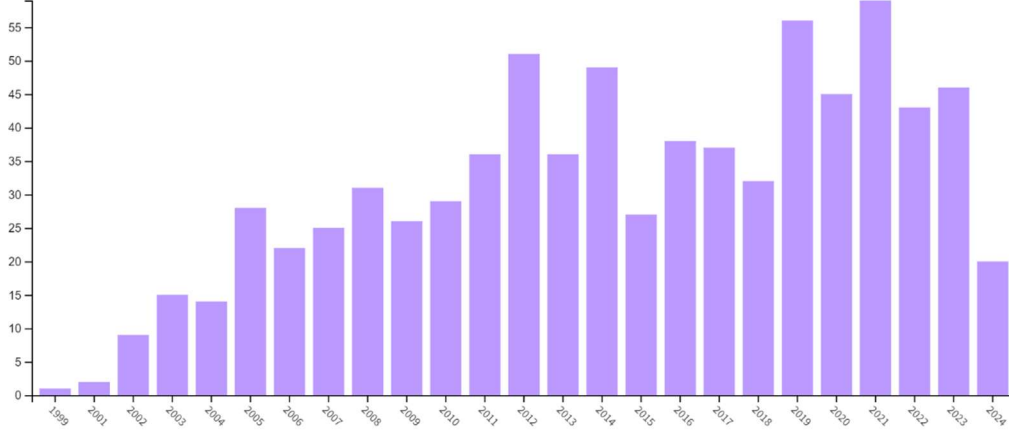

2. Analiz ve Bulgular

12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden “e-democracy” veya “digital democracy” anahtar kelimeleriyle “Topic” seçeneği seçilerek yapılan tarama sonucu (TS=“e-democracy” OR “digital democracy”) 1184 çalışmaya ulaşılmıştır. Web of Science’da yer alan bir arama seçeneği olan “Topic” seçeneği başlık, özet ve anahtar kelimeleri içeren bir arama türüdür. Bu tarama sonucunda 1992-2024 (2024 Ağustos) yılları arası bulunan çalışmalar: 781 makale, 333 bildiri, 98 kitap bölümü, 39 kitap incelemesi, 37 editoryal, 21 derleme makale, 12 erken erişim makale, 7 kitap, 1 düzeltme olarak sıralanmaktadır.

Veri analizinin devamında hem Web of Science hem de VOSviewer için analizi daha anlaşılır kılmak amacıyla 1184 çalışma içinden 781 makale filtrelenerek diğer çalışmalar dışarıda bırakılmıştır. Yayımlanma yılları incelendiğinde 1992-2024 arası en fazla yayın yapılan yıllar: 2014 yılında 49 yayın, 2012 yılında 51 yayın, 2019 yılında 56 yayın 2021 yılı ise 59 yayınlara öne çıkan yıllardır (Şekil 2).

Şekil 2. Yayın Yılları

Kaynak: Web of Science, 2024

Dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında hazırlanmış makalelerin ilgili alanlarını hem Web of Science'ın kendi hazırladığı WOS kategorileri hem de ayrıca yer alan araştırma alanları başlıklarında incelersek, Web of Science kategorilerindeki öne çıkan ilk beş araştırma alanı: 160 çalışma ile siyaset bilimi, 152 çalışmayla iletişim, 136 çalışmayla bilgi belge yönetimi, 78 çalışmayla kamu yönetimi, 62 çalışmayla bilgisayar bilimi bilgi sistemleri olarak sıralanmaktadır. Web of Science'ta ayrı bir analiz başlığı olan araştırma alanlarında ise öne çıkan alanlar: 193 çalışma ile hukuk (Government Law), 152 çalışmayla iletişim, 139 çalışmayla bilgisayar bilimleri, 136 çalışmayla bilgi belge yönetimi ve 84 çalışmayla kamu yönetimi olarak sıralanmaktadır. Şekil 3'de ilk on araştırma alanı sunulmuştur (Şekil 3).

Şekil 3. Araştırma Alanları

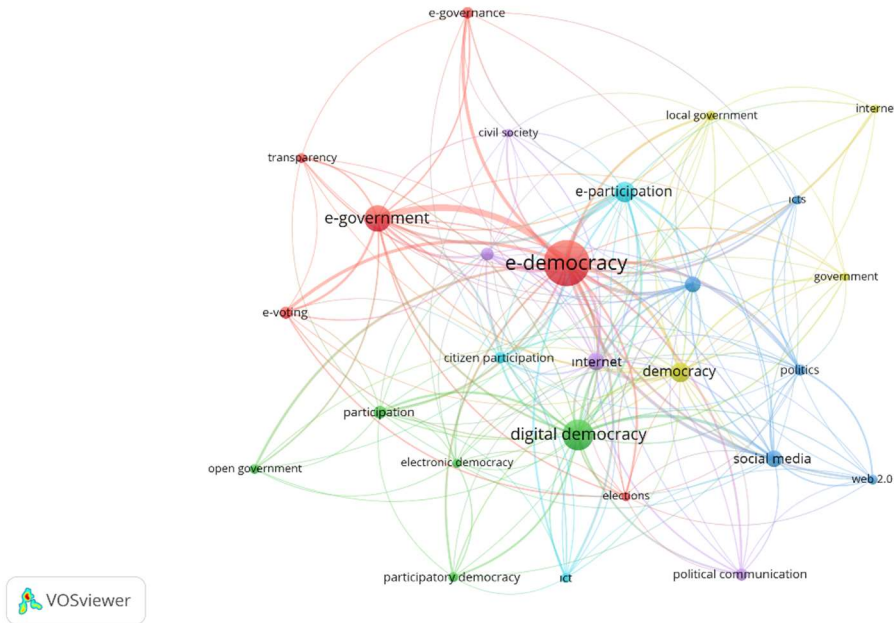
Kaynak: Web of Science, 2024

Araştırma alanlarının yanı sıra e-demokrasi ve dijital demokrasi ortak alanlarının araştırma konuları hakkında daha detaylı bilgiyi makalelerde kullanılan anahtar kelimeler aracılığı ile edinebiliriz. Kullanılan anahtar kelimeler bize alanla ilgili araştırma yapılan konular hakkında bilgi vermektedir. Hangi konuların güncel çalışmalara konu olduğunu, hangi konu başlıklarının dijital demokrasi alanında yapılabilecek çalışmalara dahil olabileceğini anahtar kelimeler üzerinden bulabiliriz.

12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden çekilen veri, VOSviewer programı kullanarak oluşturulan görsel veri haritaları üzerinden daha anlaşılır bir biçimde analiz edilmiştir. İnceleme için kullandığımız 781 makalenin en sık kullanılan anahtar kelimeleri sırasıyla: e-democracy, digital democracy, e-government, e-participation, democracy, internet, social media, political participation, digital divide ve participation olarak sıralanmaktadır.

Anahtar kelimelerle ilgili oluşturulan veri haritalarını daha anlaşılır kılmak için anahtar kelimelerin tekrar oranları diğer bir deyişle minimum görüntülenme sayıları değiştirilerek farklı sayıda anahtar kelimenin görüntülediği şekiller hazırlanmıştır. Bunun sebebi anahtar kelimelerin minimum görüntülenme oranları değiştirildikçe VOSviewer ile oluşturulan görsel veri haritalarında ortaya çıkan farklı anahtar kelimelerin şekil okumalarında farklı analiz verilerini bize sağlamasıdır. İlk olarak temel konu başlıklarının gösterildiği “ana konu başlıkları” temalı bir veri haritası oluşturulması için anahtar kelimenin en az on defa görüntülenmiş olması seçilmiş, buna göre toplam 1856 anahtar kelimedenden 27 eşleşme sağlanmıştır. Bu eşleşmeye göre birbiriyle ilgili olan bağlantılı anahtar kelimeler altı kümede toplanmıştır: Küme 1: e-democracy, e-governance, e-government, e-voting, elections, transparency; Küme 2: digital democracy, electronic democracy, open government, participation, participatory democracy; Küme 3: icts, political participation, politics, social media, web 2.0; Küme 4: democracy, government, internet, local government; Küme 5: civil society, digital divide, internet, political communication; Küme 6: citizen participation, e-participation, ict (Şekil 4).

Şekil 4. Anahtar Kelimeler – Ana Konu Başlıkları

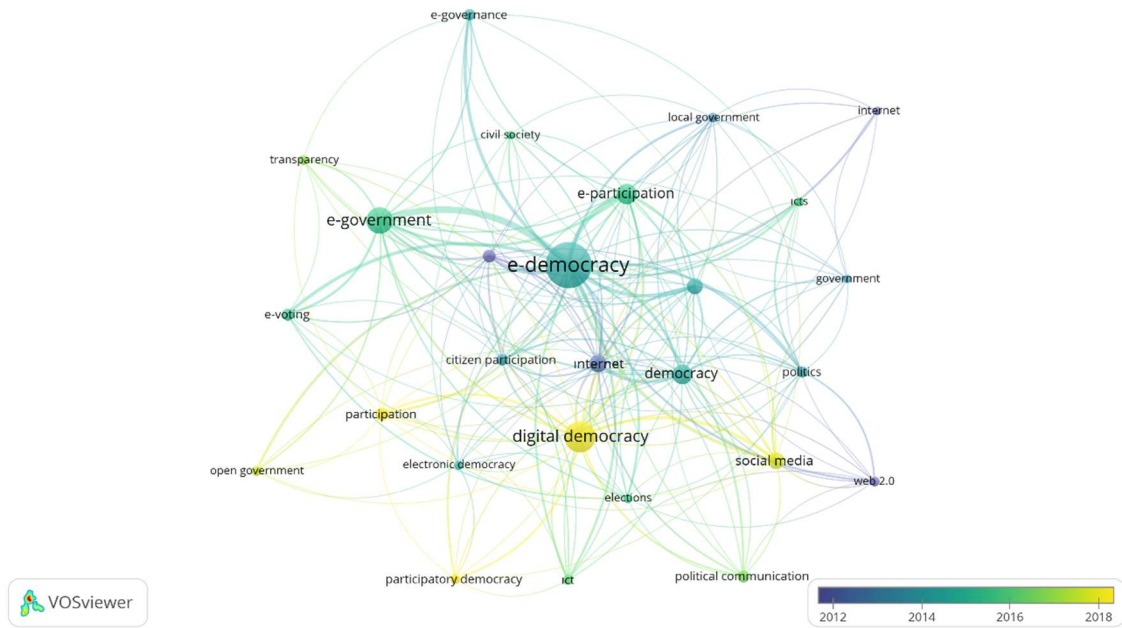

Kaynak: Web of Science, 2024

Aynı verilerin kullanıldığı fakat anahtar kelimelerin ortalama yayım yıllarına göre zaman içindeki kullanımının yer aldığı bir diğer veri haritasında ise e-democracy kavramının digital democracy kavramından daha sık kullanıldığı görülmekle beraber son yıllarda digital democracy tabirinin daha çok tercih edildiği tespit edilmektedir (Şekil 5).

Bu şekilde, zaman göstergesi koyu yeşilden sarıya doğru, eskiden yeniye olarak sıralanmaktadır. Şeklin sağ alt köşesinde yer alan ve yılları gösteren zaman cetvelinden de anlaşılacağı üzere açık yeşil ve sarı ile renklendirilmiş kavramlar koyu renkli görünen diğer kavramlara göre daha yakın zamanlarda araştırma konusu olmuş trend konuları bize göstermektedir. Sarı ile gösterilen anahtar kelimeler olan digital democracy, social media, participation, open government, participatory democracy gibi kavramlar diğer kavramlara göre dijital demokrasi alanında daha yakın zamanlarda yapılmış güncel çalışmaların konu başlıkları olarak öne çıkmaktadır (Şekil 5). Bu bağlamda dijital demokrasi alanındaki güncel konularda çalışma yapmak isteyen araştırmacılar ilk olarak ana konu başlıklarında bu konulara öncelik verebilir.

Şekil 5. Anahtar Kelimeler – Ana Konu Başlıkları Ortalama Yayım Yılı (Zaman Cetveli)

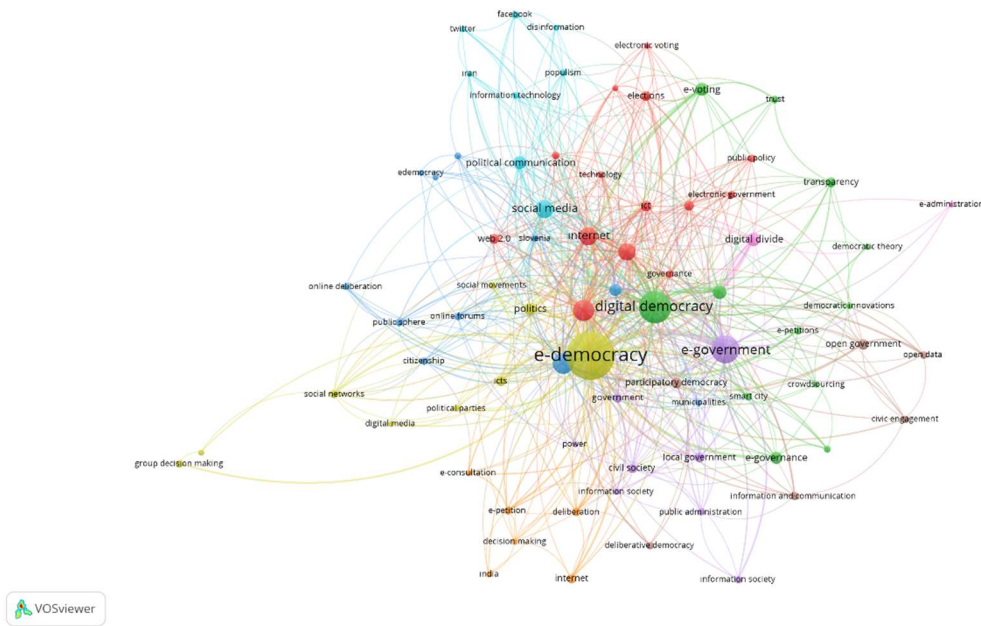

Kaynak: Web of Science, 2024

781 makalede kullanılan anahtar kelimelerin minimum görüntülenme sayısını beşe çektiğimizde kullanılan 1856 anahtar kelimedenden 76 anahtar kelimedede eşleşme sağlanmıştır. Bu eşleşme dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarındaki anlamlı konu başlıklarını bize vermektedir. Yukarıdaki ana konu başlıkları temalı veri haritasından farklı olarak hazırlanan bu görselde daha fazla anahtar kelime ve bu anahtar kelimelerin kapsamlı küme verileri oluşturulmuştur (Şekil 6). Bu konu kümeleri içinde yer alan anahtar kelimeler dijital demokrasi alanındaki alt konu başlıklarıdır ve burada yer alan anahtar kelimeler konu ile ilgili çalışma yapmak isteyenlere geniş bir yelpazede konuyla ilgili olan çalışma alanlarını göstermektedir. Bu anahtar kelimeler sık kullanıldıkları kümeler içinde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo 1).

Anahtar kelimelerin gösterildiği tabloda (Tablo 1) bazı anahtar kelimelerin farklı yazım şekillerinde tekrarlandığı ve bunun yanı sıra Slovenya, İran, Hindistan gibi ülke isimlerinin de anahtar kelimeler içinde yer aldığı görülmektedir; bunun sebebi minimum görüntüleme sayısının değiştirilmesi ile daha fazla anahtar kelimenin görüntülenmesidir. Anahtar kelime görüntüleme sayısı ne kadar düşürülürse bu gibi konu dışı verilerin veya aynı terimin farklı yazılış şekillerinin ortaya çıkması normaldir. Tüm kümeler içinde ortaya çıkan veriler bilinçli olarak olduğu gibi ve değiştirilmeden tabloya eklenmiştir. Bunun sebebi araştırmacıların anahtar kelime kümeleri içindeki ortak çalışmalara konu olmuş tüm veriyi görebilmesinin sağlanmaya çalışılmasıdır. Araştırmacılar tabloda yer alan bu gibi tekrar kelimeleri veya konu dışı sayabilecekleri ülke isimlerini göz ardı edebilir.

Şekil 6: Anahtar Kelimeler Küme Görseli

Kaynak: Web of Science, 2024

Tablo 1. Anahtar Kelimeler Küme Tablosu

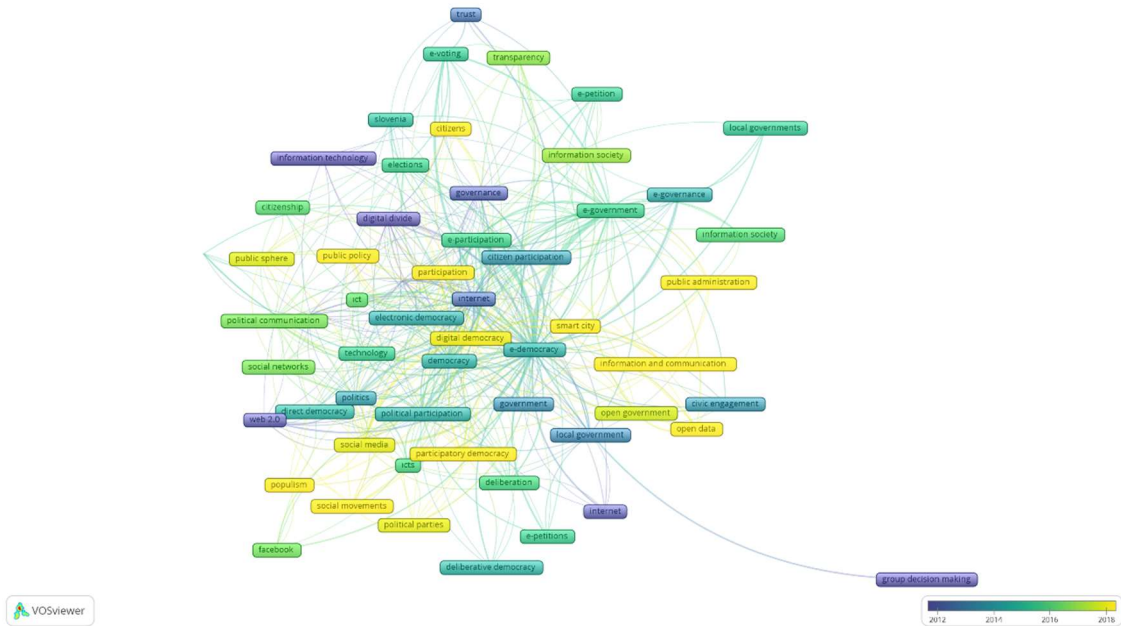
Kümelere	Anahtar Kelimeler
Küme 1 (14 öge)	Democracy, direct democracy, elections, electronic democracy, electronic government, electronic voting, governance, ict, internet, political participation, public policy, technology, voting, web 2.0
Küme 2 (12 öge)	Crowdsourcing, democratic innovations, democratic theory, digital democracy, e-governance, e-petitions, e-voting, local governments, participation, smart city, transparency, trust
Küme 3 (11 öge)	Citizen participation, citizens, citizenship, e-participation, edemocracy, eparticipation, municipalites, online deliberation, online forums, public sphere, Slovenia
Küme 4 (9 öge)	Consensus, digital media, e-democracy, group decision making, icts, political parties, politics, social movements, social networks
Küme 5 (8 öge)	Civil society, e-government, government, information society, information society, local government, power, public administration

Küme 6 (8 öge)	Disinformation, facebook, information technology, Iran, political communication, populism, social media, twitter
Küme 7 (6 öge)	Decision making, deliberation, e-consultation, e-petition, India, internet
Küme 8 (6 öge)	Civic engagement, deliberative democracy, information and communication technologies, open data, open government, participatory democracy
Küme 9 (2 öge)	Digital divide, e-administration

Kaynak: Web of Science, 2024

Anahtar kelimelerin minimum görüntülenme sayısını beşe çektiğimiz görsel veride çok fazla anahtar kelime eşleşmesi çıksa da (76 anahtar kelime) ortaya çıkan görsel harita ortalama yayın yıllarının gösterildiği zaman cetveline sahip harita olarak değiştirildiğinde güncel çalışmaların gösterimine yönelik olarak yeterli bir analiz verisi sunmamaktadır; fakat anahtar kelimelerin minimum görüntüleme sayısını beşten altıya çıkardığımızda daha az anahtar kelime (58 anahtar kelime) görsel haritada gösterilse de yakın zamanda çalışılan güncel çalışmaların olduğu konuların daha yoğun bir şekilde görselleştirilmesi, ortalama yayın yıllarının zaman cetvelinde gösterildiği haritayı daha anlamlı kılmaktadır. Bu sebeple zaman cetvelinin olduğu harita beş değil altı tekrarlı anahtar kelime verisiyle düzenlenmiş, görselin okunaklı ve daha iyi anlaşılması için de görselleştirme biçimi değiştirilmiş, sık tekrar oranlarında kullanılan şekil farklılıkları azaltılarak görselde tüm anahtar kelimeler gösterilmeye çalışılmıştır (Şekil 7). Bu şekilde sarı renkte gösterilen anahtar kelimeler yakın dönemde çalışılan güncel çalışma konularını bize göstermektedir, buna göre: digital democracy, participation, smart city, public policy, public administration, citizens, information and communication, open data, participatory democracy, populism, social movements, political parties, social media, open government, public sphere konuları 2017 sonrası dönemden günümüze daha yoğun olarak çalışılan güncel çalışma konuları olarak sıralanmaktadır.

Şekil 7: Anahtar Kelimeler - Ortalama Yayın Yılı (Zaman Cetveli)

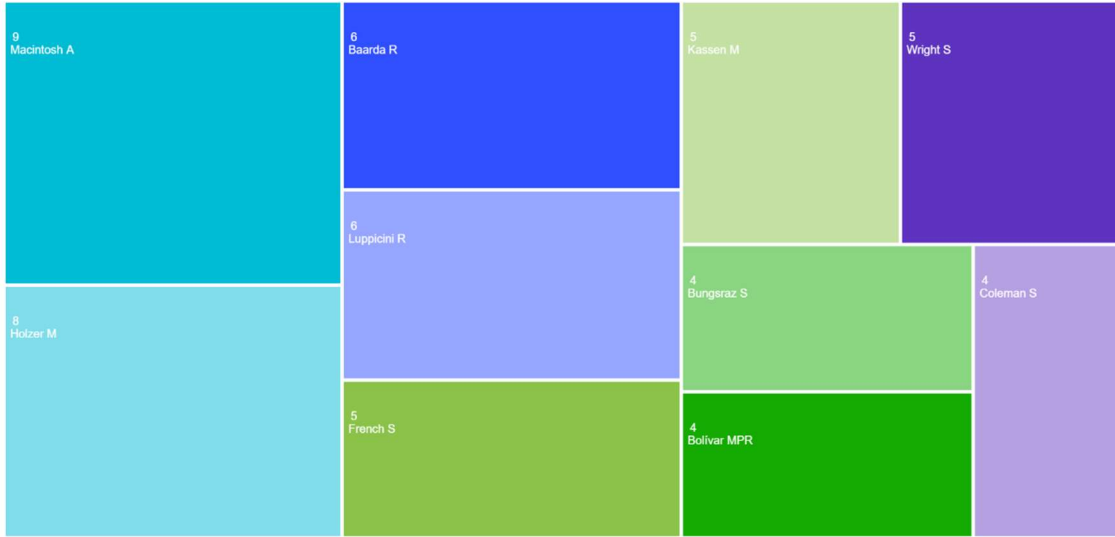

Kaynak: Web of Science, 2024

Web of Science analizleri üzerinden yazarlar incelendiğinde konuyla ilgili en fazla yayını olan beş yazar sırasıyla: 9 yayımla A. Macintosh, 8 yayımla M. Holzer, 6 yayımla R. Baarda, 6 yayımla R. Luppigini, 5 yayımla S. French'tir. Konu hakkında en fazla yayını olan ilk on araştırmacının isimleri aşağıdaki şekilde verilmiştir (Şekil 8).

En fazla yayına sahip A. Macintosh'un e-katılım uygulamalarını daha iyi anlamak ve e-katılım girişimlerini değerlendirmek amacıyla bir dizi bakış açısı ve yöntemi göstermeyi amaçladığı "Towards an evaluation framework for eParticipation" başlıklı makalesi 148 atıfla konu hakkında en fazla atıf alan makalesi olarak öne çıkmaktadır (Macintosh ve Whyte, 2008). "Electronic Democracy and Young People" başlıklı bir diğer makalesi de demokratik süreçlere ilgisiz olan gençleri bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı yeni olanaklarla demokratik süreçte dahil etme konusunu ele almış ilgi çekici bir makaledir. Makale İskoçya'daki "Highland Council Girişimi" ve "Young Scot Girişimi" isimli iki e-demokrasi sistemi üzerinde durmaktadır. Bu makale de Web of Science'da 45 atıfla yazarın konu hakkında en çok atıf almış ikinci makalesidir (Macintosh vd., 2003).

Şekil 8. En Fazla Yayına Sahip Yazarlar

Kaynak: Web of Science, 2024

Web of Science kullanılarak araştırmaya dahil edilen 781 makale için ilgili-ilişkili kurumlar incelendiğinde öne çıkan kurumlar: 14 yayımla Ukrayna Eğitim Bilim Bakanlığı, 14 yayımla University of London, 13 yayımla University of Leeds, 12 yayımla University of Granada, 11'er yayımla Edinburgh Napier University ve University of Oxford şeklinde sıralanmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. Kurumlar

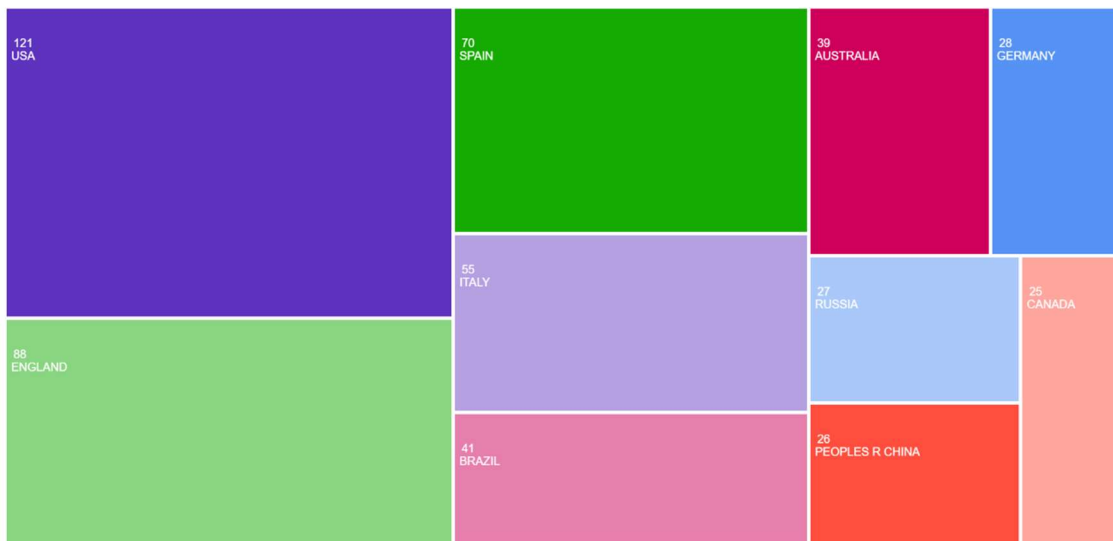

Kaynak: Web of Science, 2024

Web of Science analizlerinde yayıncıların yer aldığı sıralamada ise Taylor & Francis 110 yayıncı ilk sırada yer alırken, Springer Nature 102, Igi Global 74, Elsevier 62, Sage 58, Wiley 29, Emerald Group Publishing 25, Cambridge Univ Press 12, Ios Press 12, Oxford Univ Press 10 yayıncı ilk on yayıncı olarak öne çıkmaktadır (Web of Science, Erişim Tarihi: 12.08.2024).

Web of Science ülkeler sıralamasında ABD 121 makale, İngiltere 88 makale, İspanya 70 makale, İtalya 55 makale ve Brezilya 41 makale ile öne çıkan ülkelerdir (Şekil 10). Araştırmaya dahil edilen 781 makale içinde Türkiye 11 makale ile ülkeler sıralamasında Slovenya ile Belçika arasında kalarak yirmi üçüncü ülke olarak sıralanmaktadır.

Şekil 10. Ülke Makale Sayıları

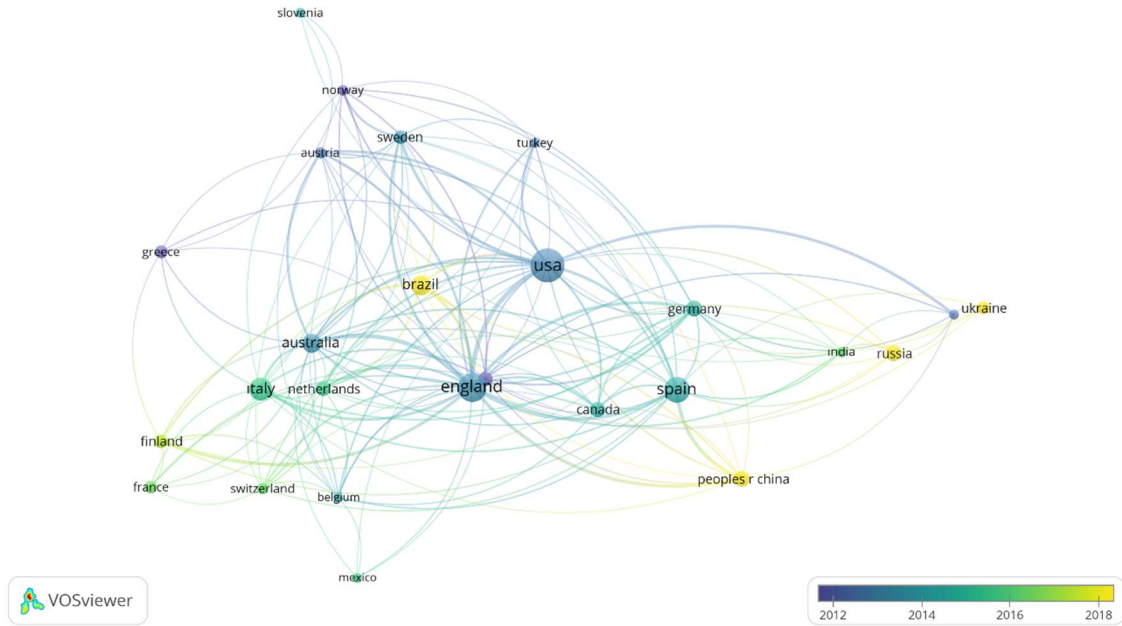

Kaynak: Web of Science, 2024

VOSviewer programında atıf sayısı üzerinden yapılan ülke analizinde en az on çalışması olan ülkeler analize dahil edilerek 26 ülkenin yer aldığı bir görsel harita oluşturulmuştur. Buna göre en çok atıf alan ülkeler arasında ABD 3698 atıfı ile ilk sırayı almaktadır. Devamında İngiltere 2509 atıf, İspanya 1625 atıf, Avustralya 770 atıf, Çin 751 atıf sayısı ile öne çıkan ülkelerdendir (Web of Science, Erişim Tarihi: 12.08.2024).

Zaman cetvelinin olduğu ülke atıf haritasında açık yeşil renkle gösterilen Finlandiya ve sarı renkte gösterilen Brezilya, Çin, Rusya ve Ukrayna dijital demokrasi alanında son yıllarda atıf sayısını ve dolayısıyla makale sayısını da arttıran ülkeler olarak gözükmektedir (Şekil 11). Yukarıda belirtildiği gibi kurum sıralamasında Ukrayna Eğitim Bilim Bakanlığının alanla ilgili çalışmalarda yer almasının ve Şekil 11’de görüldüğü gibi Ukrayna’nın son dönemlerde dijital demokrasi çalışmalarında öne çıkan ülkelerden biri olmasının Ukrayna-Rusya savaşının dolaylı bir etkisinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı, diğer bir deyişle Ukrayna özelindeki bu durumun mevcut savaşın fiziki kısıtlamalarından dolayı ülkenin demokratik hayatta dijitalleşmeye yönelik olarak bir yaklaşımının olup olmadığı tartışılabilir. Aynı şekilde (Şekil 11), koyu renkli olarak beliren Türkiye, ilgili konular hakkında Türkiye’de yapılan güncel çalışmaların Web of Science veri tabanına yansımadağı bilgisini bize vermektedir. Web of Science’da ülke/bölge seçeneği seçilerek Türkiye etiketli çalışmaların veri analizinin yapılacağı bir sonraki bölümde (Bölüm 2.1) bu durum hakkındaki ayrıntılı veri paylaşılmıştır.

Şekil 11. Ülkeler Atıf (Zaman Cetveli)

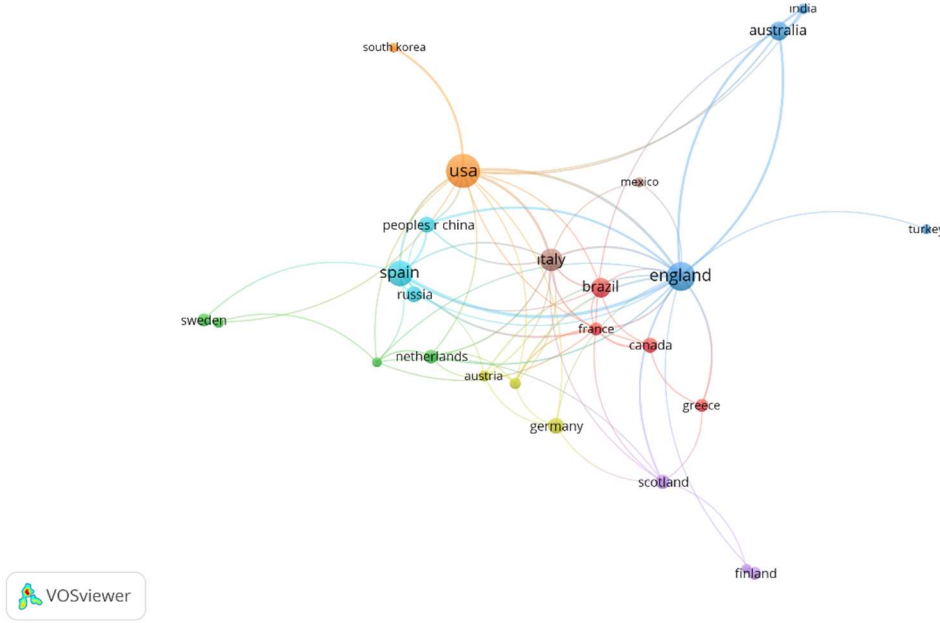

Kaynak: Web of Science, 2024

Web of Science’da ülke/bölge etiketiyle 11 makaleye sahip olan Türkiye konuyla ilgili hazırlanan ülkeler arası ortak yazarlık ile ilgili görsel haritada da kendine bir yer bulmaktadır. En az on dokümana sahip ülkeler arası ortak yazarlık incelendiğinde 26 ülke eşleşmektedir (Şekil 12). Buradaki sekiz küme şu şekildedir: Küme 1: Brezilya, Kanada, Fransa, Yunanistan; Küme 2: Belçika, Hollanda, Norveç, İsveç; Küme 3: Avustralya, İngiltere, Hindistan, Türkiye; Küme 4:

Avusturya, Almanya, İsviçre; Küme 5: Finlandiya, İskoçya, Slovenya; Küme 6: Çin, Rusya, İspanya; Küme 7: Güney Kore, ABD; Küme 8: İtalya, Meksika. Görüldüğü üzere ülkemizden çıkan yayınlar üçüncü kümede toplanmıştır. Türkiye’de yapılan ve Web of Science veri tabanında kaydı olan çalışmalar Avustralya, İngiltere ve Hindistan ile ortak yazarlık ilişkisindedir.

Şekil 12. Ülkeler Arası Ortak Yazarlık

Kaynak: Web of Science, 2024

Dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarında Web of Science’da sıralanan en çok atıf almış makaleler hakkında bilgi vermek, konuyla ilgili araştırma yapacak araştırmacılara konu ile ilgili çalışmaya başlarken ilk okumaları gereken kaynakların hangi makaleler olması gerektiği hakkında fikir verecektir.

Aşağıdaki tabloda konu hakkında diğer araştırmacıların da kaynak olarak sıklıkla kullandığı en çok atıf alan on makale sıralanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. En Çok Atıf Alan On Makale

Yazarlar	Başlık	Yayın Yılı	Dergi Adı	Atıf Sayısı
Bingham vd.	The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government	2005	Public Administration Review	548
Palomares vd.	A Consensus Model to Detect and Manage Noncooperative Behaviors in Large-Scale Group Decision Making	2014	IEEE Transactions on Fuzzy Systems	408

Larsson ve Moe	Studying Political Microblogging: Twitter Users in the 2010 Swedish Election Campaign	2012	New Media & Society	324
Small	What The Hashtag? A Content Analysis of Canadian Politics on Twitter	2011	Information Communication & Society	281
Wright ve Street	Democracy, Deliberation and Design: The Case of Online Discussion Forums	2007	New Media & Society	253
Gil de Zúñiga vd.	Digital Democracy: Reimagining Pathways to Political Participation	2010	Journal of Information Technology & Politics	217
Siau ve Long	Synthesizing E-Government Stage Models – a Meta-Synthesis Based on Meta-Ethnography Approach	2005	Industrial Management & Data Systems	210
Schradie	The Digital Production Gap: The Digital Divide and Web 2.0 Collide	2011	Poetics	209
Xu vd.	A Two-Stage Consensus Method for Large-Scale Multi-Attribute Group Decision Making with an Application to Earthquake Shelter Selection	2018	Computers & Industrial Engineering	199
Dahlberg	Re-Constructing Digital Democracy: An Outline of Four ‘Positions’	2011	New Media & Society	199

Kaynak: Web of Science, 2024

En çok atıf alan makalelerde 548 atıfla ilk sırayı alan “The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government” başlıklı makale, e-demokrasi gibi yeni yönetim araçlarının kamuda yer alan yeni yönetim süreçlerinde kullanılmasına yönelik mevcut altyapının değerlendirildiği, yasal süreçlerin tartışıldığı bir çalışmadır (Bingham vd., 2005). Makalenin içeriği dışında yayımlanma yılı da diğer çalışmalara göre daha eski olmasından dolayı (2005) atıf sıralamasında en üstte yer almaktadır. Atıf sıralamasında 408 atıfla ikinci sırada yer alan “A Consensus Model to Detect and Manage Noncooperative Behaviors in Large-Scale Group Decision Making” başlıklı makale grup karar alma süreçlerini konu edinmekte ve teknolojinin gelişimiyle ortaya çıkan sosyal ağlar ve e-demokrasi üzerinden büyük ölçekli kitlelerin karar alma süreçlerine odaklanmaktadır (Palomares vd., 2014). Üçüncü sırada yer alan 324 atıflı “Studying Political Microblogging: Twitter Users in the 2010 Swedish Election Campaign” başlıklı çalışmada Twitter üzerinden sosyal medya uygulamalarının çevrimiçi kampanyalar ve müzakereler için sağladığı fırsatlar üzerinde durularak, 2010 İsveç seçimlerindeki kullanımı ve tecrübeler üzerine yapılmış bir çalışmadır (Larsson ve Moe, 2012). Yukarıdaki makale gibi sosyal ağlar üzerinden bir inceleme yapan ve Twitter’ın siyaseti şekillendiren yeni bir araç olduğu üzerine kurgulanmış “What The Hashtag? A Content Analysis of Canadian Politics on Twitter” başlıklı makale 281 atıfla en çok atıf alan makaleler sıralamasında dördüncü sırada yer almaktadır (Small, 2011). Avrupa Birliği ve İngiltere tartışma forumları kullanılarak hazırlanan “Democracy, Deliberation and Design: The Case of Online Discussion Forums” başlıklı makalede, günümüzde ideal demokrasi yolunda üstün bir konumu temsil eden müzakereci demokrasi için çevrimiçi tartışmaların, kitlesel müzakeredeki pratik sınırlara getirdiği çözüm üzerinde durulmuştur (Wright ve Street, 2007). Bu makale de 253 atıfla en çok atıf alan makaleler sıralamasında beşinci sırada konumlanmıştır.

“Digital Democracy: Reimagining Pathways to Political Participation” başlıklı makalede blog yazarlığı konu alınmış ve blog okuyucularının dijital siyasete etkisi incelenmiştir (Gil de Zúñiga vd., 2010). Bu makale 217 atıf almıştır. “Synthesizing E-Government Stage Models – a Meta-Synthesis Based on Meta-Ethnography Approach” başlıklı makale 210 atıf almıştır ve makalede e-devlet için model önerilerinde bulunulmuştur (Siau ve Long, 2005). 209 atıf alan “The Digital Production Gap: The Digital Divide and Web 2.0 Collide” başlıklı makalede toplumdaki sınıfsal ayrımın dijital demokrasiye olan etkileri incelenmiş, sınıfsal ayrılmaya dayalı olarak dijital üretimdeki eşitsizlik üzerinde durulmuştur (Schradi, 2011). “A Two-Stage Consensus Method for Large-Scale Multi-Attribute Group Decision Making with an Application to Earthquake Shelter Selection” başlıklı makale dolaylı olarak dijital demokrasi ile ilişkili olsa da büyük ölçekli ve çok özellikli grup karar alma problemleri için bir yöntem sunmaktadır (Xu vd., 2018). Bu makale 199 atıfla konu ile ilgili en çok atıf alan on makale içinde dokuzuncu sıradadır. En çok atıf alan ilk on makale içinde son olarak bahsedeceğimiz makale 199 atıflı “Re-Constructing Digital Democracy: An Outline of Four ‘Positions’” başlıklı makaledir. Bu makalede dijital demokrasinin ne anlama geldiği liberal-bireyci, müzakereci, Marksist bakış açıları gibi farklı anlayışlar üzerinden tartışılmıştır (Dahlberg, 2011).

2.1. Dijital Demokrasi ve E-Demokrasi Alanlarında Web of Science Türkiye Etiketli Çalışmaların Veri ve Analizi

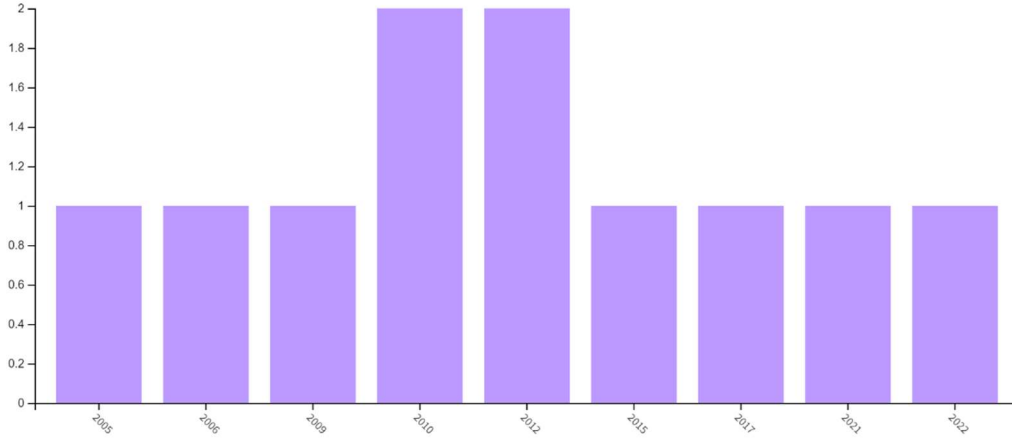
12.08.2024 tarihinde Web of Science üzerinden yapılan e-demokrasi veya dijital demokrasi araması sonucu ulaşılan 1184 doküman içinde ülkeler/bölgeler seçeneğinde Türkiye seçilerek taratıldığında 14 adet Türkiye etiketli dokümana ulaşılmaktadır. Bu dokümanlardan 11’i makale, 3’ü bildiri, 2 tanesi de kitap bölümüdür. “A Glimmer of Hope for Mass Media in a Liberal Democracy: istanbulrumazinligi.com” başlıklı doküman ve “Online Presence of the Members of the Turkish Parliament: Evaluation of the Turkish MP Web Sites” başlıklı doküman hem makale hem de kitap bölümü olarak etiketlendiği için toplamda 15 doküman gibi gözükse de doküman sayısı 14’tür. Türkiye etiketli 11 makalenin çalışma alanları sırasıyla: Eğitim ve Eğitim Araştırmaları, Hukuk, Bilgi Belge Yönetimi, Kamu Yönetimi, Bilgisayar Bilimleri ve İletişim şeklindedir (Şekil 13). 2005-2022 arası yayımlanan makalelerde 2010 ve 2012’de ikişer makale diğer yıllarda ise her yıl olmamak kaydıyla birer makale Web of Science’ta yer almaktadır (Şekil 14).

Şekil 13. TR - Araştırma Alanları

Kaynak: Web of Science, 2024

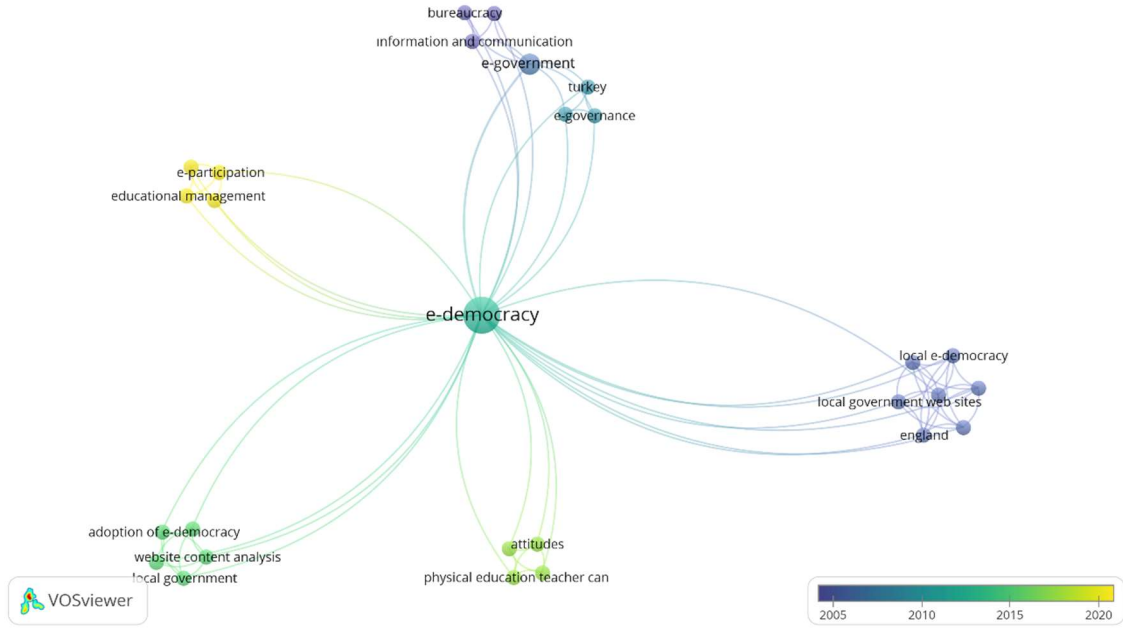
Şekil 14. TR - Yayın Yılları

Kaynak: Web of Science, 2024

Dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanında Web of Science'ta Türkiye etiketli 11 makalede öne çıkan ilk on anahtar kelime sırasıyla: e-democracy, e-government, democracy, England, local e-democracy, local government web sites, online consultation, online democracy, online discussion, Wales kelimeleridir. En çok atıf almış makaleleri inceleyeceğimiz bir sonraki bölümde de görüleceği gibi Türkiye'den en çok atıf almış makalenin İngiltere ve Galler ile ilgili olmasından dolayı anahtar kelimelerde İngiltere'nin ve Galler'in öne çıktığını görmekteyiz. Anahtar kelimelerin ortalama yayım yıllarını gösteren ve yıllara göre dağılımının yapıldığı görsel veri haritasına göre popüler ve trend olan çalışma alanları: e-participation, educational management, inservice teachers ve online social media olarak sıralanmaktadır (Şekil 15).

Şekil 15. TR - Anahtar Kelimeler (Zaman Cetveli)

Kaynak: Web of Science, 2024

Bu bölümde son olarak Web of Science’da yer alan, e-demokrasi veya dijital demokrasi alanlarında yazılmış ve ülke/bölge etiketi Türkiye olan en çok atıf almış ilk on makaleden kısaca bahsedilecektir.

Aşağıdaki tabloda Web of Science üzerinden e-demokrasi veya dijital demokrasi konularında Türkiye etiketli makaleler aldıkları atıf sayısına göre sıralanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. TR - En Çok Atıf Alan On Makale

Yazarlar	Başlık	Yayın Yılı	Dergi Adı	Atıf Sayısı
Pratchett vd.	Local Democracy Online: An Analysis of Local Government Web Sites in England and Wales	2006	International Journal of Electronic Government Research (IJEGR)	21
Sobaci ve Eryigit	Determinants of E-Democracy Adoption in Turkish Municipalities: An Analysis for Spatial Diffusion Effect	2015	Local Government Studies	17
Şendağ	Pre-Service Teachers’ Perceptions About E-Democracy: A Case in Turkey	2010	Computers & Education	7
Yegen vd.	Twitter’s Role in Digital Democracy, Post-Truth, and Political Polarization	2022	Romanian Journal of Communication	3

Ünlü ve Wang	Internet and democracy: Is the Internet an Important Predictor for Physical Education Teacher Candidates' Attitudes Towards Democracy?	2017	and Public Relations Cogent Education	2
Saylan	Internet: a Gateway to Democracy? A Comparative Analysis of Turkish and Italian E-Government Experiences	2009	Amme Idaresi Dergisi	2
Şendağ vd.	Predictors of E-Democracy Applicability in Turkish K-12 Schools	2022	Education and Information Technologies	1
Yamaç	Bilgi Toplumu ve Demokrasi Üzerine	2010	Türk Kütüphaneciliği	1
Mahmutoglu	A Glimmer of Hope for Mass Media in a Liberal Democracy: istanbulrumazinligi.com	2012	Active Citizen Participation in E-Government: A Global Perspective	0
Yıldız vd.	Online Presence of the Members of the Turkish Parliament: Evaluation of the Turkish MP Web Sites	2012	Digital Democracy: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications	0

Kaynak: Web of Science, 2024

Web of Science üzerinde Türkiye etiketli en yüksek atıf sayısına sahip “Local Democracy Online: An Analysis of Local Government Web Sites in England and Wales” başlıklı makale 21 atıf almıştır. Bu makalede web siteleri üzerinden İngiltere ve Galler’deki yerel yönetimlerin e-demokrasi potansiyelleri değerlendirilmektedir (Pratchett vd., 2006). 17 atıfla Türkiye etiketli makalelerde ikinci sırayı alan “Determinants of E-Democracy Adoption in Turkish Municipalities: An Analysis for Spatial Diffusion Effect” başlıklı makale, Türkiye’deki büyükşehir ve il belediyelerinin demokrasiyi güçlendirmek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu fırsatlardan ne ölçüde yararlandıklarını analiz etmeyi ve Türkiye’deki belediyelerin e-demokrasiyi benimsemesini etkileyen faktörleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır (Sobaci ve Eryigit, 2015). 7 atıfla üçüncü sırada yer alan “Pre-Service Teachers’ Perceptions About E-Democracy: A Case in Turkey” başlıklı çalışmada, hizmet öncesi öğretmenlerin e-demokrasiye ilişkin algıları araştırılmıştır. Bu algılar; İnternet kullanım becerileri, İnternet kullanım sıklığı, oy kullanma ve sivil toplum grubu üyeliği gibi bireysel değişkenler açısından incelenmiştir. Türkiye’deki büyük bir araştırma üniversitesinden rastgele seçilen 701 hizmet öncesi öğretmenin, on dört soruluk bir anketi tamamlayarak çalışmaya katılmıştır. Sonuçlar, e-demokrasi bileşenlerinin hizmet öncesi öğretmen eğitimi müfredatına entegre edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (Şendağ, 2010). 3 atıf almış “Twitter’s Role in Digital Democracy, Post-Truth, and Political Polarization” başlıklı makale ABD 2020 seçimlerini konu almaktadır. Çalışmada, Twitter’ın dijital demokrasideki rolü ve kamusal alan olarak hizmet etme potansiyeli, açılış gününde (20 Ocak 2021) ilgili hashtag’ler çerçevesinde oluşturulan ağ ve özellikleri, etkileşimleri ve fraksiyonları aracılığıyla incelenmiştir. Metodolojik olarak sosyal ağ analizi kullanılmıştır. Sonuçlar, Twitter’daki siyasi gündem belirleyicilerin etkileşim açısından kullanıcılarla baskın olduğunu ve yankı bulduğunu göstermektedir (Yegen vd., 2022). “Internet and democracy: Is the

Internet an Important Predictor for Physical Education Teacher Candidates' Attitudes Towards Democracy?" başlıklı çalışma, 2 atıf almıştır ve beden eğitimi aday öğretmenlerinin İnternet ve demokrasiye yönelik tutumlarını araştırmaktadır (Ünlü ve Wang, 2017).

Dijital demokrasi konusunda Web of Science'da yer alan Türkiye etiketli en çok atıf alan on makale içinde 2 atıfı altıncı sırada olan "Internet: a Gateway to Democracy? A Comparative Analysis of Turkish and Italian E-Government Experiences" başlıklı çalışma, turkiye.gov.tr ve italia.gov.it e-devlet sistemleri üzerinden Türk ve İtalyan hükümetlerinin internet kullanımı karşılaştırmalı içerik analizi yöntemi ile analiz eden bir çalışmadır (Saylan, 2009). "Predictors of E-Democracy Applicability in Turkish K-12 Schools" başlıklı makale 1 atıf almıştır ve çalışmanın amacı K-12 okullarında (okul öncesi – ilk – orta öğretim) e-demokrasinin uygulanabilirlik düzeyini öngören faktörleri belirlemektir (Şendağ vd., 2022). 1 atıfı olan "On Information Society and Democracy" ya da orijinal haliyle "Bilgi Toplumu ve Demokrasi Üzerine" başlıklı makalede, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişimin demokrasiye katkısı olacağı yönündeki savlar eleştirilmekte, teknolojik gelişimin demokrasi ve insan hakları konularına olan katkısı sorgulanmaktadır (Yamaç, 2010). Bahsedeceğimiz son iki makale henüz atıf almamış olarak görülmektedir. Bunlardan ilki olan "A Glimmer of Hope for Mass Media in a Liberal Democracy: istanbulrumazinligi.com" başlıklı makale istanbulrumazinligi.com'u analiz ederek, çevrimiçi kamusal alanlarını, e-demokrasilerini ve e-müzakerelerini anlamayı amaçlamaktadır (Mahmutoglu, 2012). "Online Presence of the Members of the Turkish Parliament: Evaluation of the Turkish MP Web Sites" başlıklı makalede Türkiye'deki milletvekillerinin web siteleri ve Türkiye'deki e-demokrasi potansiyeli üzerinde durulmuştur (Yıldız vd., 2012).

Sonuç

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle özellikle internetin yaygın hale gelmesi yaşadığımız çağın "Bilişim Çağı" tabiriyle adlandırılmasına sebebiyet vermiştir. Bu yeni çağda insan ve toplum yaşamının her alanında olduğu gibi siyaseti ilgilendiren alanlarda da dijitalleşme sürecine girilmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kazanımlarıyla şekillenmeye başlayan yeni çağ siyaset ve demokrasi anlayışının vaadi; bilgiye daha hızlı ve daha ucuz ulaşabilen seçmenlerin daha bilinçli vatandaşlar haline geleceği, internet kullanımının yaygınlaşması ve sosyal iletişimin çeşitlenmesiyle vatandaşların siyasi belirleyici-denetleyici rollerde interaktif iletişim olanaklarına sahip olacağı, teknolojinin kolaylaştırıcı imkanlarıyla toplumun pasif seçmen durumundan aktif politika belirleyici konuma geçerek daha verimli bir politizasyon sürecine gireceği, özetle modern toplumlarda azalan siyasi ilginin ve demokratik katılımın artacağı yönündedir. Dijital demokrasi veya e-demokrasi olarak tanımlanan yeni çağ demokrasininin daha katılımcı bir demokrasi vaadi olsa da günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimine paralel olarak siber güvenliği tehlikeye sokan yazılımların da artış göstermesi teknolojiye olan güveni sarsıcı bir niteliktedir. Özellikle Covid-19 virüsünün dünyaya yayıldığı pandemi döneminde (2019-2023) sağlık gerekçeleri göz önünde tutularak tüm fiziksel toplantıların online toplantılar haline gelmesi, siyasi alanda da doğrudan ve dijital bir demokrasiye yönelik dönüşüm düşüncesini cesaretlendiren bir tecrübe olmuştur. Vatandaşların tüm siyasi ve demokratik katılım süreçlerini ceplerinde taşıdıkları akıllı telefonlar aracılığıyla gerçekleştirme düşüncesi bu dönemde popülerlik kazanan bir fikirdir. Fakat teknolojinin gelişimiyle siber tehditlerin de aynı oranda artış göstermesi veri güvenliği bağlamındaki endişeleri arttıran ve özellikle ulusal ölçekli oylama süreçlerindeki dijital dönüşüm sürecini geciktirecek önemli bir faktördür.

Dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarında yapılan bibliyometrik analiz çalışması sonucunda öncelikli olarak, konu ile ilgili çalışma sayılarının (1992-2024 makale sayıları) inişli çıkışlı bir grafik izlese de takip eden yıllar içinde yükselen bir grafik ortaya koyduğu görülmektedir. Buna göre, önümüzdeki yıllarda bu alanda yapılacak çalışmaların artış göstereceği ve konuların da çeşitleneceği öngörülebilir. Analizde yer alan ve konuyla ilgili dünyada en çok araştırma yapılan alanlar; hukuk, iletişim, bilgisayar bilimleri, bilgi belge yönetimi, kamu

yönetimi olarak sıralanmaktadır. Araştırma alanlarına göre bir sonuç çıkarıldığında, günümüzde dijital demokrasi alanının öncelikli olarak sosyal bilimlerin konusu olduğu ve uygulamaya yönelik olan mühendislik disiplinleri çeşitliliğinin henüz az olduğudur. Dijital demokrasi hala yeni bir kavramdır, fakat bilgi ve iletişim teknolojileri geliştikçe dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında uygulamaya yönelik daha çok çalışmanın olacağı, konunun sosyal bilimlerden mühendislik disiplinlerine doğru bir gelişme-genişleme yolu izleyeceği muhakkaktır. Dijital demokrasi alanının önümüzdeki yıllarda öncelikle teoriden pratiğe doğru sonrasında pratikten teoriye birçok geçişin olacağı disiplinler arası önemli bir çalışma alanı olarak öne çıkacağı öngörülebilir.

Dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarında özellikle 2017 sonrasında günümüze kadar olan dönemdeki güncel çalışma konuları: digital democracy, participation, smart city, public policy, public administration, citizens, information and communication, open data, participatory democracy, populism, social movements, political parties, social media, open government, public sphere olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital demokrasi alanında çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için yukarıda sıralanan dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarıyla ilgili konular öncelik verilebilecek dünyadaki trend konu başlıklarıdır. Güncel çalışma konularından da anlaşılacağı üzere dijital demokrasi ve e-demokrasi; katılımcı ve müzakereci demokrasi modellerine uygun olarak temsili demokrasiyi bilgi ve iletişim teknolojilerinin yenilikleriyle daha katılımcı bir demokratik yapıda revize etmeye yönelik bir model olarak şekillenmektedir.

Web of Science'da ülke/bölge olarak Türkiye seçildiğinde ise Web of Science'da görüntülenen makalelerin güncel çalışma konuları: e-participation, educational management, inservice teachers ve online social media olarak görüntülenmektedir. Bu konular dünyada trend olan çalışma konularını tam olarak karşılamasa da kısmi bir örtüşme mevcuttur. Web of Science'da görüntülünen Türkiye etiketli çalışmaların çalışma alanları (Eğitim ve Eğitim Araştırmaları, Hukuk, Bilgi Belge Yönetimi, Kamu Yönetimi, Bilgisayar Bilimleri ve İletişim), güncel konularla beraber değerlendirildiğinde spesifik konuları içeriyor olsa da dünyadaki konuyla ilgili en çok çalışılan çalışma alanlarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir; fakat Web of Science'a yansıyan en çok makaleye sahip ülkeler sıralamasında Türkiye etiketli çalışmaların ABD, İngiltere, İspanya, İtalya, Brezilya gibi yayın sayısı olarak öne çıkan ülkelere kıyasla yirmi üçüncü sırada yer alarak az sayıda makale olarak görüntülenmesi; uluslararası veri ve analizde Web of Science platformunda Türkiye'den hiçbir kurumun dijital demokrasi alanında yapılan çalışmalarda üst sıralarda, öne çıkan kurum olarak görüntülenmemesi dikkate değer verilerdir.

Web of Science'da ülke/bölge olarak Türkiye seçildiğinde ulaşılan bu verilerden Türkiye'nin dijital demokrasi alanında dünyadaki trendlerden uzak olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Buradan çıkarılacak ilk sonuç, Türkiye etiketli çalışmaların Web of Science platformunda az sayıda makale olarak yer aldığı ve bu alanda çalışma yapan araştırmacıların bu nevi uluslararası platformlarda daha fazla yayın yapmaları gerektiğidir. Bunun yanı sıra Türkiye'de dijital demokrasi ve e-demokrasi alanlarında yapılan çalışmalar Web of Science'ta yer alan çalışmalardan ibaret olmayıp diğer veri tabanlarında, örnek olarak DergiPark gibi ulusal çalışmaların yoğunlukta olduğu platformlarda daha fazla konu çeşitliliği ve daha fazla sayıda makale olarak bulunabilir. Ayrıca dijital demokrasi ve e-demokrasi ortak alanlarıyla ilgili yazılan birçok yüksek lisans ve doktora tez çalışması da YÖK Tez Merkezi platformundan ulaşılabilir durumdadır. Alanla ilgili ileriki zamanlarda yapılabilecek çalışmalara öneri olarak hem DergiPark hem de YÖK Tez Merkezi platformlarını içeren ulusal yayınlara yönelik bir bibliyometri çalışması karşılaştırma açısından faydalı bir çalışma olacaktır.

Kaynakça

- Akdağ, H. & Şiraz, F. (2021). Dijital Vatandaşlığa Dönüşüm (Türkiye Özelinde): Literatür Taraması. *TÜRKAV Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 77-97.
- Arslan, E. (2022). Sosyal bilim araştırmalarında VOSviewer ile bibliyometrik haritalama ve örnek bir uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 33-56.
- Bingham, L. B., Nabatchi & O'Leary, R. (2005). The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government, *Public Administration Review*, 65(5), 547-558, Doi: 10.1111/j.1540-6210.2005.00482.x
- Congge U, Guillamón M-D, Nurmandi A, Salahudin & Sihidi I. T. (2023). Digital democracy: A systematic literature review. *Frontiers in Political Science*, 5, 1-11. Doi: 10.3389/fpos.2023.972802
- Çitci, Oya (1996). Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 5(6), 5-14.
- Dahlberg, L. (2011). Re-constructing digital democracy: An outline of four 'positions'. *New Media & Society*, 13(6), 855-872. Doi: 10.1177/1461444810389569
- Dinç, E. & Üztemur, S. S. (2016). Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Demokratik Değer Algılarının Karikatürler Aracılığıyla İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 15(3). Doi: 10.17051/io.2016.79948
- García-Río, E. & Baena-Luna, P. (2024). Epistemology of e-democracy and e-governance through scientific mapping. *Tourism & Management Studies*, 20(SI), 1-14. Doi: 10.18089/tms.2024SI01
- Gil de Zúñiga, H., Veenstra, A., Vraga, E. & Shah, D. (2010). Digital Democracy: Reimagining Pathways to Political Participation. *Journal of Information Technology & Politics*, 7(1), 36-51. Doi: 10.1080/19331680903316742
- Güler, T. & Şahnagil, S. (2017). Dijital Demokrasi ve Yönetişim İlişkisi Çerçevesinde E-Demokrasi/E-Devlet Uygulamaları. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 2(2), 16-29.
- Güngör, S. (2014). "E-Demokrasi: Umutlar ve Riskler". *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (39), 68-89.
- Gürel, D. & Şahin, A. (2024). Demokratik Eğitim Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Bir Analizi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 778-800. Doi: 10.34056/aujef.1299866
- <https://www.webofscience.com/wos/woscc/basic-search> (Erişim Tarihi: 12.08.2024)
- Hüsnüoğlu, N. & Öztürk, L. (2017). Dijital Bölünme: Nedenleri ve Türleri. *Giresun Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(5), 6-21.
- Karpat, K. H. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Kışlalı, A. T. (2021). *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- Kongar, E. (1997). *Demokrasi ve Laiklik*, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul.
- Larsson, A. O. & Moe, H. (2012). Studying political microblogging: Twitter users in the 2010 Swedish election campaign. *New Media & Society*, 14(5), 729-747. Doi: 10.1177/1461444811422894
- Macintosh, A. & Whyte, A. (2008). Towards an evaluation framework for eParticipation. *Transforming Government: People, Process and Policy*, 2(1), 16-30. Doi: 10.1108/17506160810862928

- Macintosh, A. (2004). Characterizing e-participation in policy-making. 37th Annual Hawaii International Conference on System Sciences, 2004. Proceedings of the, Big Island, HI, USA. Doi: 10.1109/HICSS.2004.1265300
- Macintosh, A., Robson, E., Smith, E., & Whyte, A. (2003). Electronic Democracy and Young People. *Social Science Computer Review*, 21(1), 43-54. Doi: 10.1177/0894439302238970
- Mahmutoğlu, V. (2012). A Glimmer of Hope for Mass Media in a Liberal Democracy: *istanbulrumazinligi.com*. Active Citizen Participation in E-Government: A Global Perspective, 497-509. Doi: 10.4018/978-1-4666-0116-1.ch025
- Mossberger, K., Tolbert, C. J. & McNeal, R. S. (2007). *Digital citizenship : The internet, society, and participation*. MIT Press.
- Nişancı, D. & Güner, S. (2022). Cumhuriyet Demokrasi İkilemi: Özdeş Kavramlar mı, Farklı Kavramlar mı Sorusuna Hukuk Penceresinden Cevap Arayışı. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 423-440.
- Örselli, E., Bayrakçı, E. & Karabulut, N. (2018). E-Demokrasiyi E-Katılım Üzerinden Okumak: Kavramsal Bir Analiz. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(14), 108-127. Doi: 10.33692/avrasyad.510627
- Palomares, I., Martínez, L. & Herrera, F. (2014). A Consensus Model to Detect and Manage Noncooperative Behaviors in Large-Scale Group Decision Making. *IEEE Transactions on Fuzzy Systems*, 22(3), 516-530. Doi: 10.1109/TFUZZ.2013.2262769
- Pratchett, L., Wingfield, M. & Polat, R. K. (2006). Local Democracy Online: An Analysis of Local Government Web Sites in England and Wales. *International Journal of Electronic Government Research (IJEGR)*, 2(3), 75-92. Doi: 10.4018/jegr.2006070104
- Sæbø, Ø., Rose, J. & Flak, L. S. (2008). The shape of eParticipation: Characterizing an emerging research area. *Government Information Quarterly*, 25(3), 400-428, Doi: 10.1016/j.giq.2007.04.007
- Saylan, I. (2009). Internet: a gateway to democracy? A comparative analysis of Turkish and Italian e-Government experiences. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(3), 141-162.
- Schradie, J. (2011). The digital production gap: The digital divide and Web 2.0 collide. *Poetics*, 39(2), 145-168. Doi: 10.1016/j.poetic.2011.02.003
- Siau, K. & Long, Y. (2005). Synthesizing e-government stage models – a meta-synthesis based on meta-ethnography approach. *Industrial Management & Data Systems*, 105(4), 443-458. Doi: 10.1108/02635570510592352
- Small, T. A. (2011). WHAT THE HASHTAG? A content analysis of Canadian politics on Twitter. *Information, Communication & Society*, 14(6), 872–895. Doi: 10.1080/1369118X.2011.554572
- Sobaci, M. Z., & Eryigit, K. Y. (2015). Determinants of E-Democracy Adoption in Turkish Municipalities: An Analysis for Spatial Diffusion Effect. *Local Government Studies*, 41(3), 445–469. Doi: 10.1080/03003930.2014.995296
- Syahputri, G., Suhermanto, D., Roziqin, A., & Nafi'ah, B. (2023). Research Trend on E-democracy Publications: A Bibliometric Analysis. *Politik Indonesia: Indonesian Political Science Review*, 8(1), 174-194. Doi: 10.15294/ipsr.v8i1.41794
- Şendağ, S. (2010). Pre-service teachers' perceptions about e-democracy: A case in Turkey. *Computers & Education*, 55(4), 1684-1693. Doi: 10.1016/j.compedu.2010.07.012.

- Şendağ, S., Toker, S., Uredi, L. & İslim, O. F. (2022). Predictors of e-democracy applicability in Turkish K-12 schools. *Education and Information Technologies*, 27(3), 3321–3340. Doi: 10.1007/s10639-021-10748-0
- Toker, A. (2021). Yayınla veya Yok Ol! Rekreasyon Yönetimi Araştırmaları Nereye Gidiyor?. *Bibliyometrik Bir Değerlendirme. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3): 2107-2126. Doi: 10.26677/TR1010.2021.837
- Ünlü, H., & Wang, S. (2017). Internet and democracy: Is the Internet an important predictor for physical education teacher candidates' attitudes towards democracy?. *Cogent Education*, 4(1), 1-12. Doi: 10.1080/2331186X.2016.1275088
- Van Dijk, J. A. G. M. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics*, 34(4-5), 221-235. Doi: 10.1016/j.poetic.2006.05.004
- Vural Dinçkol, B. & Işık, A. (2019). Katılımcı Demokrasi ve Online Karar Alma Bağlamında E-Oy ve Estonya Örneği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 716-726. Doi: 10.33433/maruhad.665428
- Williamson, A., Miller, L. & Fallon, F. (2010). *Behind the Digital Campaign*, Hansard Society, London.
- Wright, S. & Street, J. (2007). Democracy, deliberation and design: the case of online discussion forums. *New Media & Society*, 9(5), 849-869. Doi: 10.1177/1461444807081230
- Xu, Y., Wen, X. & Zhang, W. (2018). A two-stage consensus method for large-scale multi-attribute group decision making with an application to earthquake shelter selection. *Computers & Industrial Engineering*, 116, 113-129. Doi: 10.1016/j.cie.2017.11.025
- Yamaç, K. (2010). Bilgi Toplumu ve Demokrasi Üzerine. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(3), 519-525.
- Yegen, C., Ayhan, B., & Demir, Y. (2022). Twitter's Role in Digital Democracy, Post-Truth, and Political Polarization. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 24(2), 45–65. Doi: 10.21018/rjcpr.2022.2.343
- Yel, N. (2023). Dijital Demokrasinin Değerlendirilmesi: Demokrasinin Sorunlarına Bir Çare Mi Yoksa Bir Mit Mi?. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 13(3), 759-776.
- Yıldız, M., Sumbas, A., & Dede, K. (2012). Online Presence of the Members of the Turkish Parliament: Evaluation of the Turkish MP Web Sites. *Digital Democracy: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*, 1, 766-781. Doi: 10.4018/978-1-4666-1740-7.ch038
- Yıldız, Mete. (1999). Yerel Yönetimde Yeni Bir Katılım Kanalı İnternet: ABD' de ve Türkiye'de Elektronik Kamu Bilgi Ağları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 8(4), 144-156.
- Zengin, M. A. (2013). Bilgi İletişim Teknolojilerinin Demokrasi İçerisinde Kullanımı ve Dijital Demokrasiye Geçiş. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(4), 271-304.

Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

A Qualitative Research on the Reflections of the Change in Supply Chain Routes on Container Line Operators and Forwarders Due to Security Problems in the Suez Canal

Şimal ÖZEN¹, İsmail ELAGÖZ²

Öz

Süveyş kanalı Mısır Devleti sınırları içinde yer alan, Asya kıtasını Afrika kıtasından ayıran, Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayan oldukça önemli bir deniz yoludur. İsrail-Filistin savaşları sebebi ile Süveyş kanalını kullanmakta olan ticari gemilere yapılan saldırılar neticesinde alternatif güzergahlar kullanılmaya başlanmıştır. Deniz taşımacılığı açısından büyük bir kriz olarak tanımlanan bu durum; konteyner taşımacılığı rotalarının büyük ölçüde Kızıldeniz'den Ümit Burnuna çevrilmesine yol açmış, rotanın uzaması da taşıma sürelerinin uzamasına ve buna bağlı olarak navlun ücretleri, yakıt ve sigorta giderlerinde ciddi artışlara yol açmıştır. İsrail-Filistin savaşı sebebi ile Süveyş Kanalı'ndan gerçekleşen toplam deniz ticaret hacmi bir önceki yıl verilerine göre %50 düşüş gösterirken, Ümit Burnu'nu kullanan gemiler, bu bölgenin ticaret hacmini %74 oranında arttırmıştır. Bu kapsamda araştırmada rota değişikliğinin konteyner hat operatörleri ve forwarderlara etkileri ve sonuçlarının model olarak sunulması amaçlanmaktadır. Araştırmanın örneklemini; konuya ilişkin görüşlerini açık, net ve objektif bir şekilde ifade edebileceği düşünülen 16 farklı forwarder ve konteyner hat operatörü oluşturmaktadır. Yarı yapılandırılmış soru formu aracılığıyla yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Mülakatlardan elde edilen veriler MAXQDA 24 nitel veri analizi programı kullanılarak kodlanmış ve kategorize edilmiştir. Analiz sonuçları çerçevesinde Süveyş kanalındaki güvenlik sorunları nedeni ile tedarik zinciri rotalarının değişiminin konteyner hat operatörlerine ve forwarderlara yansımaları maliyetlerde artış ve zaman kayıpları olarak iki ana tema çerçevesinde belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Süveyş Kanalı, Ticari Rotalar, Tedarik Zinciri, Gemi Saldırıları, Konteyner Hat Operatörleri

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The Suez Canal is located within the borders of the Egyptian State, separates the Asian continent from the African continent, and is a very important sea registered between the Mediterranean and the Red Sea. As a result of the attacks on commercial ships using the Suez Canal due to the Israeli-Palestinian war, alternative routes began to be used. This situation, regarded as a major crisis in maritime transportation, has led to a significant rerouting of container shipping routes from the Red Sea to the Cape of Good Hope. The longer route has led to extended transit times, resulting in substantial increases in freight rates, fuel costs, and

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, ÇOMÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İşletmecilik, simalozn@outlook.com., ORCID: 0009-0005-5051-3837

² Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, ismailelagoz@comu.edu.tr, ORCID:0000-0003-1856-0746

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

insurance expenses. Amid the Israel-Palestine conflict, the total maritime trade volume through the Suez Canal has decreased by 50% compared to the previous year's data, while vessels navigating via the Cape of Good Hope have boosted the trade volume in this region by 74%. In this potential research, it is aimed to report the effects of rotation disruption on container flat operators and forwarders and to report the results as a model. Rates of the research; It consists of 16 different carriers and container line operators, where relevant records can be viewed clearly, clearly and objectively. Quasi-questions were conducted face-to-face through a question formula. Data obtained from the interviews were coded and categorized using MAXQDA 24 qualitative data analysis program. Within the framework of the analysis results, two main frameworks were determined as the reflections of the change in supply chain routes on container line operators and forwarders due to security problems in the Suez Canal, increases in increases and time losses.

Keywords: Suez Canal, Commercial Routes, Supply Chain, Ship Attacks, Container Line Operators

Paper Type: Research

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu'nun 30.05.2024 tarih ve E-84026528-050.99-2400137291 sayılı Etik Kurul Onay Belgesi ile bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Giriş

Dünyanın en yoğun ticari güzergahlarından biri olan Süveyş Kanalı, siyasi, ekonomik ve lojistik açıdan önemli olan bir deniz ticaret yoludur. Süveyş Kanal'ı inşa edilmeden önce kullanılan iki farklı rota mevcut olup, ürünler, Afrika'nın güney uç bölgesinde yer alan Ümit Burnu üzerinden ya da kara yolu ile taşınmaktaydı. Bu iki yöntemde de sefer süreleri uzun ve maliyetler yüksek şekilde gerçekleşmekte iken, Süveyş Kanalı'nın açılması ile, malların küresel pazarlara ulaşması zaman ve maliyet açısından optimum düzeye ulaştırılmıştır (Gregory, 2019).

Küresel ticari nakliyatın her yıl yüzde 12'si ve petrol taşımacılığının yüzde 2,5'i, 193 kilometre uzunluğundaki Süveyş Kanalı'ndan gerçekleşmektedir. Süveyş kanal otoritesinin son açıkladığı verilere göre 2022 yılında kanaldan 26 bin gemi geçişi gerçekleşmiştir. 7 Ekim 2023 tarihinde İsrail ile Hamas arasında başlayan savaş neticesinde, Yemen'de bulunan Husiler, İsrail'in Gazze'deki saldırılarına karşılık olarak, 19 Kasım 2023 tarihinde Kızıldeniz'de ticari gemiye yönelik karadan ve denizden ilk saldırıyı düzenlemiştir (7Deniz, 2024). İlk saldırı tarihinden itibaren yaklaşık 193 gemiye zarar verilmiş olup, can ve mal kayıpları meydana gelmiştir (Habertürk, 2024). Saldırıları gemi bayrağı, sahiplik durumu gözetilmeksizin gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılar sonucunda mal ve can kayıpları oluşmuş, bölgede taşımacılık faaliyeti gösteren hat operatörleri bölgedeki ticari faaliyetlerini askıya almış, alternatif rota arayışına gitmişlerdir.

Süveyş kanalında gerçekleşen saldırılar, küresel denizcilik piyasasında, maliyetlerin artması ve tedarik zincirlerinde kırılmalara yol açmıştır (Hizmetix, 2024). Tüm bunlar sonucunda küresel konteyner hat operatörleri alternatif aktarma limanları, yakıt ikmal noktaları arayışına gitmişlerdir. Değişen rota, taşıma maliyetlerinde artışa sebep olmuş, küresel enflasyon da bu süreçten olumsuz yönde etkilenmiştir.

1.Kavramsal Çerçeve

Puşcaciü'ya (2018) göre modern deniz ticareti, taşınacak malların hacimleri ve maddi değerleri bakımından tamamlayıcı ekonomik faaliyetlerden biridir. Dünya ticaretinin yaklaşık % 80'i deniz yolu taşımacılığı ile yapılmaktadır (Ateş, vd., 2010). Artan dünya nüfusu buna oranla insanların ihtiyaç duydukları ürünlerin sevkiyatlarının büyük bir kısmı deniz yolu taşımacılığı ile yapılmaktadır. Bunun sebebi, deniz yolu ile taşımacılığın çok miktarda ve hacimdeki yüklerin uzun mesafe taşınmalarında birim maliyetlerinin diğer taşıma yöntemlerine göre düşük olmasıdır. Dünya üzerinde deniz yolu taşımacılık faaliyetlerinde zaman ve maliyet kaybını önlemek amacıyla oluşturulmuş çok sayıda kanal vardır.

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

Süveyş Kanalı; 1869 yılında kullanıma açılmış, 193 kilometre uzunluğu, 205/225 metre genişliği, 24 metre derinliği ile oldukça önemli bir yapay su yoludur. Asya ve Afrika'yı birbirine bağlayan, Asya ve Avrupa arasında deniz ticaretinde önemli rol oynamaktadır. Geçiş ücretleri gemi tiplerine göre farklılık göstermekte olup, Kanal İdaresi raporuna göre, Süveyş Kanalı'nın, 2022-2023 yıllık gelirlerinin 9,4 milyar dolar olduğu açıklanmıştır (AA, 2023). Değişen ve gelişen Dünya taşımacılık faaliyetlerine paralel olarak kanal yıllar içerisinde genişletilmiş, bekleme süreleri düşürülmüştür.

2021 yılında Evergreen firmasına ait M/V Ever Given gemisinin kanalda karaya oturması ile kanal 6 gün kapalı kalmış, birçok gemi kanala girememiş, sevkiyatların gecikmesinden dolayı çip krizi başlamıştır. Küresel ticarete zararının ise günlük 10 milyar dolar olduğu tespit edilmiştir (AA, 2021).

Hamas- İsrail Savaşı; 7 Ekim 2023 tarihinde Hamas'ın Gazze'den İsrail'e karşı, Aksa Tufanı isimli operasyonu ile başlayan ve İsrail'in karşılık vermesi ile devam eden ve saldırılar neticesinde binlerce insanın ölümüne sebep olan savaştır.

Bu savaş ile birlikte Süveyş kanalını kullanan gemilere yönelik, Husiler, Gazze'deki Filistinlilerle dayanışma amacıyla İsrail bağlantısı olan veya İsrail'e giden gemileri hedef aldıklarını söylemiş olsalar bile yapılan saldırılarda İsrail bağlantısı olmayan birçok gemide hedef alınmıştır. Tüm bu gerginlikler ve güvenlik sorunları sebebi ile taşımacılık firmaları gemilerini farklı rotalara yönlendirmişlerdir (BBC News, 2024).

Küresel konteyner firmaları Asya-Avrupa taşımalarında, bölgede yaşanan gerilim ve saldırılar sebebi ile gemi rotalarını Kızıldeniz'den Afrika'nın Güney'indeki Ümit Burnuna yönlendirmiştir (AA, 2024). Bunun sonucunda teslimat sürelerinin 10 ila 14 gün arası uzaması, yaklaşık olarak 4.000 deniz mili fazla seyir yapılmasına, buna bağlı olarak da artan yakıt maliyeti, yükün korunması için yapılan sigorta primlerinde artışlar yaşanmıştır.

Hat operatörleri, yeni güzergâh için alternatif aktarma limanları ve yakıt ikmal noktaları arayışına gitmişlerdir. Uluslararası Para Fonu (IMF) raporlarına göre, Süveyş Kanal'ı üzerinden gerçekleşen ticaretin yüzde 50 oranında azaldığı belirtilmiştir (Ntv, 2024). Hamas'ın saldırılarına misilleme olarak Gazze'ye saldıran İsrail devleti ekonomisi 2023'ün son çeyreğinde %19,4 gerilemiştir (Euronews, 2024).

Değişen rota sebebi ile, maliyetlerde artış yaşanmış, küresel enflasyona negatif yönde etki etmiştir. Taşımacılık faaliyetleri ile birlikte ihracatçı ve ithalatçı firmaların bu operasyonların takibini yapacak firmalara ihtiyaçları doğmuştur (Lojiport, 2024).

1.1. Forwarder

Forwarder firmaları, müşterilerden almış oldukları yetkiler ile lojistik operasyonları planlayan, yüklerin ulusal ve/veya uluslararası pazarlarda sevkiyatını gerçekleştiren organizasyonlardır. Forwarder firmalar müşterilerin nakliye ve lojistik operasyonlarını planlama, çeşitlendirme, organizasyonunu yapma ve düzenleme yetkileri ile minimum maliyet ile kaynakların daha verimli şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Bu özellikleri ile hizmet verdikleri işletmeler doğal bir garanti süreçlerine sahip olmaktadır (Eski ve Kaya, 2018).

Forwarder işletmeleri taşıyıcılar ve yük sahipleri arasında köprü görevi görmektedir. Hem ihracatçı hemde ithalatçılar adına işlem yapmaktadırlar. Forwarderların faaliyet alanları arasında; taşıma belgelerinin hazırlanması, elleçleme faaliyetlerinin organize edilmesi, depolama faaliyetleri, sigorta işlemlerinin yapılması, lojistik maliyet hesaplanması gibi operasyonel işlemler bulunur (Halvorsen, 2000).

1.2. Konteyner Hat Operatörleri

Daha önceden belirlenmiş ve ilan edilen yükleme ve tahliye limanının arasında gemiler ile konteynerlarda yük taşınması hizmetini veren kişi veya kuruluşlardır.

Konteyner hat operatörleri, armatörlerin kendi konteynerleri ile hizmet verebildiği gibi, farklı hatların konteynerleri içinde taşıma işleri organize edebilir. İhracat veya ithalat müşterilerine lojistik faaliyetler içerisinden en uygun rota ve en uygun fiyat sağlayarak, teslimat sürecinde müşterilere gerekli bilgilendirmelerin yapılmasından sorumludur. Sefer sürecinde, teslimat sürelerinin bildirilmesi, oluşacak masraflar ile ilgili müşterilerin bilgilendirilmesi konteyner hat operatörlerinin faaliyetleri arasında yer almaktadır. Konteyner hat operatörleri, müşteri memnuniyetini ve kar marjını arttırmak için küresel rekabet pazarında farklı stratejiler geliştirebilir (Ece, 2006).

İhracatçı ve/veya ithalatçı müşteriler forwarder firmalardan hizmet almak yerine direkt olarak konteyner hat operatörleri ile de çalışabilmektedirler. Müşterinin direkt hat ile çalıştığı durumlarda forwarder aradan çıkartılmakta bu sayede müşteri daha uygun fiyat ile taşımacılık faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir.

1.3. Süveyş Kanalı

Denizyolu taşımacılığında zaman ve maliyet tasarrufu sağlamak amacı ile Dünya'da yapay ve doğal oluşum kanalları ve boğazlar mevcuttur. Süveyş Kanalı bu kanallardan en önemlileri arasında yer almaktadır. İlk olarak Kızıldeniz ile Akdeniz'in bağlanması düşüncesi İlkçağda Firavunlar dönemine dayanmaktadır. Daha sonrası 16.yüzyılda Osmanlı daha sonrasında 1804 yılında Napolyon Kanalı'nın inşası ile ilgili girişimlerde bulunmuş olsa da başarısız olmuşlardır. Kanalı hayata geçirecek inşaa Osmanlı Devleti'nin Mısır Valisi Said Paşa döneminde olmuştur. Kanalı'nın inşası Fransız şirketi tarafından yapılmıştır ve Mısır valisi İsmail Paşa zamanında 1869 yılında tamamlanmıştır. 1882 yılında İngiltere'nin Mısır'ı işgalinden sonra kanal yönetimi İngilizlere geçmiştir (Akbulut, 2015).

Süveyş Kanalı kullanıma açıldığı 1869 yılından beri yaklaşık 155 yıldır Akdeniz ile Kızıldeniz'i bağlayan insan yapımı bir su yoludur. Süveyş Kanalı Asya ve Afrika kıtalarının ayrım noktası olmakla birlikte bu bölgelerde yapılan taşımacılık faaliyetleri için en kısa rotadır.

Kanal idaresi Mısır Arap Cumhuriyeti'ne aittir. Mısır için kanaldan geçen gemilerin ödemiş oldukları ücretler ülke ekonomisinin önemli bir gelir kaynağıdır.

İsrail-Filistin savaşı sebebi ile Süveyş Kanalı'ndan gerçekleşen toplam deniz ticaret hacmi bir önceki yıl verilerine göre %50 düşüş gösterirken, Ümit Burnu'nu kullanan gemiler, bu bölgenin ticaret hacmini %74 oranında arttırmıştır (Türkdeniz, 2024).

Süveyş Kanalı geçişleri geçen yıl Mısır'a 10,25 milyar dolar gelir getirirken, Süveyş Kanalı İdaresi bu yıl yaklaşık 5 milyar dolar bir kayıp olduğunu belirtmiştir (AA, 2024).

1.4. Ümit Burnu

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Cape Yarımadasının en uç noktası olan Ümit Burnu 1488 yılında Bartolomeu Dias tarafından keşfedilmiştir (Karakurt, 2024). Ümit Burnu rotası Süveyş Kanalı'na faaliyete geçmeden önce Avrupa'dan Uzak Doğu'ya giden gemilerin kullanmakta olduğu rota iken günümüzde bu rotanın uzak olması ve bölgede görülen sert hava koşulları ve yüksek akıntıdan dolayı tercih edilmemektedir.

İsrail-Filistin savaşı ile Süveyş Kanalı'nda gerçekleşen gemi saldırıları neticesinde Ümit Burnu rotası tekrar kullanılmaya başlanmıştır.

Kasım 2023'te Ümit Burnu'nu kullanan gemi sayısı 1682 iken, 2024 Ocakta 2699, Şubat'ta 2728'e yükselmiştir. Mart ayında 2992, Nisan ayında 2873 olarak kayda geçmiştir. Kasım 2023 -Nisan 2024 arası Ümit Burnu kullanımını %125 arttırmıştır (Marinedealnews, 2024).

2. Araştırma Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Süveyş Kanalı'ndaki güvenlik problemleri nedeniyle tedarik zinciri rotalarında yaşanan değişiklikleri incelemek, ticari gemilerin Ümit Burnu rotasını tercih etmeye başlamasını ve bu değişikliğin konteyner hattı operatörleri ile forwarderlar üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Bu bağlamda literatürde daha önce yapılmış olan bir çalışma mevcut olmayıp, araştırma ilk olma niteliği taşımaktadır.

Akkartal (2021) Uluslararası Denizyolu Taşımacılığında Yaşanan Tehditler Ve Çözüm Önerileri adlı çalışmasında; “Uluslararası denizyolu ulaştırmasında yaşanan başlıca sorunlar arasında kazalar literatürde yer almasına karşın, korsanlık, doğal afetler, ihracatta yaşanan konteyner sıkıntılarına çözüm önerileri literatürde yeterince yer almamaktadır” diyerek bu durumu açıklamaktadır (Akkartal, 2021).

Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

- Süveyş kanalında yaşanan güvenlik sorunları nedeni ile değişen tedarik zinciri rotalarının oluşturduğu maliyetler nelerdir?
- Süveyş kanalında yaşanan güvenlik sorunları nedeni ile değişen tedarik zinciri rotalarının ihracatçı ve ithalatçı firmalara etkileri nelerdir?
- Süveyş kanalında yaşanan güvenlik sorunları nedeni ile değişen tedarik zinciri rotalarının konteyner hat operatörleri ve forwarderların kar marjlarındaki etkileri nelerdir?
- Süveyş kanalında yaşanan güvenlik sorunları nedeni ile değişen tedarik zinciri rotalarının sebep olduğu sorunlar nelerdir?
- Süveyş kanalında yaşanan güvenlik sorunları nedeni ile değişen tedarik zinciri rotalarının, alternatif taşımacılık faaliyetlerine etkisi nedir?
- Süveyş kanalında yaşanan güvenlik sorunları nedeni ile değişen tedarik zinciri rotalarının Türkiye'ye etkileri nelerdir?

2.2. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, olasılık temelli olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Araştırmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına imkan sağlayan amaçlı örnekleme, belirli kriterleri karşılayan veya belirli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istendiğinde tercih edilmektedir (Başaran, 2017). Amaçlı örnekleme yönteminin amacı, araştırmada çalışılan problemleri aydınlığa kavuşturacak zengin bilgi içeren durumları seçmektir. Bu anlamda, amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olmaktadır (Tarhan, 2015).

Amaçlı örnekleme yöntemine göre; araştırma amacına katkı sağlaması beklenen katılımcılar örnekleme olarak seçilmiştir.

Bu kapsamda katılımcılar, çalışmaya katılmayı kabul eden İstanbul ve Bursa ilinde özel sektörde faaliyet gösteren 16 konteyner hat operatörü ve forwarderdan oluşmaktadır. Veriler yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile ve yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Katılımcılara ilişkin detaylar Tablo 1'de verilmiştir.

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

Tablo 1. Katılımcılara ait bilgiler

Demografik Özellikler	Kategori	Frekans
Bölge	Bursa	7
	İstanbul	9
	Toplam	16
Cinsiyet	Kadın	6
	Erkek	10
	Toplam	16
Yaş	18-22	5
	26-33	6
	34-41	3
	42-49	2
	Toplam	16
Eğitim Düzeyi	Önlisans	0
	Lisans	11
	Lisansüstü	5
	Toplam	16
Meslek	İhracat Sorumlusu	1
	Operasyon Şefi	2
	İthalat-İhracat Sorumlusu	5
	Satış Müdürü	2
	Dış Hatlar Yetkilisi	1
	Operasyon Personeli	2
	Finans Yardımcısı	1
	Finans Müdürü	1
	İş Geliştirme Müdürü	1

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

	Toplam	16
Meslekteki Kıdem	0-5	6
	6-10	5
	11-15	2
	16-20	2
	21 ve üzeri	1
	Toplam	16
Medeni Durum	Evli	7
	Bekar	9
	Diğer	0
	Toplam	16
Çocuk Sayısı	Yok	9
	1	4
	2	2
	2 ve üzeri	1
	Toplam	16

2.3. Veri Toplama Tekniği

Araştırma kapsamında veriler yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile yüz yüze görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Soruların hazırlanmasında bu alanda yapılan sektörel isimlerin konuşmaları, dergi yayınları, sektör toplantılarından yararlanılmıştır. Bu konudaki dergi yayınları, sektörle ilgili uzmanların demeç ve görüşlerini içeren yayınlar kaynakçanın sonunda gösterilmiştir (Ek-1). Uzman görüşüne başvurularak görüşme formunun geçerliliği sağlanmıştır.

Görüşme formu Süveyş Kanalındaki güvenlik sorunları nedeni ile tedarik zinciri rotalarının değişiminin konteyner hat operatörlerine ve forwarderlara yansımaları ile ilgili 20 açık uçlu soru ile cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek, meslekteki kıdem, medeni durum ve çocuk sayısı olmak üzere 7 demografik sorudan oluşmaktadır. Katılımcılar ile görüşmeler Mart-Nisan 2024 tarihleri arasında 30-45 dakika arası sürede yapılmış ve kayıt altına alınması yazılı olarak yapılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde MAXQDA 2020 nitel analiz programından yararlanılmıştır. Program, nitel verilerden ortaya çıkartılan farklı kategorileri ve alt alanları (subdomain) belirlemeyi ve adlandırmayı sağlamıştır. Nitel araştırmalarda kodlama, toplanan verilerin bir

araya getirilmesine, kategorilere ayrılmasına ve tematik olarak sıralanmasına olanak sağlayan ve anlamın inşası için organize bir platform sağlayan süreçlerden oluşmaktadır. Kodlama, araştırmacı tarafından yorumlanan konuların, sorunların, benzerliklerin ve farklılıkların belirlenmesini ifade etmekte; tema oluşturma ise nitel araştırma bulgularını tutarlı ve anlamlı bir şekilde sunmak için bir veya daha fazla kodun bir araya getirilmesi anlamına gelmektedir (Yılmaz vd., 2022).

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, MAXQDA 24 analiz programı ve içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde araştırma sonucunda toplanan verilerin kavramsallaştırılması ve bu kavramsallaştırmaya uygun temaların belirlenmesi ve bulguların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen veriler incelenmiş ve amaca uygun olarak kodlamalar yapılmıştır. Kodlamaların ardından ana ve alt kategoriler tespit edilmiş, birbiri ile ilişkili olan kodlar birleştirilmiştir. Alt kodların ana kategoriye uyumlu olacak şekilde daraltması yapılmıştır. Oluşturulan kod listesi MAXQDA 24 nitel analiz programına aktarılmıştır.

MAXQDA 24, kalitatif ve karma yöntem araştırmaları için kullanılan bir yazılım programıdır. MAXQDA 24 paket programı, metin belgesi, pdf dosyası, resim, web site, ses ve kayıt videoları, SPSS veri dosyası, odak grup tartışması, YouTube yorumları ve Twitter gibi sosyal medya platformlarından verileri toplama imkanı sağlayan ve bu veriler üzerinde görselleştirme gibi farklı analiz yapma imkanı sağlayan bir programdır (Şahin ve Baştopuz, 2021).

Son olarak, araştırmada elde edilen bulgular yorumlanmış ve sonuçlar belirtilmiştir.

3. Bulgular

Araştırma neticesinde sağlanan verilerden, Süveyş kanalındaki güvenlik sorunları nedeni ile tedarik zinciri rotalarının değişiminin konteyner hat operatörlerine ve forwarderlara yansımaları ile ilgili kodlar oluşturulmuştur. Verilerin analizi sonucunda, kodlar arasındaki ilişkilerin oluşturduğu yapı içerisinde 9 adet kategori belirlenmiştir.

Süveyş kanal kullanımı güvenlik önlemleri, tedarik zinciri rotasının değişiminin ticarete yansımaları, gemi saldırılarının forwarderlara ve konteyner hat operatörlerine etkileri, ümit burnu rotası sorunları, İsrail Ben Gurion kanalı, Çin'in batısından Doğu Avrupa'ya demiryolu güzergahının açılması, toparlanma süreci, resesyon, Türkiye'de deniz ticaretinin artırılması için yapılması gerekenler olmak üzere 542 açık kod belirlenmiştir.

3.1. Ümit Burnu Rotası Sorunlarına İlişkin Bulgular

Çalışmanın ilk aşamasında Ümit Burnu rotası sorunları belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler Ümit Burnu rotası sorunlarının 9 farklı şekilde ortaya koymuştur.

Buna göre, Ümit Burnu rotası sorunlarının en yüksek düzeyde (%43,75) ümit burnu rotasında ikmal merkezi sorunu, bunu sırasıyla ümit burnu bölgesi limanların kapasite yetersizliği (%37,5), ümit burnu rotasında aktarma limanı sorunu (%31,25), ümit burnu rotasında demirleme bölgesi yetersizliği (%25), yakıt ikmal sebebi ile bekleme sürelerinin uzunluğu (%12,5), ümit burnu bölgesindeki hava koşulları (%12,5), ümit burnu bölgesi altyapı yetersizliği (%12,5), ümit burnu rotasındaki deniz korsanlığı tehdidi (%6,25) rotayı kullanan gemilerden kaynaklı karbon salınımının artması (%6,25) kodlarının izlediği görülmektedir.

Tablo 2'de Ümit Burnu rotası sorunlarına ilişkin ifadelerin frekans ve yüzde dağılımları verilmektedir.

Tablo 2. Ümit Burnu rotası sorunlarına ilişkin ifadeler

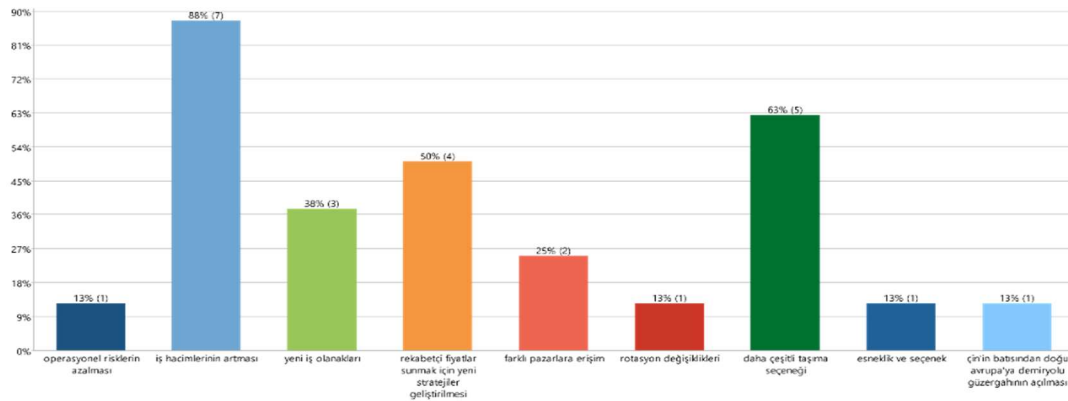
Ümit Burnu Rotası Sorunları	Frekans	Yüzde (%)
Rotayı kullanan gemilerden kaynaklı karbon salınımının artması	1	6,25
Yakıt ikmal sebebi ile bekleme sürelerinin uzunluğu	2	12,50
Ümit burnu bölgesindeki hava koşulları	2	12,50
Ümit burnu rotasındaki deniz korsanlığı tehdidi	1	6,25
Ümit burnu rotasında aktarma limanı sorunu	5	31,25
Ümit burnu bölgesi altyapı yetersizliği	2	12,50
Ümit burnu bölgesi limanların kapasite yetersizliği	6	37,50
Ümit burnu rotasında ikmal merkezi sorunu	7	43,75
Ümit burnu rotasında demirleme bölgesi yetersizliği	4	25,00
TOPLAM	30 İfade	

Ümit Burnu rotasında en yüksek düzeyde sorun ikmal merkezi gözükmektedir. Bu bölgenin yakıt, kumanya, fresh water ikmallerinde kapasite yetersizliği gemilerin ikmal için demirleme ve bekleme sürelerini uzatacak, bu durumda teslimatlarda gecikmelere sebep olacaktır.

3.2. Çin'in Batısından Doğu Avrupa'ya Demiryolu Güzergahının Açılmasına İlişkin Bulgular

Şekil 1'de Çin'in batısından doğu Avrupa'ya demiryolu güzergahının açılmasına ilişkin yüzde dağılımı çubuk grafiği ile verilmiştir. Buna göre, en yüksek seviyede iş hacimlerinin artmasıdır (%88,0) bunu sırasıyla (%63,0) daha çeşitli taşıma seçeneği, (%50,0) rekabetçi fiyatlar sunmak için yeni stratejiler geliştirilmesi, (%38,0) yeni iş olanakları, (%25,0) farklı pazarlara erişim, (%13,0) operasyonel risklerin azalması, (%13,0) rotasyon değişiklikleri, (%13,0) esneklik ve seçenek, takip ettiği görülmektedir.

Şekil 1. Çin'in batısından doğu Avrupa'ya demiryolu güzergahının açılmasına ilişkin yüzde dağılım

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

Çin'in batısından Doğu Avrupa'ya demiryolu bağlantı güzergahının açılması, lojistik faaliyetlere alternatif olacağı için lojistik sağlayıcıların iş hacimlerinde artışlara sebep olacaktır. Özellikle kapı teslimatlarda demiryolu kullanılması ithalatçılar ve ihracatçılar için pozitif ve olumlu bir alternatif olacaktır.

3.3. Türkiye'de Deniz Ticaretinin Arttırılması İçin Yapılması Gerekenlere İlişkin Bulgular

Tablo 3'te katılımcıların Türkiye'de deniz ticaretinin arttırılması için yapılması gerekenlere ilişkin ifadelerine yer verilmektedir.

Tablo 3. Türkiye'de deniz ticaretinin arttırılması için yapılması gerekenlere ilişkin kod yoğunluk tablosu

Kod Sistemi	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...
▼ Türkiye'de deniz ticaretinin arttırılması için yapılması gerekenler																	
• yatırım ve düzenlemeler																	
• jeostratejik faktörlerin dikkate alınması																	
• ülkeler arası işbirlikleri sağlanması gereklidir																	
• ticaret diplomasisi ve uluslararası işbirlikleri																	
• lojistik altyapıların güçlendirilmesi																	
• türk denizcilğine önem verilmesi																	
• türkiyede üretimin arttırılması																	
• gerekli altyapı ve üstyapı çalışmalar																	
• türkiyede liman yatırımlarının arttırılması																	
• türkiyede liman altyapılarının modernize edilmesi																	
• türkiyede liman altyapılarının güçlendirilmesi																	
• istanbul boğazı ve çanakkale boğazının önemi																	
• çeşitli politika ve tepvikler																	
• kalkınma yolu projesinin hayata geçirilmesi																	
• lojistik alternatiflerin geliştirilmesi																	
• bölgesel aktörlerle işbirliğini arttırılması																	
• gemi inşa endüstrisinin desteklenmesi																	

Tablo 3'te görüldüğü üzere Türkiye'de deniz ticaretinin arttırılması için yapılması gerekenlere ilişkin en yüksek düzeyde "lojistik alternatiflerin geliştirilmesi" ifadesine yer verildiği görülmektedir.

Lojistik alternatiflerin geliştirilmesi için, liman ve sanayi tesislerinin demiryolu bağlantılarının yapılması, lojistik koridorların oluşturulması için uluslararası işbirlikleri strateji ve planların yapılması, liman altyapı ve üst yapılarının geliştirilmesi, depolama faaliyetlerinin geliştirilmesi, mevcut karayolu ağlarının geliştirilmesi ile mümkün olabilir.

3.4. Resesyon Verilerine İlişkin Bulgular

Tablo 4'te katılımcıların resesyon verilerine ilişkin ifadelerine yer verilmektedir.

Tablo 4. Resesyon verilerine ilişkin kod yoğunluk tablosu

Kod Sistemi	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...	Süvey...
▼ resesyon																	
• iş gücü kesintileri																	
• talep düşüklüğü																	
▼ talep ve arz dengesizliği																	
• stok birikmesi																	
• üretim fazlası																	

Tablo 4’te görüldüğü üzere resesyon verilerine ilişkin en yüksek düzeyde “talep ve arz dengesizliği” sonrasında ise, “üretim fazlası” ifadelerine yer verildiği görülmektedir.

Pandemi etkisi, Ukrayna-Rusya savaşı, Ortadoğudaki olaylar Dünya’da genel olarak talep arz dengesizliği yaratmıştır. Talep düşüklüğü üretim fazlası meydana getirmiştir.

3.5. Gemi Saldırılarının Konteyner Hat Operatörlerine ve Forwarderlara Etkilerine İlişkin Bulgular

Gemi saldırılarının konteyner hat operatörlerine forwarderlara etkilerine ilişkin kodlar “maliyetlerde artış” ve “zaman kayıpları” olmak üzere iki ana tema çerçevesinde ele alınarak alt faktörleri içeren ilişki haritası oluşturulmuştur. Maliyetlerde artış teması altında “navlun fiyatlarında artış”, “yakıt maliyetlerinde artış”, “ek savaş primi”, “sigorta maliyetlerinde artış” yer almaktadır.

Zaman kayıplarında ise, “teslimatlarda gecikmeler”, “gemi programlarında gecikmeler”, “transit süre belirsizliği”, “sefer sürelerinin uzaması”, “yükleme ve tahliye limanlarında yaşanan gecikmeler”, “lojistik operasyonlarda aksamalar” yer almaktadır.

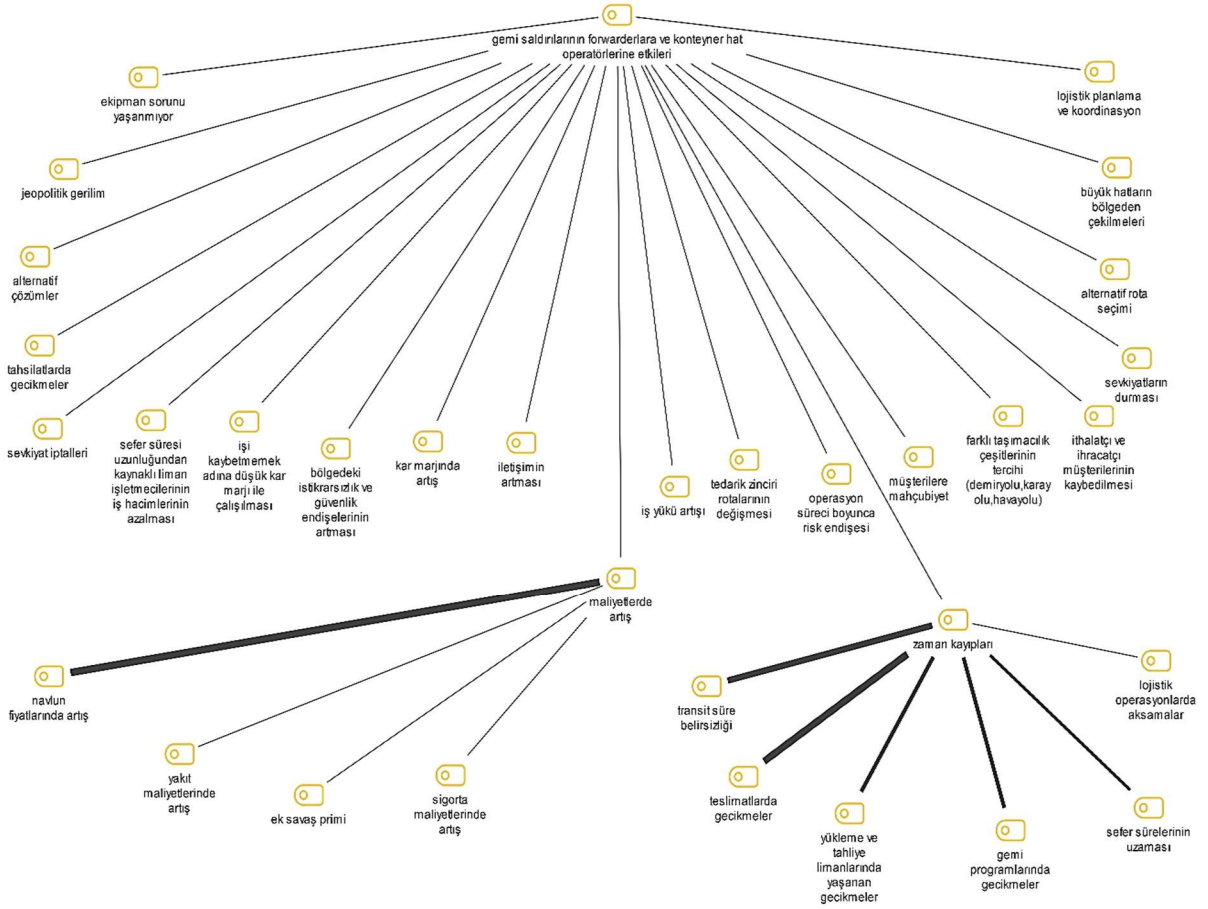
Diğer alt kodlar ise, “jeopolitik gerilim”, “ekipman sorunu yaşanmıyor”, “alternatif çözümler”, “tahsilatlarda gecikmeler”, “sevkiyat iptalleri”, “sefer süresi uzunluğundan kaynaklı liman işletmecilerinin iş hacimlerinin azalması”, “iş kaybetmemek adına düşük kar marjı ile çalışılması”, “lojistik planlama ve koordinasyon”, “bölgedeki istikrarsızlık ve güvenlik endişelerinin artması”, “kar marjında artış”, “iletişimin artması”, “iş yükü artışı”, “tedarik zinciri rotalarının değişmesi”, “operasyon süreci boyunca risk endişesi”, “müşterilere mahcubiyet”, “farklı taşımacılık çeşitlerinin tercihi (demiryolu, karayolu, havayolu)”, “ithalatçı ve ihracatçı müşterilerinin kaybedilmesi”, “sevkiyatların durması”, “alternatif rota seçimi”, “büyük hatların bölgeden çekilmeleri” yer almaktadır. Buna göre Şekil 3’te gemi saldırılarının konteyner hat operatörlerine ve forwarderlara etkilerine ilişkin ana unsurlar ve alt faktörler çerçevesinde özetlenmeye çalışılmıştır.

Süveyş Kanalı bypass edilerek, Ümit Burnu rotasının kullanılması, taşıma maliyetlerini yükselterek, navlun fiyatlarının artmasına neden olmuştur.

Rotanın ve sefer sürelerinin uzaması nedeni ile transit sürelerde belirsizlikler oluşmuş, teslimatlarda gecikmeler meydana gelmiştir. Ümit Burnu rotasındaki yükleme ve tahliye limanlarının kapasite yetersizliği, limanların altyapı-üstyapı eksiklikleri ile bu gecikmeler ithalatçı ve ihracatçı firmaları olumsuz yönde etkilemiştir.

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

Şekil 3. Gemi saldırılarının konteyner hat operatörlerine ve forwarderlara etkilerine ilişkin kod-teori model önerisi

3.6. İsrail Ben Gurion Kanalına İlişkin Bulgular

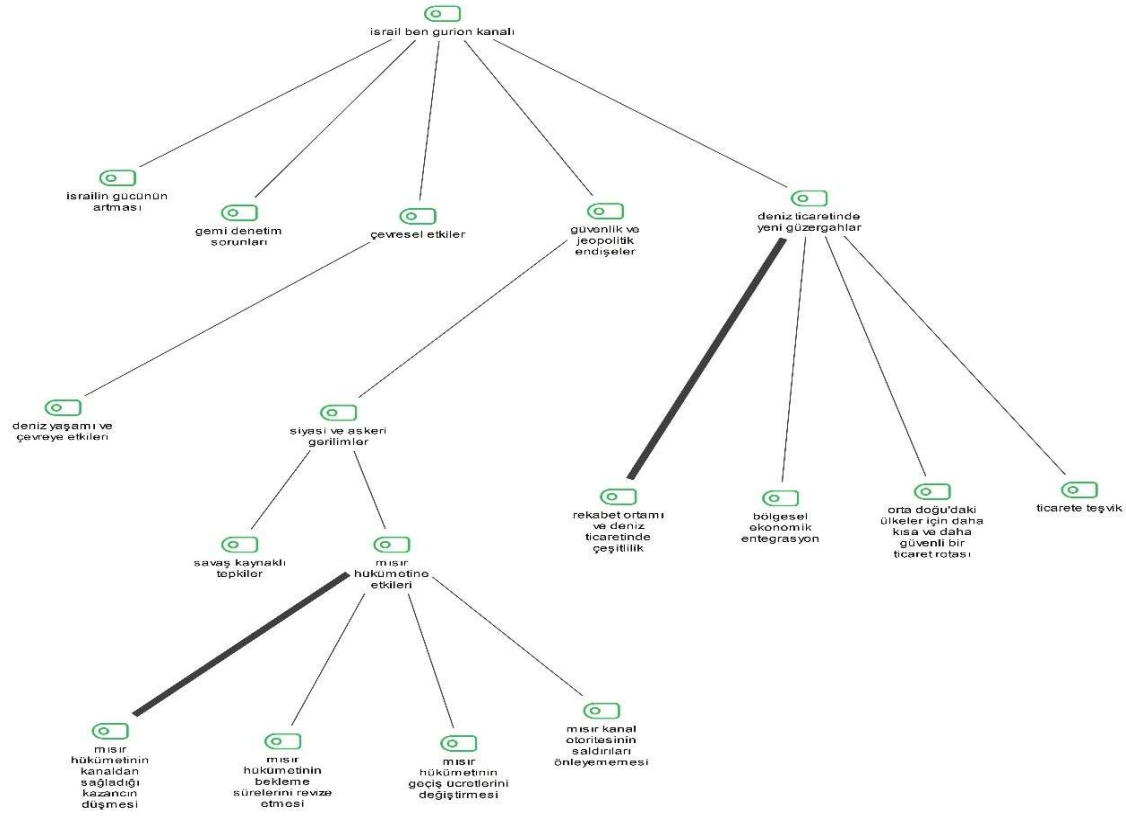
İsrail Ben Gurion Kanalına ilişkin kodlar “İsrail’in gücünün artması”, “gemi denetim sorunları”, “çevresel etkiler”, “güvenlik ve jeopolitik endişeler”, “deniz ticaretinde yeni güzergahlar” olmak üzere beş farklı ana temada ele alınarak alt faktörleri içeren ilişki haritası oluşturulmuştur.

“Deniz yaşamı ve çevreye etkileri” çevresel etkiler teması altında, “siyasi ve askeri gerilimler”, “savaş kaynaklı tepkiler”, “güvenlik ve jeopolitik endişeler teması”, “Mısır kanal otoritesinin saldırıları önleyememesi”, “Mısır hükümetinin kanaldan sağladığı kazancın düşmesi”, “Mısır hükümetinin bekleme sürelerini revize etmesi”, “Mısır hükümetinin geçiş ücretlerini değiştirmesi”, “Mısır hükümetine etkileri” teması altında, “rekabet ortamı ve deniz ticaretinde çeşitlilik”, “ticarete teşvik”, “bölgesel ekonomik entegrasyon”, “Orta Doğu’daki ülkeler için daha kısa ve daha güvenli bir ticaret rotası”, “deniz ticaretinde yeni güzergahlar” teması altında yer almaktadır.

Buna göre Şekil 4’te İsrail Ben Gurion kanalına ilişkin ana temalar ve alt faktörler bulgular çerçevesinde gösterilmiştir.

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

Şekil 4. İsrail ben gurion kanalına ilişkin kod-teori model önerisi

Gelecekte İsrail Ben Gurion kanalının inşa edilmesi halinde, Mısır hükümetinin Süveyş kanalından sağladığı gelirlerin ciddi oranlarda azalacağı öngörülmektedir. Bu yeni güzergah ile Mısır ile İsrail devleti arasında rekabet ortamı oluşacak, bu durum, lojistik hizmet sağlayıcıları için ticari rota çeşitliliğini de beraberinde getirecektir.

Bu proje kapsamında yaşanan süreçte ve öncesinde farklı anlaşmalar ve planlar yapılmış olmasına rağmen henüz resmi olarak projeye dair bir işlem gerçekleştirilememiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırma ve analiz bulguları çerçevesinde Süveyş Kanalında gerçekleşen gemi saldırıları sebebi ile tedarik zinciri rotasının Ümit Burnuna yönelmesi sonucunda, teslimat sürelerinin uzaması, navlun ücretlerinin, yakıt ve sigorta giderlerinin artması konteyner ve hat operatörlerinin yanında ithalatçı ve ihracatçı firmaların da bu durumdan fazlasıyla etkilendikleri belirlenmiştir.

İhracatçılar ve ithalatçılar çoğu zaman mal parasal değerinin üzerinde navlun fiyatları ile karşılaşmışlardır, bu durum sonucunda iptal edilen sevkiyatlar, stok birikmeleri, anlaşmaların karşılıklı yada tek taraflı olarak feshi meydana gelmiştir. Tüm bunlar neticesinde pandemi döneminde benzeri yaşanan arz-talep dengesizlikleri gözlemlenmiştir.

Deniz taşımacılığı açısından büyük bir kriz olarak tanımlanan bu durum; konteyner taşımacılığı rotalarının büyük ölçüde Kızıldeniz'den Ümit Burnuna çevrilmesine yol açmış, rotanın uzaması da taşıma sürelerinin uzamasına ve buna bağlı olarak navlun ücretleri, yakıt ve sigorta giderlerinde ciddi artışlara yol açmıştır.

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

Ümit Burnu çevresindeki ikmal merkezlerinin bölgede oluşan yoğunluğu yanıt verilememesi karşılaşılan diğer sorunlarından. Bölgenin hava koşullarının zorluğu, limanların ve aktarma merkezlerinin yetersiz kalışı rotayı kullanan gemilere olumsuz yansımıştır.

Gemilerden kaynaklı karbon salınımı azaltma konusunda karbon emisyon düzenleme faaliyetleri devam ederken, Ümit Burnu rotasının kullanılması karbon salınımını arttırmış ve bu durum çevreye olumsuz yansımıştır. (7Deniz, 2024)

Süveyş Kanalı, petrol ve sıvılaştırılmış doğalgaz sevkiyatının yanısıra tüketim malları için de dünyanın en önemli rotalarından biri konumundadır. Son dönemde Yemen'deki Husilerin Kızıldeniz'den geçen ticari gemilere yönelik saldırılarının artması, dünyanın önde gelen küresel nakliye firmalarının rotalarını yeniden çizmek zorunda kalmalarına ve küresel deniz ticaretinin de aksamasına yol açmıştır.

Deniz taşımacılığının belirleyicileri olan büyük hat operatörlerinin bölgedeki faaliyetlerini durdurmaları domino etkisi yaratmıştır. Gerçekleşen gemi saldırıları sebebi ile armatörler can ve mal güvenliğinin sağlanabilmesi için gemi rotalarını Ümit Burnu'na yönlendirmişlerdir. Süveyş Kanal'ında seyir yapmakta olan gemilerin saldırıya uğrama riskleri devam etmektedir. İsrail-Filistin savaşı bitmeden bölgedeki gerilimin son bulması mümkün görülmemektedir.

Dünya ticaretinde pandemi ile birlikte yaşanan arz-talep dengesizliği ve tedarik zinciri sorunlarının etkileri halen devam ederken, İsrail-Filistin savaşı nedeniyle Süveyş Kanalı'nın güvenli olmaması ve deniz ticareti rotasının değişmesi, teslimatlarda gecikmelere, maliyetlerin artmasına ve küresel anlamda fiyatların yükselmesine ve enflasyonun artmasına, kısacası yeni bir küresel krize neden olmuştur.

Bölgede yaşanan gerilim nedeni ile, Avrupa ülkelerinin Türkiye pazarından ürün ithalatı ve tedarik süreci, nearshoring uygulamaları ile geliştirilebilmek ile birlikte Türkiye bu aşamada üretim faaliyetlerine önem vererek, Asya ülkeleri ile rekabette güçlü bir avantaja sahip olabilecektir.

Türkiye'nin altyapı-üstyapı yatırımları, lojistik merkezlerin artırılması çalışmaları bu dönemde oldukça önem kazanacaktır. Türkiye'nin coğrafi konum avantajı iyi değerlendirilmeli ve ülkeler arası ticari anlaşmalar sağlanıp, teşvik edici uygulamalara yer verilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, Süveyş Kanalının güvenlik sorunları nedeniyle ortaya çıkan krizin Türkiye'de faaliyet gösteren hat operatörleri ve forwarderlara yansımaları belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma içerisinde internet kaynaklarına fazla yer verilmesi, literatürde İsrail-Filistin savaşının ticarete etkileri ile yayınlanmış olan makale ya da tez çalışmasının mevcut olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu araştırma İsrail-Filistin savaşı ile ilgili yapılmış ilk araştırma olma özelliğini taşımaktadır.

Analiz sonuçları çerçevesinde Süveyş Kanalında gerçekleşen gemi saldırıları sebebi ile tedarik zinciri rotasının Ümit Burnuna yönelmesi sonucunda, teslimat sürelerinin uzaması, navlun ücretlerinin, yakıt ve sigorta giderlerinin artması konteyner ve hat operatörlerinin yanında ithalatçı ve ihracatçı firmaların da bu durumdan fazlasıyla etkilendikleri belirlenmiştir.

Bu çalışma nitel bir araştırma olup, nicel çalışmalar ile de desteklenebilir.

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

Kaynakça

- 7Deniz (2024) *.Kızıldeniz'deki Gerilim Taşıma Maliyetlerini 3 Katına Çıkardı*.<https://www-7deniz-net.cdn.ampproject.org/c/s/www.7deniz.net/kizildenizdeki-gerilim-tasima-maliyetlerini-3-katina-cikardi/amp> (Erişim tarihi:10.09.2024).
- 7Deniz (2024) *Kızıldeniz'deki Rota Değişikliği 9 Milyon Arabaya Eşdeğer Emisyon Yayıyor*.
<https://www-7deniz-net.cdn.ampproject.org/c/s/www.7deniz.net/kizildenizdeki-rota-degisikligi-9-milyon-arabaya-esdeger-emisyon-yayiyor/amp> amp (Erişim tarihi:10.09.2024).
- 7Deniz (2024). *Süveyş Kanalı'ndaki Ticaret İki Ayda Yıllık Yüzde 50 Azaldı*.
<https://www.7deniz.net/suveys-kanalindaki-ticaret-iki-ayda-yillik-yuzde-50-azaldi/amp>
(Erişim tarihi:05.10.2024).
- 7Deniz (2024). *Ticari Gemilere "İsrail Kıyı Şeridinden Uzaklaşın" Tavsiyesi*.
<https://www.7deniz.net/ticari-gemilere-israil-kiyi-seridinden-uzaklasin-tavsiyesi/amp> (Erişim tarihi:05.09.2024).
- AA (2021). *Süveyş Kanalı'nı 6 Gün Boyunca Tıkayan 'Ever Given' Gemisi Yaklaşık 3,5 Ay Sonra Mısır'dan Ayrılıyor*.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suveys-kanalini-6-gun-boyunca-tikayan-ever-given-gemisi-yaklasik-3-5-ay-sonra-misir-dan-ayriliyor/2296937> (Erişim tarihi:15.08.2024).
- AA (2023). *Süveyş Kanalı'nın Yıllık Geliri 9,4 Milyar Dolara Ulaştı*.
<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/suveys-kanalinin-yillik-geliri-9-4-milyar-dolara-ulasti/2927770> (Erişim tarihi:05.09.2024).
- AA (2024). *Kızıldeniz'de Konteyner Geçişleri Yarıdan Fazla Azaldı, LNG Ticareti Durma Noktasına Geldi*.
<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kizildenizde-konteyner-gecisleri-yaridan-fazla-azaldi-lng-ticareti-durma-noktasina-geldi/3195026> (Erişim tarihi:20.09.2024).
- Akbulut Ural, (2015). "Süveyş Kanalı: 4000 Yıl Önceye Uzanır",
<https://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2015/08/SÜVEYŞ-KANALI-4000-YIL-ÖNCEYE-UZANIR-9-AĞUSTOS-2015.pdf> (Erişim tarihi: 15.09.2024).
- Akkartal Gonca R. (2021). "Uluslararası Denizyolu Taşımacılığında Yaşanan Tehditler Ve Çözüm Önerileri", Beykoz Akademi Dergisi, 9(2), s. 210-222
- Ateş, A., Karadeniz, Ş. ve Esmer, S. (2010). "Dünya Konteyner Taşımacılığında Türkiye'nin Yeri". Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 2(2), 83-98.
- Başaran, Y.K. (2017). "Sosyal Bilimlerde Örneklem Kuramı". Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 47, Haziran 2017, s. 480-495.
- BBC News (2024). *ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan, Yemen'de düzenledikleri hava saldırılarıyla Husilerin askeri kapasitesini azalttıklarını söyledi. Sullivan, "Ancak yeni saldırılar da gerekebilir"*.
<https://www.bbc.com/turkce/articles/c80nv4wexzdo> (Erişim tarihi: 20.09.2024).
- Bengetürk (2024). *Ben Gurion Kanalı Projesi*. <https://www.benguturk.com/ben-gurion-kanali-projesi>. (Erişim tarihi: 20.01.2024).
- Cwtr (2023). *Endüstriyel Dönüşüm : Yakın Kıyı (Nearshoring)* <https://cw-tr.com/tr/haber-detay/1506/endustriyel-donusum-yakin-kiyi-nearshoring> (Erişim tarihi:20.09.2024).
- Deniz Bülten (2023). *Kızıldeniz'deki Saldırıları Eski Ticaret Rotasını Gündeme Getiriyor*.
<https://www.denizbulten.com/kizildenizdeki-saldirilar-eski-ticaret-rotasini-gundeme-getiriyor-53128h.htm> (Erişim tarihi:20.09.2024).

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

- Denizbülten (2024). *Kızıldeniz Krizinin Konteyner Taşımacılığına Yansımaları*. <https://www.denizbulten.com/service/amp/kizildeniz-krizinin-konteyner-tasimaciligina-yansimalari-482yy.htm> (Erişim tarihi:05.10.2024).
- Dünya (2023). *1 Trilyon dolarlık 'Gözyaşı Kapısı' krizi*. <https://www.dunya.com/dunya/1-trilyon-dolarlik-gozyasi-kapisi-krizi-haberi-714068> (Erişim tarihi: (22.12.2023)).
- Ekonomim (2024). *Kızıldeniz Krizine Hızlı Çözüm, Tarihi Rekor Getirdi*. <https://www.ekonomim.com/ekonomi/kizildeniz-krizine-hizli-cozum-tarihi-rekor-getirdi-haberi-736136> (Erişim tarihi:28.09.2024).
- Eski, S., ve Kaya, S. (2018) Outsourcing in Logistics Process: Freight Forwarder Companies. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies)*, Vol 4, Issue: 19, 2018, pp. 330.
- Euronews (2024). *Hamas İle Savaşın İsrail Ekonomisi Üzerindeki Sonuçları Neler?*. <https://tr.euronews.com/2024/02/21/hamas-ile-savasin-israil-ekonomisi-uzerindeki-sonuclari-neler> (10.19.2024).
- Ey (2024). *Süveyş Kanalı Krizi Ülkemiz İçin Bir Fırsata Dönüşebilir Mi?*. https://www.ey.com/tr_tr/tax/suveys-kanali-krizi-ulkemiz-icin-firsata-donusebilir-mi (Erişim tarihi:20.09.2024).
- Flexport (2023). *Logistics Rewired: Navigating The Suez Canal Fallout*. <https://www.flexport.com/webinars/logistics-rewired-navigating-the-suez-canal-fallout/> (Erişim tarihi:20.09.2024).
- Gregory , J. (2019). *Suez Canal (Structural Wonders of the World)*. New York: Av2.
- Habertürk (2024). <https://www.haberturk.com/hususiler-bir-yilda-193-gemiye-saldirdi-3726234> (Erişim tarihi:20.09.204).
- Halvorsen, (2000). “Basic Functions of a Forwarder ”. Colorado-Denver University 6-25
- Hizmetix (2024). *25 Trilyon Dolarlık Dünya Ticareti Tehlikede*. <https://hizmetix.com.tr/25-trilyon-dolarlik-dunya-ticareti-tehlikede/> (Erişim tarihi: 29.04.2024).
- Hizmetix (2024). *Kızıldeniz Kime Yazar*. <https://hizmetix.com.tr/kizildeniz-kime-yazar/> (Erişim tarihi:20.09.204).
- Hizmetix (2024). *Kızıldeniz'deki Gerilim Türk İhracatçısına Rekabet Avantajı Sağlayabilir*. <https://hizmetix.com.tr/kizildenizdeki-gerilim-turk-ihracatcisina-rekabet-avantaji-saglayabilir/> (Erişim tarihi:05.10.2024).
- Hizmetix (2024). *Kızıldeniz'deki Kriz, Taşları Yerinden Oynatabilir*. <https://hizmetix.com.tr/kizildenizdeki-kriz-taslari-yerinden-oyunatabilir/>(Erişim tarihi:05.10.2024).
- Indyturk (2023). *Irak'ın Limanları Kızıldeniz Krizine Çözüm Olacak mı?*. <https://www.indyturk.com/node/685336/d%C3%BCnya/irak%C4%B1n-limanlar%C4%B1-k%C4%B1z%C4%B1ldeniz-krizine-%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm-olacak-m%C4%B1> (Erişim tarihi:03.10.204).
- Karakurt, Çınar (2024). “Bartolomeu Dias ve Ümit Burnu'nun Keşfi”, Coğrafi Keşifler Serisi – 1, <https://evrimagaci.org/blog/bartolomeu-dias-ve-umit-burnunun-kesfi-17110> (Erişim tarihi: 28.11.2024)
- Lojiport (2006). (Ece, 2006). *Değişen Pazarlar Ve Konteyner Operatörleri*, <https://www.lojiport.com/degisen-pazarlar-ve-konteyner-operatorleri-29281h.htm> (Erişim tarihi: 15.09.2024).

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

Lojiport (2024). *Güzergeah Değişti, Dünya Ticaretinin Dengesi Bozuldu.* <https://www.lojiport.com/service/amp/guzergah-degisti-dunya-ticaretinin-dengesi-bozuldu-116456h.htm> (Erişim tarihi:27.04.2024).

Lojiport (2024). *Kızıldeniz Krizine Hızlı Çözüm, Limanlarımıza Tarihi Rekor Getirdi.* <https://www-lojiport-com.cdn.ampproject.org/c/s/www.lojiport.com/service/amp/kizildeniz-krizine-hizli-cozum-limanlarimiza-tarihi-rekor-getirdi-116374h.htm> (Erişim tarihi:28.09.2024).

Lojiport (2024). *Küresel Taşımada Çifte Kriz.* <https://www.lojiport.com/service/amp/kuresel-tasimada-cifte-kriz-116301h.htm> (Erişim tarihi:10.09.2024).

Marinedealnews (2024) *Gemi Trafiği Süveyş Kanalında Dibe Vururken.* <https://www.marinedealnews.com/gemi-trafigi-suveys-kanalinda-6-ayda-dibe-vururken-umit-burnunda-iki-katina-cikti/> (Erişim tarihi:10.09.2024).

Ntv (2024). *IMF Açıkladı: Süveyş Kanalı'ndaki Ticaret İki Ayda Yüzde 50 Azaldı.* https://www.ntv.com.tr/dunya/imf-acikladi-suveys-kanalindaki-ticaret-iki-ayda-yuzde-50-azaldi,3JPAT64rRkqMNoL_PU3ovg (Erişim tarihi:20.09.2024).

Patronlar Dünyası (2023). *Husilerin Saldırıları Nedeniyle Gemiler Süveyş Kanalı Yerine Daha Uzun Mesafe Olan Ümit Burnu'na Yönelmeye Başladı.* <https://www.patronlardunyasi.com/husilerin-saldirilari-nedeniyle-gemiler-suveys-kanali-yerine-daha-uzun-mesafe-olan-umit-burnuna-yonelmeye-basladi> (Erişim tarihi:20.09.2024).

Satın Alma Dergisi (2024). *Dış Ticaretin Sıcak Gündemi: Konteyner Taşıma Fiyatları.* <https://satinalmadergisi.com/konteyner-tasima-fiyatları-dis-ticaretin-sicak-gundemi/> (Erişim tarihi: 12.01.2024).

Şahin E. ve Baştıpuz M. (2021). “Covid-19 Pandemisi Döneminde Türkiye'deki Aşk Markalarının Twitter Kapsamında Kelime İlişkilendirme Testi ile Değerlendirilmesi”, Pamukkale University Journal of Business Research, Cilt: 8 Sayı:2, s. 326-345.

Tarhan, Ö. (2015). “Sosyal Bilgiler Öğretmeni Adaylarının Politik Okuryazarlığa İlişkin Görüşleri”. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 9, Mart 2015, s. 649-669.

Türkdeniz (2024). *Süveyş Kanalı'ndan 65 Gün Boyunca Lng Gemisi Geçmedi.* <https://turkdeniz.com/suveys-kanalindan-65-gun-boyunca-lng-gemisi-gecmedi> (Erişim tarihi:05.10.2024).

Yılmaz N., Kılınç Ö. ve Kocabaş O. (2022). “Çevrim İçi Şikâyetler Üzerine Nitel Bir Araştırma”, Intermedia International e-Journal, December, 9(17), s. 391-410.

Ek-1.

1. (Arkas Lojistik, 2023).

Arkas Lojistik (2023). *Süveyş Kanalında Yaşanan Denizyolu Taşımacılığı Sorunları.* <https://arkaslojistik.com.tr/bloglar/suveys-kanali-krizi> (Erişim tarihi:01.02.2024).

2. (CNBC Natasha TURAK , 2021).

CNBC (2021). *Suez Canal Blockage Could Cause Problems For The Globe: Here's What You Need To Know.* <https://www.cnb.com/2021/03/25/suez-canal-cargo-ship-blockage-could-cause-problems-for-the-globe.html> (Erişim tarihi: 09.08.2024).

3. (Utikad Başkanı Bilgehan ENGİN, 2023).

Özen ve Elagöz; Süveyş Kanalındaki Güvenlik Sorunları Nedeni İle Tedarik Zinciri Rotalarının Değişiminin Konteyner Hat Operatörlerine Ve Forwarderlara Yansımaları Üzerine Nitel Bir Araştırma

Utikad (2023). *Süveyş Kanalı'ndaki Güvenlik Krizi Küresel Tedarik Zincirinin Rotasını Değiştirdi.* <https://www.utikad.org.tr/Detay/Sektor-Haberleri/35898/suveys-kanali-ndaki-guvenlik-krizi-kuresel-tedarik-zincirinin-rotasini-degistirdi> (Erişim tarihi: 15.07.2024).

4. (AA Safiye KARABACAK, 2024).

AA (2024). *Kızıldeniz'deki Gerilim Süveyş Kanalı Gelirlerini Yüzde 23,5 Düşürdü.* <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kizildenizdeki-gerilim-suveys-kanali-gelirlerini-yuzde-23-5-dusurdu/3278626> (Erişim tarihi: 10.10.2024).

5. (Yeşil Lojistikçiler Şenol İBİŞ, 2024).

Yeşil Lojistik (2024). *Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı 'ndaki Kriz Dünya Ekonomisini Nasıl Etkiliyor?* <https://www.yesillojistikciler.com/roportaj/kizildeniz-ve-suveys-kanalindaki-kriz-dunya-ekonomisini-nasil-etkiliyor/21522> (Erişim tarihi: 08.09.2024).

6. (Ntv Ayşegül ENGÜR, 2023).

NTV (2023). *İsrail-Filistin Savaşı Nedeniyle Kızıldeniz'de Deniz Trafiği Aksadı: Denizde Rotalar Değişti.* <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/israil-filistin-savasi-nedeniyle-kizildenizde-deniz-trafigi-aksadi-denizde-rotalar-degisti,1haSpMxE0EincteFIFhTnA> (Erişim tarihi: 01.10.2024).

7. (AA Nuran Erkul KAYA, 2024)

AA (2024). *İsrail'in Gazze'ye Saldırıları Sonrası Tırmanan Gerilimle Kızıldeniz'deki Ticarete Tarihi Düşüş Yaşandı.* <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/israilin-gazze-ye-saldirilari-sonrasi-tirmanan-gerilimle-kizildenizdeki-ticarete-tarihi-dusus-yasandi/3353792> (Erişim tarihi: 25.09.2024).

8. (Deniz Haber Ajansı, 2024).

Deniz Haber (2024). *Mısır, Kızıldeniz'deki Tehditlerin Ekonomisini Doğrudan Etkilediğini Açıkladı.* <https://www.denizhaber.net/misir-kizildenizdeki-tehditlerin-ekonomisini-dogrudan-etkiledigini-acikladi-haber-117330.htm> (Erişim tarihi: 04.09.2024).

9. (Vira Haber Onur TEKİN, 2024)

Vira Haber (2024). *Kızıldeniz'deki Gerilim Taşıma Maliyetlerini 3 Kata Çıkardı.* <https://www.virahaber.com/kizildenizdeki-gerilim-tasima-maliyetlerini-3-kata-cikardi-70823h.htm> (Erişim tarihi: 13.09.2024).

10. (Kriter Dergi Tunç DEMİRTAİ, 2024)

Kritik Dergi (2024). *Artan Jeopolitik Riskler ve Kızıldeniz'in Güvenliği.* <https://kriterdergi.com/dis-politika/artan-jeopolitik-riskler-ve-kizildenizin-guvenligi> (Erişim tarihi: 18.08.2024).

Role Conflict: A Qualitative Study on Female Academics with Administrative Duties*

Rol Çatışması: İdari Görevi Olan Kadın Akademisyenler Üzerinde Nitel Bir Araştırma

Serkan Berk ERDEN¹

Abstract

Role stressors have negative effects on individual and organizational processes. Role conflict is one of the role stressors. In this research, the concept of role conflict is handled. Studies have shown that female academics are experiencing role conflict, and that role conflict is an obstacle in various areas of their lives. In this context, the sample of the study consists of female academics with administrative duties in a state university in Turkey. Within this framework, it is aimed to explore the experiences of female academics with administrative duties towards role conflict. For this purpose, interviews were held with 16 female academics with administrative duties at a state university in Turkey using a semi-structured questionnaire. The data obtained from the interviews were coded and categorized through MAXQDA v.24.6.0 qualitative data analysis program. As a result of the analysis, themes related to the expressions evoked by the concept of role conflict, the causes of role conflict, the consequences of role conflict, and the coping methods of role conflict were formed.

Keywords: Role Conflict, Female Academics, Administrative Duties, Qualitative Research

Paper Type: Research

JEL Codes: D23, M10

Öz

Rol stresörlerinin birey ve örgütsel süreçler üzerinde olumsuz etkileri vardır. Rol çatışması ise rol stresörlerinden birisidir. Bu çalışmada rol çatışması kavramı ele alınmaktadır. Yapılan araştırmalar kadın akademisyenlerin rol çatışması yaşadıklarını ve rol çatışmasının yaşamlarının çeşitli alanlarında bir engel olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda araştırmanın örneklemini Türkiye'deki bir devlet üniversitesindeki idari görevi olan kadın akademisyenler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda idari görevi olan kadın akademisyenlerin rol çatışmasına ilişkin deneyimlerinin keşfedilmesi amaçlanmıştır. Araştırma amacı doğrultusunda Türkiye'deki bir devlet üniversitesindeki idari görevi olan 16 kadın akademisyen ile yapılandırılmış soru formu ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Mülakatlardan elde edilen veriler MAXQDA v.24.6.0 nitel veri analizi programı aracılığıyla kodlanarak kategorize edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda rol çatışmasının kavramının çağrıştırdığı ifadeler, rol çatışmasının nedenleri, rol çatışmasının sonuçları ve rol çatışması ile baş etme yöntemlerine ilişkin temalar oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rol Çatışması, Kadın Akademisyenler, İdari Görev, Nitel Araştırma

Makale Türü: Araştırma

JEL Kodları: D23, M10

*This paper has been prepared in accordance with Scientific Research and Publication Ethics (Canakkale Onsekiz Mart University Ethics Committee 10.24.2024 Date, 15/38 Decision No. and 2400283384 Issue Number).

¹Postgraduate Student, Canakkale Onsekiz Mart University, School of Graduate Studies, Management and Organization, berkerdn@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5875-4434>

Introduction

Women who combine family and career describe their roles as satisfying. However, they may also experience conflicts while performing their roles. Women have to keep a balance between social norms and their own values due to their expectations of being working women and mother (Elman & Gilbert, 1984). Balancing work and life is one of the most challenging aspects for working women. Women's roles, which are numerous, can be quite oppressive when there is not enough time. Therefore conflicts may arise. When conflicts become chronic, they can have a negative impact on work and daily life (Negiz & Tokmakçı, 2011). Academics often face conflicting expectations. In this situation, academics experience role conflict when they have limited resources and time to accomplish what is expected of them. In order to complete their works, academics also work out of working hours and on weekends. This negatively affects their work-life balance (Jensen & Olsen, 2023). On the other hand, the existence of patriarchal culture suppresses women's fulfillment of their domestic duties (Hundera et al., 2019).

In Turkey, women are not represented adequately in senior management positions. The association of the management role with the male gender is seen as a global obstacle. Male dominance (masculine viewpoint) in universities is also a obstacle for women. Therefore, factors such as gender stereotyping, career mobility, and experience outside academia may cause women to be excluded from leadership and management processes in universities. In addition, considering that the difficulties in their work and daily life are caused by the multiple roles of academics. It can be stated that role conflicts have a significant impact on women's careers (Neale & Özkanlı, 2010). The conflict between career and family roles is one of the main career barriers for women academics in Turkey. In academic environments, women can demonstrate that they are no different from their male colleagues by positioning work life at the center of their lives and not taking family obligations such as marriage as a responsibility. Additionally, the existence of gender discrimination in academia cannot be ignored. Therefore, it can be said that there is an increase in male dominance with the commercialization of scientific processes (as cited in Yıldız, 2018). In 2014, there were 81504 male academics and 60933 female academics in Turkey. It is seen that there is a change in this data. Data for 2024 show that there are 98466 male academics and 85555 female academics. When female academics are compared to male academics, 41.8% are associate professors, 34.3% are professors, 51.6% are lecturers, 47.4% are doctoral lecturers and 53.8% are research assistants. There are 4 women rectors in 128 public universities (YÖK, 2024; YBYS, 2024). It can be said that the proportion of female academics decreases as academic titles increase. The fact that there are only 4 female rectors in 128 state universities in Turkey can be considered as evidence that the male dominance in academia has not changed in the last 10 years. Study of Aktaş (2020) shows that the connotations of the concept of being a woman manager were stated as the struggle for existence in a male-dominated field and the field of gender reproduction. Academics' statements about the difficulties they face include problems arising from the masculine experience of management, problems related to female identity (gender), and problems encountered in the management process (Aktaş, 2020). Some studies have shown that women academics in Turkey are not able to assume leadership roles due to their work-life conflicts (Acar, 1983; Kökler 1988; Özkanlı & Korkmaz, 2000; as cited in Neale & Özkanlı, 2010). Moreover Ehtiyar et al. (2019) found that female academics experience role conflict due to their multiple job duties and responsibilities (Ehtiyar et al., 2019).

This study consists of female academics with multiple roles and administrative duties. In this context, it is aimed to reveal the experiences of female academics with administrative duties regarding role conflict. In this direction, it is thought that the statements of female academics with administrative duties in a state university in Turkey regarding role conflict will contribute to the organizational behavior literature.

1. Conceptual Framework

It is necessary to mention the concepts of status and role before the concept of role conflict. Status is defined as “*the place or position a person or group occupies or gains in society*” (Şimşek et al., 2015). Role is defined as “*an organized set of behaviors expected of an individual in a specific position*” (Gibson et al., 2011). Linton (1936) considered the concepts of status and role as inseparable factors. Role and status terms cannot be separated from each other. Role represents a dynamic side of status (Linton, 1936). Individuals have various perceptions of their roles. For example, students' perceptions of the professor role may be very different from the perceptions of individuals in management and other levels. Differences in perceptions increase the possibility of role conflict (Gibson et al., 2011). Roles serve as a boundary between the individual and the organization. They represent the expectations of the individual and the organization. Roles can connect the individual and the organization to each other (Schuler et al., 1977).

Role stressor can be defined as the mental or physical stress experienced by the individual while performing their role. Role stressors are correlated with burnout, depression, emotional exhaustion, depersonalization (Huang et al., 2024), and technostress (Tarafdar et al., 2007). In addition to these correlations, role stressors influence mental and physical symptoms such as low motivation, sleep disorders, loss of desire to work, fatigue, aggressiveness, musculoskeletal disorders, clinical depression, and autistic disorders (Durmaz & Akkoyun, 2018). Role conflict, role overload, role ambiguity, responsibility for people, harassment, and pace of change are stressors at the individual level. Role conflict, one of the most common individual level stressors, is defined as “*occurs when an individual's compliance with one set of expectations conflicts with compliance with another set of expectations*” (Gibson et al., 2011) and “*conforming to two or more role expectations at the same time in a way that makes it difficult to fit into one of them*” (Katz & Kahn, trans. 1977). Role conflict is caused by other individuals and organizational reasons (Gibson et al., 2011). Role conflict occurs when there is a mismatch or difference between the expectations of the role actor in a social or organizational structure (Kılınç, 1991). Role theory states that if the behaviors expected from a person are inconsistent or if they do not have enough information about the content required by their role, they will experience anxiety, stress, and role dissatisfaction. As a result, it draws attention to the fact that the person will be dissatisfied and the performance levels will decrease by moving away from reality. This situation is seen as a reason for the decrease in individual satisfaction and organizational effectiveness. Therefore, it can be said that any problem in organizational processes can cause role conflict (Rizzo et al., 1970). Especially factors such as formalization, pervasiveness of rules, record keeping, feedback from job, task identity, autonomy, team efficacy, formal and informal communication, certainty of career, and value of development affect role conflict (Bacharach & Bamberger, 1992). However, it is thought that social support from managers and co-workers can help to minimize role conflict (Acker, 2004).

There are five different types of role conflict known as intra-sender conflict, inter-sender conflict, inter-role conflict, person role conflict, and role overload. Intra-sender conflict: There is a role where expectations are different and incompatible. When this role is sent by the role sender to the role actor, intra-sender role conflict occurs. Inter-sender conflict: It is the type of conflict that occurs when the expectations of a role sender from a role actor are incompatible with the expectations of another role sender. Inter-role conflict: It occurs when the individual tries to fulfill the demands of different roles at the same time. This type of conflict occurs between roles such as the individual's worker role and household roles (Kahn et al., 1964; Bakan, 2020). Work-family conflict is a variant of inter-role conflict. Several factors such as long hours of work, overcrowded job schedules, family and domestic responsibilities are associated with work family conflict. In addition female academics work family conflict has a negative impacts on their job performance and well-being. It was found that this type of conflict process has a negative impact on factors such as academic research activities, participation in various conferences, and publishing research

outcomes (Christiana & Ogbogu, 2013). Person role conflict: It is a type of role conflict that occurs when the needs and demands of the individual are incompatible with the role requirements. When these role requirements violate moral values (ethical codes), person role conflict may occur. Role overload: Role overload is similar to inter-sender role conflict type. Role overload is one of the most common types of role conflict in organizations. In this type of conflict, the expectations and demands of the role actor are compatible with each other. However, there is a feeling that it is impossible to realize these expectations and demands in a certain period of time. In that kind of situation, the individual may find it difficult to prioritize their roles. Therefore, the individual needs to decide which tasks should be postponed (Kahn et al., 1964; Bakan, 2020).

There are physiological and psychological symptoms of role conflict. Physiological symptoms include respiratory difficulties, indigestion, circulatory problems, and increased tendency to have accidents. Psychological symptoms include anxiety, depression, neurosis, forgetfulness, and hypersensitivity. The emergence of roles brought by social changes, the conflicts between the roles and the role actor and, social and organizational norms forcing the role actor into roles that are incompatible with the role actor are among the general causes of role conflict. Frustration, high stress, low morale, low job satisfaction, loss of confidence, and communication difficulties are among the organizational causes of role conflict (Kılınc, 1991). Jackson and Schuler's (1985) research reveals that personality traits moderate the relationship between role conflict and negative job outcomes. They also found that type A personalities have stronger relationships with role tensions (Jackson & Schuler, 1985). Researchers such as Cheng (2009), Rai & Kumar (2012), Varghese & Barber (2017), Zhang et al. (2019) and Erden (2024) found positive correlations between neuroticism personality trait and role conflict. On the other hand, researchers points that extraversion (Varghese & Barber, 2017; Erden, 2024), conscientiousness (Harris vd., 2006; Cheng, 2009; Rai & Kumar, 2012; Varghese & Barber, 2017; Canales-Ronda, 2024), openness to experience (Canales-Ronda, 2024), and agreeableness (Hoover, 2009; Zaman et al., 2014; Varghese & Barber, 2017) personality traits are negatively associated with role conflict. Emotionally unstable (neurotic) individuals can be irritable, nervous, anxious, agitated, and hypochondriacal (Karakaş & Eski, 2011). It can be stated that the fact that they are emotionally unstable and have difficulty in resisting stressors explains why they are associated with role conflict more intensely than other personality types. Accordingly, it can be inferred that neurotic personality type is more likely to experience role conflict than other personality types. Therefore, neurotic personality trait can be seen as a factor that triggers role conflict.

People who experience role conflict suffer from psychological stress that can result in various emotional problems and confusion. Studies show that role conflict has negative effects on performance (Gibson et al., 2011), turnover tendency (Fisher & Gitelson, 1983), and job satisfaction (Fisher & Gitelson, 1983; Çekmecelioğlu & Günsel, 2011; Fatima & Rehman, 2012). Fisher & Gitelson (1983) found that role conflict has negative correlations with organizational commitment, job commitment, job engagement, job satisfaction, and participation in decision making processes (Fisher & Gitelson, 1983). Fisher (2001) negatively associates satisfaction and performance with role conflict (Fisher, 2001). Arslan & Üngüren (2017) found that role conflict is positively correlated with organizational alienation (Arslan & Üngüren, 2017). Role conflict also causes burnout and turnover (Khan et al., 2023). In addition, role conflict leads to a decrease in job satisfaction, women's psychological health (Coverman, 1989), individual satisfaction and organizational effectiveness (Rizzo et al., 1970). On the other hand, it is also noted that work family conflict, which is one of the variations of role conflict, is associated with lack of time, workplace stress, childcare, lack of pay, housework, and life satisfaction (Bozkurt, 2012). Tepe (2018) found female academics experience role expansion as well as role conflict (Tepe, 2018). Studies show that female academics are avoiding administrative duty obligations because they experience role conflict (Acar, 1996; Adak & Cömertler, 2005; Şentürk, 2012; Ayyıldız-Ünnü et al., 2014; as cited in Tepe, 2018). This might be because they do not want to be given an extra role. But there is a curious dilemma. While women who experience role conflict show that they

are satisfied with balancing work and family life (Naz et al., 2017), can overcome problems (Gönen et al., 2004), and love their jobs (Özkanlı & Korkmaz, 2000; Gönen et al., 2004). Moreover, they also state that their lives are full of stress (Gönen et al., 2004). In the literature, there are various strategies for coping with role conflict. For instance, Hall (1972) categorizes coping strategies as structural role redefinition, personal role redefinition and reactive role behaviour. So that role conflict can be minimized with; elimination or addition of some activities within roles, integrating existing roles so that they contribute to each other, changing general societal expectations about women's roles, getting help from others in household and childcare tasks, developing problem solving processes with family members, receiving moral support from family members, division of roles, ranking of roles in order of their importance, minimizing overlapping of roles, planning, using schedule, and devoting more time and energy to roles (Hall, 1972).

2. Research Methodology

2.1. Aim of the Research

The aim of this study is to reveal the role conflict experiences of female academics with administrative duties in a state university in Turkey. This research is based on the phenomenological approach (phenomenology), one of the qualitative research designs. Phenomenology aims to develop a deep and detailed understanding of a topic that is consciously addressed. Phenomenological research is a research method in which participants define phenomena and describe their experiences of these phenomena (Sığırı, 2018). Questions such as; How does it make you feel to have multiple roles?, How does the hustle between home and work you feel?, How do you think your roles are affected by work and family life?, and How does your workload affect your roles? were asked to participants to answer the following research questions.

- What does the role conflict concept mean for female academics with administrative duties?
- What are the causes of role conflict according to female academics with administrative duties?
- What are the consequences of role conflict according to female academics with administrative duties?
- What are the actions taken to cope with role conflict according to female academics with administrative duties?

2.2. Sample of the Research

In this study, interviews were conducted with 16 participants by using purposive sampling method. In this context, the sample of the research consists of 16 academics with administrative duties at a state university in Turkey. Creswell (1998) states that the sample size in qualitative research can vary between 10-30. Within the scope of determining the sample size, attention should be paid to basic factors such as reaching data saturation (new data contributing little or no contribution to existing information) and data sufficiency (the data obtained are sufficient to answer the research problem) (Creswell, 1998 as cited in Kantan et al., 2018). Table 1 shows demographic information about the participants.

Table 1. Information About Participants

	Age	Marital Status	Number of Children	Seniority at Work		Age	Marital Status	Number of Children	Seniority at Work
P1	44	Married	1	16	P9	43	Married	1	22
P2	58	Married	2	34	P10	53	Married	1	28
P3	54	Married	2	32	P11	56	Married	0	26
P4	54	Married	1	28	P12	53	Married	1	29
P5	59	Married	1	31	P13	33	Single	0	8
P6	35	Married	0	13	P14	49	Married	1	11
P7	41	Married	1	14	P15	52	Single	0	17
P8	48	Married	1	20	P16	34	Single	0	6

Demographic information of the participants is presented in Table 1. Administrative duties are not specifically mentioned in order to keep the participants anonymous. However, it is known that 1 of the participants is a vice rector, 3 of them are deans, 5 of them are vice deans and 7 of them are department heads.

2.3. Validity and Reliability

In order to ensure validity and reliability in the study, Lincoln & Guba's (1985) four criteria (credibility, transferability, dependability, confirmability) that can increase the quality of qualitative research were used. Lincoln & Guba's (1985) four criteria are listed below (Yıldırım & Şimşek, 2021).

- **Credibility:** In order for a research to be accepted as scientific, the research process and results must be transparent, consistent, and verifiable by other researchers. Credibility can be achieved through long-term interaction, depth-oriented data collection, triangulation, expert review and participant confirmation strategies (Yıldırım & Şimşek, 2021).
- **Transferability:** In qualitative research, the researcher should demonstrate the transferability value of the results obtained to similar contexts. Hence, those who read the research can create an understanding of similar contexts and processes. Detailed description and purposive sampling strategies can be used to increase transferability (Yıldırım & Şimşek, 2021).
- **Dependability:** While reliability is important in quantitative research, consistency is important in qualitative research. Repeatability in qualitative research is not possible according to accepted assumptions. Because cases and situations are constantly changing (Yıldırım & Şimşek, 2021).
- **Confirmability:** Qualitative research results should constantly confirm the data obtained and provide the reader with logical explanations (Yıldırım & Şimşek, 2021).

2.4. Data Collection Technique

In this research, semi-formal interview technique, which is the most appropriate interview type, was used (Karagöz, 2023). In the preparation of the interview form, the interview questions were created by examining the literature and existing studies. The validity of the questionnaires was ensured in line with the opinions of an academician experienced in qualitative research in the field of organizational behavior. The interview form consist of 26 open-ended questions on role conflict and 4 demographic questions on age, marital status, number of children and seniority at work. The research data were recorded in written form without the use of any voice recorder. First, female academics with current administrative duties were identified through the websites of the faculties of the relevant university. Afterwards, 16 female academics were contacted and an appointment date and time was planned. Interviews took place in the offices of academics.

2.5. Analysis of Data

MAXQDA v24.6.0 program was used to analyze the obtained data. Content analysis method was used to conceptualize the data and to explain meaningful patterns between concepts through themes (Yıldırım ve Şimşek, 2021). In content analysis, it was first aimed to conceptualize the obtained data in the research, to create appropriate themes for the concepts and to reveal the research findings. During the interviews, participants' statements were noted down on paper. Open coding was performed in accordance with the aim of the research. Afterwards, codes in which categories and subcategories were related to each other were brought together. With selective coding, narrowing was made in accordance with the main categories. In the last step, research findings were interpreted and conclusions were expressed.

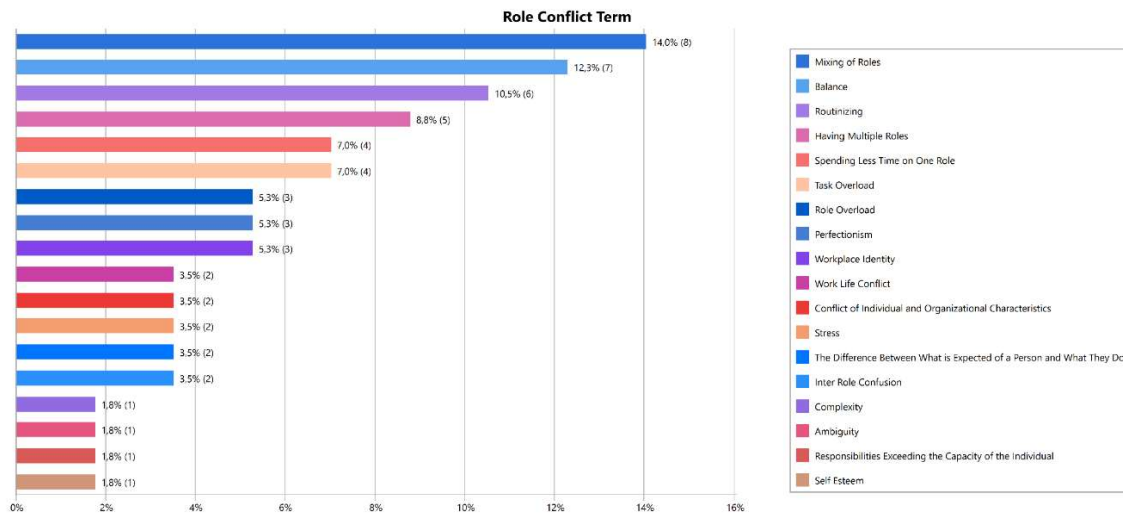
3. Findings

Based on the data, codes for the concept of role conflict were created. Four categories were formed (role conflict concept, causes of role conflict, consequences of role conflict, coping with role conflict) from the structure generated by the relationships between the codes. Frequency (f) tables and graphs, intensity tables and code maps were used to visualize the codes.

3.1. Findings Regarding the Analysis of Role Conflict Concept

In the first step it was tried to determine the meanings that the concept of role conflict, which represents the main theme of the study, evokes for the participants. Data shows that the concept of role conflict evokes 18 different meanings. Table 2 shows the percentage and frequency distributions of the expressions evoked by the concept of role conflict.

Table 2. Phrases Evoked by the Concept of Role Conflict

It is seen that the concept of role conflict is coded with the mixing of roles (14%) code at the highest level, followed by balance (12.3%), routinizing (10.5%), having multiple roles (8.8%), spending less time on one role (7%), task overload (7%), role overload (5.3%), perfectionism (5.3%), workplace identity (5.3%), work life conflict (3.5%), conflict of individual and organizational characteristics (3.5%), stress (3.5%), the difference between what is expected of a person and what they do (3.5%), inter role confusion (3.5%), complexity (1.8%), ambiguity (1.8%), responsibilities exceeding the capacity of the individual (1.8%), and self esteem (1.8%) codes in this order. Some of the participants' thoughts are as follows:

“...So the more roles you have, the greater the likelihood of conflict. One of the most common conflicts is between the roles of being a doctor and an administrator. We have a strong sense of ethical values. But sometimes in administration, these values have to be compromised. Medical units can be neglected. Allocations and budgets are limiting our administrative duties. From time to time, roles can get mixed up. The administrative duties can be carried home. We can carry the tenderness at home to work. We cannot be impartial in showing this. Sometimes emotions can get involved. I try to be more impartial. While doing so, I contradict myself, wondering whether my human side will weaken if I keep the rules of administration harsh. It is doubtful how much I succeed.” (P2) Participant 2 also has the role of doctor because she is in faculty of dentistry.

“... Couple years ago I had multiple administrative duties. That situation led me to disrupt my role as a mother and at home.” (P3)

“...It is when a person spends less time on one of the roles. I can associate it with high responsibility, trying to fulfill the same expectations, stress, workload and lack of time.” (P7)

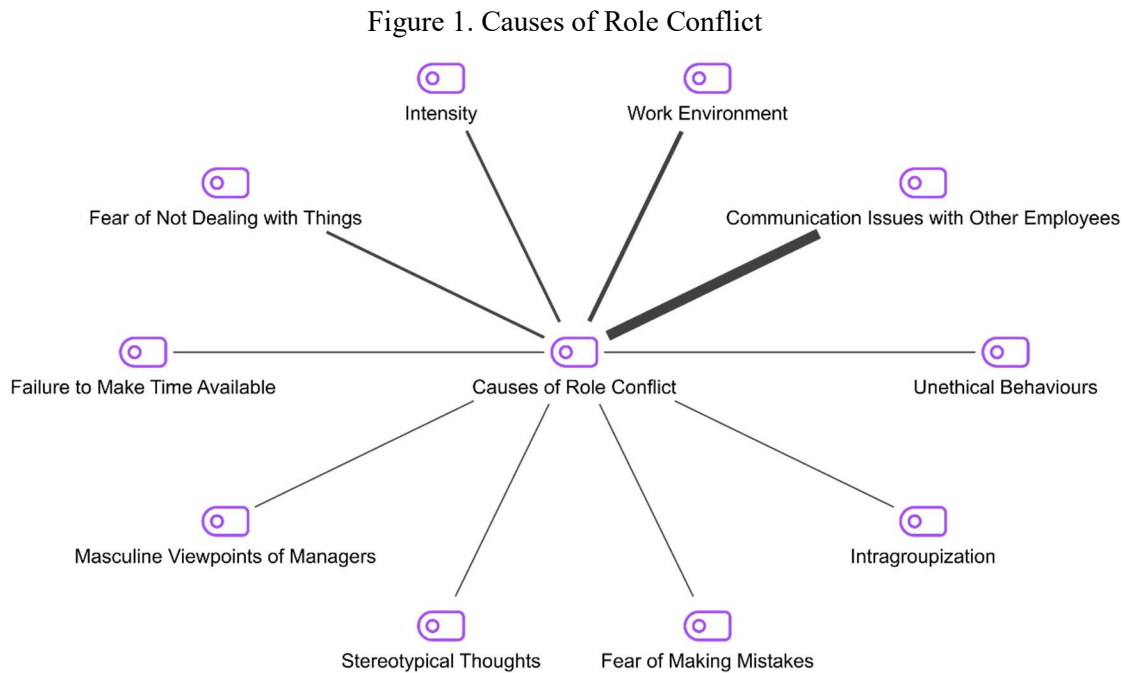
“I work on academic studies between 08:00-10:00. After this time, it is full of meetings until 17:00. After work, I stay at the faculty and give lectures until 20:00 and then I go home. The next day passes at the same pace again.” (P9)

“Well, everyday is very busy. I wake up early in the morning, make a general plan for the day and come to the faculty. I review the work to be done during the day and participate in

meetings. I check the correspondence. I organize the classes I have to attend. I take care of the last tasks that need to be done, review the schedule for the next day and finish the day.” (P13)

3.2. Findings on the Causes of Role Conflict

Figure 1 shows the factors that cause role conflict. Factors are presented with a relations map. As seen in the figure, it is found that the causes of role conflict are formed in a single factor structure.

The most important causes of role conflict are communication issues with other employees, work environment, intensity and fear of not dealing with things. Besides that, failure to make time available, masculine viewpoints of managers, stereotypical thoughts, fear of making mistakes, intragroupization, and unethical behaviours are also among the causes of role conflict. Therefore, these factors are thought to affect role conflict. Some of the participants' thoughts about the conflicts are as follows:

“...Everyone is more wary of each other due to internal grouping. There is a loss of confidence and unethical behavior.” (P3)

“...The incompatibility of stereotypes with the individual, the standards of the work, the way it operates and individual differences are important in management. Since there is a social foresight in management, there is a process of adaptation. Role conflict may arise when managers have a masculine perspective and stereotypical thoughts. I needed adaptation for a short period of time due to perspectives on personality, gender and attitude factors. However, my role conflicts were minimized over time. I do not experience conflicts now. Of course, it was not like this at the beginning of my career. Role conflicts begin to decrease as you get more familiar with the issue. I would say it is a personal growth.” (P9)

“Having multiple roles is difficult and complicated. I would say it puts a strain on the administrator. In fact, it is especially challenging for women. I usually have to be more masculine...Wherever there is a human factor, there is stress. I think there is human related stress but not work-related stress. Since I am a manager, I do not want to offend my colleagues and be misunderstood by them, so in some cases it is necessary to take down the tension...Positive and dual relations are important in every field. Unfortunately, my faculty is very weak in this. Communication needs to be developed. This process should be guided by faculty members.” (P10)

“...Work obligations can be handled somehow. But unfortunately we are under very difficult conditions in terms of physical conditions. As generations change and quality increases, more qualified students come. However, the physical conditions of the students cannot be met and many students are disappointed.” (P11)

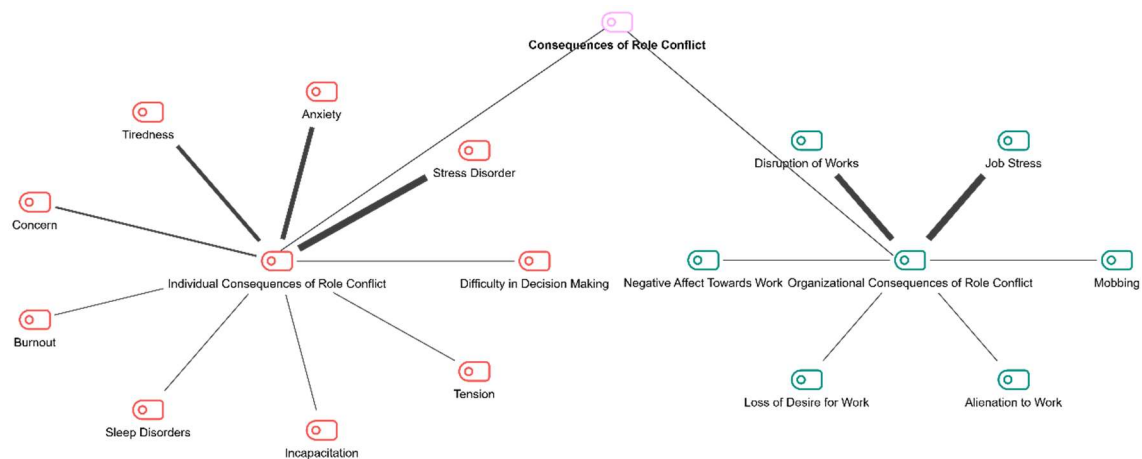
“...Sometimes there are conflicts because of individuals and communication. I usually try to minimize this.” (P14)

“...Since there is a caste system in the organizations, I do not like the unnecessary tensions and efforts to establish superiority. Effective communication is almost non-existent. Due to the obligations of roles, the framework of respect in human relations can deteriorate.” (P15)

3.3. Findings on the Consequences of Role Conflict

Figure 2 shows the consequences of role conflict. The factors are presented with a relations map. It was found that the consequences of role conflict are formed in a two factor structure. As seen in the figure, individual consequences and organizational consequences of role conflict are presented.

Figure 2. Consequences of Role Conflict

Based on the relationship map, it can be said that the most important factors among the individual consequences of role conflict are stress disorder, anxiety, tiredness, and concern. Burnout, sleep disorders, incapacitation, tension, and difficulty in decision making are also among of the individual consequences of role conflict. On the other hand, it can be said that the most important factors among the organizational consequences of role conflict are job stress and disruption of work. And also negative affect towards work, loss of desire for work, alienation to work, and mobbing are among of the organizational consequences of role conflict. Some of the participants' thoughts about the conflicts are as follows:

“...Sometimes there is an inability to manage time, a feeling of inadequacy and tiredness.” (P1)

“...There is stress in academia and administrative duties. My stress level increases when I cannot work efficiently.” (P6)

“...I can fulfill one of my roles better than the other. I spend less time with my family when my administrative role is dominant. In this case, I experience stress in management because of the work role and in home life because I cannot spare time for my family. I get stuck between the two roles.” (P7)

“It leaves a deep psychological scar. You may not be self-sufficient and it can lead to alienation from work. If a person is a workaholic, your family life and your work life are all

intertwined. You have to look for various ways of coping. A balance needs to be established. In the worst case scenario, you need to minimize the workload.” (P8)

“Every role is an anxiety in itself. There are parameters such as preparations for meetings, quality committees, other employees and doing the job properly. For me they are all anxiety. I always have question marks in my head.” (P10)

“My roles occupy my mind at a high level. I also think about it when I am at home.” (P14)

“...The overload of roles can sometimes be tiring in terms of time management. Because I may need to organize and plan every situation. But I believe I have achieved most of it.”, “... We work very intensely, especially in certain periods. I feel much more concerned, stressed and worried during such periods.” (P16)

3.4. Findings Regarding to Coping with Role Conflict

Actions that can be taken to cope with role conflict were categorized. Table 3 shows the statements regarding the ways of coping with role conflict.

Table 3. Code Intensity Table for Strategies for Coping with Role Conflict

Kod Sistemi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
▼ Coping with Role Conflict																
● Planning	■	■	■	■	■				■	■		■		■		
● Using Weekly Charts	■	■									■		■			
● Building Social Relations			■	■										■	■	
● Work Division	■	■										■				
● Being Disciplined									■	■						
● Personal Growth					■				■							
● Doing Sports				■					■							
● Assimilating Roles									■							
● Workplace Peace of Mind				■												
● Ensuring Serenity			■													
● Time Management		■														

As seen in Table 3 the participants used methods such as planning, using weekly charts, work division and assimilating roles to cope with role conflict. According to the result of the findings, it is possible to state that female academics with administrative duties try to take role conflict under control or take it into control with various ways. The expressions of female academics regarding their activities for coping with role conflict are as follows:

“...Social relations and the presence of people with whom I can share motivates me. Therefore, I can say that the human factor is very important. Peace of mind and serenity need to be ensured. Do your job well so that no one can say anything against you.” (P3)

“For me, I minimize it by working more, exercising and listening music. The peacefulness of the work environment, positive interpersonal relations and working in cooperation also help.” (P4)

“...I am a researcher and an administrator, and these roles have many obligations, such as committee assignments, peer reviews and teaching assignments. I plan, prepare and allocate time for these tasks. It bothers me when I cannot do them on time. I need to determine which work to do and when to do it. I write articles and supervise theses. Of course, I also work at home. In general, it can be said that I work 13-14 hours. Sometimes this time can exceed 14 hours.” (P5)

“...The calls and messages on my phone never stop. I put the phone aside and check it from time to time. I cannot disconnect until I go to bed. I put my phone on airplane mode at night.” (P7)

“Taking on roles is not easy, it is exhausting. Hence, it is necessary to develop coping methods. Regular sports, yoga and walking can be good for me on an individual basis. On weekends, I try to be away from work tasks. I find it relaxing to move physically rather than resting poorly.” (P9)

“...Things will not go wrong and no obligations will affect you if you are systematic person. It is necessary to determine where and how to start. You need to know how to manage the process.” (P10)

“...Work division is very helpful.” (P12)

Conclusion and Discussion

There are many things that academics are obliged to do over time. They need to engage in various scientific activities such as thesis committees, attending congresses, presenting and publishing articles, writing books, and creating projects. Even these factors may tend to disrupt each other from time to time. For this reason, the fact that academics have many roles can create conflicts. These conflicts can become even more complicated when the role of administrative duties is held. It is thought that administrative duties may cause academics to disrupt their roles. It can be said that the increase in roles triggers role conflict.

This study examined the role conflict experiences of female academics with administrative duties in a state university in Turkey. The interviews show that female academics with administrative duties conceptualize role conflict with phrases such as mixing of roles, balance, routinizing, having multiple roles, spending less time on one role, task overload, and role overload. Thus, it can be concluded that female academics experience role conflict. In the study of Başarır & Sarı (2015) female academics are metaphorically likened to terms such as octopus, robot, kitchen robot, cloned human, chameleon, and rainbow (Başarır & Sarı, 2015). It can be said that the concepts of routinizing, having multiple roles, and role overload might support the metaphorically likened terms. In the second part of the research findings, the causes of role conflict were discussed. It was found that the participants were affected by role conflict due to reasons such as communication issues with other employees, work environment, intensity, fear of not dealing with thing, failure to make time available, and masculine viewpoints of managers. Male dominance may cause women to be excluded from various management processes. In Aktaş's (2020) study, women managers' statements of the struggle for existence in a male-dominated field and problems arising from the masculine experience of management draw attention. Therefore, it can be inferred that these statements are compatible with masculine viewpoints among the causes of role conflict. Besides, it can be said that social and organizational norms forcing the role actor into roles that are incompatible with the role actor, and communication difficulties, which are the causes of role conflict in the literature (Kılınç, 1991), are compatible with the findings of the study. Furthermore, as mentioned in the conceptual framework chapter, it can be stated that neuroticism personality trait's correlations with role conflict (Cheng, 2009; Rai & Kumar, 2012; Varghese & Barber, 2017; Zhang et al., 2019; Erden, 2024) might be among the causes of role conflict. In the third part of the research findings, various consequences of role conflict in the individual and organizational contexts were given. It was found that stress disorder, anxiety, tiredness, concern, and burnout are the most common individual consequences of role conflict. On the other hand, job stress, disruption of works, and negative affect towards work were found the most common organizational consequences of role conflict. When the correlations of role conflict with performance (Gibson et al., 2011), job satisfaction (Fisher & Gitelson, 1983; Çekmecelioğlu & Günsel, 2011; Fatima & Rehman, 2012), organizational alienation (Arslan & Üngüren, 2017), burnout (Khan et al., 2023), sleep disorders, loss of desire to work (Durmaz & Akkoyun, 2018), and organizational effectiveness (Rizzo et al., 1970) are analyzed, it can be said that the findings of the research are overlapping. The final analysis shows that activities such as planning, using weekly charts, building social relations, work division doing sports, assimilating roles, and time management are among the strategies for

coping with role conflict. The findings show that female administrative academics are using Hall's (1972) elimination or addition of some activities within roles, seeking external support to handle role activities, eliminating roles, planning, using schedule, and division of roles (Hall, 1972) coping strategies to cope with role conflict. In conclusion, based on the interviews of female academics with administrative duties, it can be said that they experience role conflict. It can also be said that they have multiple roles, sometimes some of their roles block other roles and sometimes it becomes difficult to fulfill the requirements of their roles.

Role conflict can be minimized by improving organizational communication and work environment, offering psychological support, time management, differentiating managers' perspectives, revising stereotypes, preventing in-grouping, and supporting ethical behaviors. As mentioned in Neale & Özkanlı (2010) the association of the management role with the male gender is seen as a global obstacle (Neale & Özkanlı, 2010). Hence, it is necessary to change this perspective in societies.

Suggestions for researchers can be given as follows: Interviews can be conducted with academics at a foundation university and compared with the results of this study. Research can be conducted with a different sample experiences role conflict. Quantitative research can be conducted to support the research findings. In quantitative studies, differences in various demographic characteristics of female academics can be examined. The effects of role conflict on positive and negative organizational behavior variables can be examined. In addition, considering cultural differences, studies can be conducted with academics in universities in different countries.

References

- Acker, G. M. (2004). The effect of organizational conditions (role conflict, role ambiguity, opportunities for professional development, and social support) on job satisfaction and intention to leave among social workers in mental health care. *Community mental health journal*, 40, 65-73.
- Aktaş, Z. (2020). Yükseköğretimde Kadın Akademik Yöneticilerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Çalışma ve Toplum*, 1(64), 269-300.
- Arslan, S., & Üngüren, E. (2017). Rol Çatışması ve Rol Belirsizliğinin Örgütsel Yabancılaşmaya Etkisi: Alanya Belediyesi'nde bir araştırma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 26(4), 43-84.
- Bacharach, S., & Bamberger, P. (1992). Causal models of role stressor antecedents and consequences: The importance of occupational differences. *Journal of Vocational Behavior*, 41(1), 13-34.
- Bakan, İ. (2020). *Örgütsel Davranış*. Beta Basım Yayım Dağıtım: İstanbul.
- Başarır, F., & Sarı, M. (2015). Kadın Akademisyenlerin "Kadın Akademisyen Olma" ya İlişkin Algılarının Metaforlar Yoluyla İncelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 41-51.
- Bozkurt, Ö. Ç. (2012). Kadın Akademisyenlerde İş Aile Çatışması ve Yaşam Tatmini İlişkilerinin İncelenmesi. *Uluslararası Kadın Konferansı*, 85-97.
- Canales-Ronda, P. (2024). Relationship Marketing and The B2B Sales Force, Effects of Big Five Personality Traits. *Journal of Relationship Marketing*, 23(2), 76-93.
- Cheng, J. M. (2009). *The Relationship Between Personality, Stressors and Strains among Chinese Workers*. The University of Tennessee At Chattanooga.
- Christiana, O. O., & Ogbogu, O. (2013). Work-Family Role Conflict among Academic Women in Nigerian Public Universities. In *International Academic Conference Proceedings* (pp. 19-24).

- Coverman, S. (1989). Role Overload, Role Conflict, and Stress: Addressing Consequences of Multiple Role Demands. *Social Forces*, 67(4), 965-982.
- Çekmecelioğlu, H. G., & Günsel, A. (2011). "Rol Stresi Kaynaklarının İş Tutumları Açısından Değerlendirilmesi: Kimya Sektöründe Bir Uygulama". *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 33-43.
- Durmaz, M. G., & Akkoyun, Y., (2018). Psikososyal Risk Faktörlerinin Fiziksel ve Zihinsel Semptomlar Üzerindeki Etkisi. 7th International Conference on Business Administration (pp.276-286). Çanakkale, Turkey.
- Ehtiyar, V. R., Solmaz, C., & Üst Can, Ç. (2019). "Kadın Akademisyen" Olmak: Turizm Alanındaki Kadın Akademisyenlere Yönelik Bir Metafor Çalışması. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(2), 296-318. <https://doi.org/10.24010/soid.600250>
- Elman, M. R., & Gilbert, L. A. (1984). Coping Strategies for Role Conflict in Married Professional Women with Children. *Family Relations*, 33(2), 317-327. <https://doi.org/10.2307/583799>
- Erden, S. B. (2024). Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Rol Çatışması Üzerindeki Etkisi. *Management and Political Sciences Review*, 6(1), 37-56. <https://doi.org/10.57082/mpsr.1484232>
- Fatima, G., & Rehman, W. (2012). Impact of Role (Ambiguity and Conflict) on Teaching Assistants' Satisfaction and Intention to Leave: Pakistani HEIs. *International Journal of Business and Management*, 7(16), 56-61. <http://dx.doi.org/10.5539/ijbm.v7n16p56>
- Fisher, C. D., & Gitelson, R. (1983). A meta-analysis of the correlates of role conflict and ambiguity. *Journal of applied psychology*, 68(2), 320.
- Fisher, R. T. (2001). Role stress, the type A behavior pattern, and external auditor job satisfaction and performance. *Behavioral research in accounting*, 13(1), 143-170.
- Gibson, J. L., Ivancevich, J. M., Donnelly, J. H., & Konopaske, R. (2011). *Organizations: Behavior, Structure, Processes*, Fourteenth Edition. The McGraw-Hill Companies, Inc.
- Gönen, E., Hablemitoğlu, Ş., & Özmete, E. (2004). *Akademisyen Kadınlar*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Hall, D. T. (1972). A Model of Coping with Role Conflict: The Role Behavior of College Educated Women. *Administrative Science Quarterly*, 17(4), 471-486. <https://doi.org/10.2307/2393827>
- Harris, E. G., Artis, A. B., Walters, J. H., & Licata, J. W. (2006). Role Stressors, Service Worker Job Resourcefulness, and Job Outcomes: An Empirical Analysis. *Journal of Business Research*, 59(4), 407-415.
- Huang, C. P., Zou, J. M., Ma, H., & Zhong, Y. (2024). Role Stress, Occupational Burnout and Depression among Emergency Nurses: A Cross-Sectional Study. *International Emergency Nursing*, 72, 101387.
- Hundera, M., Duysters, G., Naudé, W., & Dijkhuizen, J. (2019). How do female entrepreneurs in developing countries cope with role conflict?. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 11(2), 120-145.
- Jackson, S. E., & Schuler, R. S. (1985). A meta-analysis and conceptual critique of research on role ambiguity and role conflict in work settings. *Organizational behavior and human decision processes*, 36(1), 16-78.
- Jensen, M. T., & Olsen, E. (2023). *Academic Burnout: Causes and Consequences*, In *Practicing Responsibility in Business Schools* (pp. 164-181). Edward Elgar Publishing.

- Kahn, R. L., Wolfe, D. M., Quinn, R. P., Snoek, J. D., & Rosenthal, R. A. (1964). Conflict and ambiguity: studies in organizational roles and individual stress. *International Journal of Stress Management*, 1, 309-22.
- Kanten, P., Gümüştekin, G., & Durmaz, M. G., (2018). Öfke Yönetimini Etkileyen Öncüller: Hemşireler Üzerinde Nitel Bir Araştırma. 6. Örgütsel Davranış Kongresi (pp.940-952). Isparta, Turkey.
- Karagöz, Y. (2023). SPSS-AMOS-META Nitel-Nicel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği. Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Karakaş, S., & Eski, R. (Ed.). (2011). Psikolojiye Giriş. Eğitim Akademi Yayınları: Konya.
- Katz, D., & Kahn, R. L. (1977). Örgütlerin Toplumsal Psikolojisi. (trans.) Can, H., & Bayar, Y. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Khan, F., Habib, M., Khan, N., Ullah, B., & Naz, A. (2023). Social Support Influences Role Conflict And Disengagement Among Academics: From Education and Academic Perspective. *Russian Law Journal*, 11(3), 3303-3309.
- Kılınç, T. (1991). Rol Çatışmasını Belirleyen Örgütsel Faktörler ve Satış Elemanlarına Yönelik Sektörel Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 20(1-2), 19-34.
- Linton, R. (1936). *The Study of Man*. New York: Appleton-Century Camp. Inc.
- Naz, S., Fazal, S., & Khan, M. I. (2017). Perceptions of Women Academics Regarding Work–Life Balance: A Pakistan Case. *Management in Education*, 31(2), 88-93. <https://doi.org/10.1177/0892020617696633>
- Neale, J., & Özkanlı, O. (2010). Organisational barriers for women in senior management: A comparison of Turkish and New Zealand universities. *Gender and Education*, 22(5), 547-563.
- Negiz, N., & Tokmakçı, E. (2011). Çalışma Yaşamında Kadının Tükenmişliği: Aile-İş-Sosyal Yaşam Açısından Tükenmişlik (Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği). *Journal of Yasar University*, 24(6): 4041-4070.
- Özkanlı, Ö., & Korkmaz, A. (2000). *Kadın Akademisyenler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, No: 586.
- Rai, S., & Kumar, V. V. A. (2012). Five Factor Model of Personality & Role Stress. *Indian Journal of Industrial Relations*, 48(2), 341–353.
- Rizzo John, R., House Robert, J., & Lirtzman Sidney, I. (1970). Role conflict and ambiguity in complex organizations. *Administrative Science Quarterly*, 15(2), 150-163. <https://doi.org/10.2307/2391486>
- Schuler, R. S., Aldag, R. J., & Brief, A. P. (1977). Role Conflict and Ambiguity: A Scale Analysis, *Organizational Behavior & Human Performance*. 20(1), 111-128.
- Sığrı, Ü. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Beta Basım Yayım Dağıtım, Ankara.
- Şimşek, M. Ş., Çelik, A., & Akgemci, T. (2015). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*. Eğitim Yayınevi.
- Tarafdar, M., Tu, Q., Ragu-Nathan, B. S., & Ragu-Nathan, T. S. (2007). The Impact of Technostress on Role Stress and Productivity. *Journal of Management Information Systems*, 24(1), 301-328.
- Tepe, F. F. (2018). 2000'lerde Türkiye'de Kadın Akademisyenler: Rol Çatışması Mı veya Rol Genişlemesi Mi?. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (2), 271-279.

- Varghese, L., & Barber, L. K. (2017). A Preliminary Study Exploring Moderating Effects of Role Stressors on The Relationship Between Big Five Personality Traits and Workplace Cyberloafing. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 11(4).
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Yıldız, S. (2018). Türkiye’de Kadın Akademisyen Olmak. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 29-40.
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (YBYS) (2024). Öğretim Elemanı İstatistikleri. <https://istatistik.yok.gov.tr> (Access Date: 24.10.2024).
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK) (2024). <https://www.yok.gov.tr/rektorlerimiz/devlet-universitesi-rektorleri> (Access Date: 24.10.2024).
- Zaman, S., Anis-Ul-Haque, M., & Nawaz, S. (2014). Work–Family Interface and Its Relationship With Job Performance: The Moderating Role of Conscientiousness and Agreeableness. *South African Journal of Psychology*, 44(4), 528-538.

Kronik Hastalıkların İş Yaşamındaki Tutum ve Davranışlara Yansımaları*

Reflections of Chronic Diseases on Attitudes and Behaviors in Work Life

Benan ARDA¹, Pelin KANTEN², Merve Gözde DURMAZ³, Yener PAZARCIK⁴

Öz

Dünya sağlık örgütü verilerine göre kronik hastalıklar önemli bir ölüm nedeni olarak görülmektedir. Kronik hastalıkların bireyleri sosyo-ekonomik ve psikolojik alanlar başta olmak üzere birçok yönden olumsuz etkilediği bilinmektedir. Özellikle iş yaşamında kronik hastalığı olan bireylerin istihdamı, sergiledikleri tutum ve davranışların yönetilmesi kritik bir role sahiptir. Bu bağlamda araştırma kapsamında Çanakkale ilinde özel sektör ve kamu kurumlarında görev yapan ve kronik hastalığı olan işgörenlerin söz konusu hastalıklarının iş hayatlarına etkilerinin belirlenerek bir model çerçevesinde sunulması amaçlanmaktadır. Araştırma amacı kapsamında 21 işgören ile yarı yapılandırılmış soru formu aracılığıyla mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlardan elde edilen veriler MAXQDA nitel veri analizi programı kullanılarak kodlanmış ve kategorize edilmiştir. Kodların ve kategorilerin görselleştirilmesinde frekans analizi, karşılaştırmalı analiz ve ilişki analizlerinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları ışığında işgörenlerin sahip olduğu kronik hastalıklar; çalışma yaşamına, aile ve sosyal yaşam ile bireysel yaşama etkiler şeklinde kategorize edilerek değerlendirilmiştir. Kronik hastalıkların çalışma yaşamına etkilerine ilişkin kodlamaların performans düşüklüğü, işe devamsızlık, sosyal uyumsuzluk, bilişsel yetilerde zayıflama, iş süreçlerinin aksaması gibi temalarla ilişkilendirildiği; aile ve sosyal yaşama etkilerinin dışlanma, iletişim problemleri, yalnızlaşma, aile bireyleri ve çevre tarafından endişe duyulması ve çevresine yeterli vakit ayıramama olarak kategorize edildiği görülmektedir. Bununla birlikte kronik hastalıkların bireysel yaşama etkileri ise beslenme düzeninde değişiklik, uyku problemleri, kişiliğin değişmesi, hayat kalitesinin azalması; öfke, kaygı, umursamazlık, umutsuzluk, moral bozukluğu ve çaresizlik hissinde artış; yorgunluk, fiziksel güç kaybı, ağrı ve diğer organlara olumsuz etki olarak alt temalar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kronik Hastalıklar, İş Yaşamı, Nitel Araştırma

Makale Türü: Araştırma

Abstract

According to the World Health Organization data chronic diseases are considered as one of the important factor of deaths. It is known that chronic diseases negatively affect individuals in many aspects, especially in socio-economic and psychological areas. Determining the reflections of chronic diseases on individuals' work lives is intriguing and important. In this context, the aim of the research is to determine the effects of these diseases on the work lives of employees with chronic diseases working in the private sector and public institutions in Çanakkale province and present them within the framework of a model. Within the scope of

* Bu çalışma 31. Yönetim ve Organizasyon Kongresi kapsamında 21-23 Eylül 2023 tarihlerinde bildiri olarak sunulmuştur.

1Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, benanardaa@gmail.com, 0000-0001-7530-5966.

2Prof. Dr., Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, pelinkanten@comu.edu.tr, 0000-0002-6487-0203.

3Dr., Ezine Meslek Yüksek Okulu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, mervegozde.durmaz@comu.edu.tr, 0000-0003-1000-8316.

4Prof. Dr., Biga Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, y pazarcik@comu.edu.tr, 0000-0002-7651-9349.

the research purpose, interviews were conducted with 21 employees through a semi-structured questionnaire. Data obtained from the interviews were coded and categorized using the MAXQDA qualitative data analysis program. Frequency analysis, comparative analysis and relationship analysis were used to visualize codes and categories. In the light of the analysis results, chronic diseases of the employees; it was evaluated by categorizing it as effects on working life, family and social life and individual life. Codings regarding the effects of chronic diseases on working life are associated with themes such as poor performance, absenteeism, social maladjustment, weakening of cognitive abilities, and disruption of work processes; It is seen that the effects on family and social life are categorized as ostracism, communication problems, loneliness, anxiety from family members and the environment, and not being able to spare enough time for the environment. However, the effects of chronic diseases on individual life are changes in nutrition patterns, sleep problems, change in personality, decrease in quality of life; increased feelings of anger, anxiety, hopelessness, demoralization, and helplessness; It was evaluated within the framework of sub-themes such as fatigue, loss of physical strength, pain and negative effects on other organs.

Keywords: Chronic Diseases, Work Life, Qualitative Research

Paper Type: Research

Giriş

Dünya genelinde önde gelen ölüm nedenlerinden birisi olan kronik hastalıkların bireyler üzerindeki olumsuz sonuçları hızla artmakta ve yaşamın erken evrelerinde de nüfusun önemli bir kısmını etkilediği görülmektedir (Singh vd., 2018). Kronik hastalıklar, her yıl yaklaşık 41 milyon insanın ölümüne neden olmakta ve bu oran dünya çapındaki tüm ölümlerin yaklaşık %71'ine denk gelmektedir (Esperat vd., 2023). Ülkemizde de yapılan çalışmalar en az 22 milyon kişinin bir veya birden fazla kronik hastalığı olduğunu belirtmekte ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre de 2019 yılı ölüm vakalarının %68'inin kronik hastalıklardan kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Kaynak, 2022). Bu yüksek ölüm oranları, bireyler, aileler ve toplumlar açısından önemli sağlık sonuçları doğurmakla birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin finansal ve ekonomik durumları açısından da ciddi riskler oluşturmakta ve ülkelerin sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini de tehdit etmektedir. Harvard Halk Sağlığı Fakültesi, kronik hastalıklar sebebiyle yaşamını kaybedenlerin ülke ekonomisine zararının 2030 yılında 43.3 trilyon dolar olacağını ileri sürmektedir (Tengilimoğlu vd., 2022). Kronik hastalıklar; "bir yıl veya daha uzun süren ve sürekli tıbbi müdahale gerektiren bireyin günlük yaşam aktivitelerini sınırlayan durumlar" olarak tanımlanmaktadır (Butler & Modaff, 2016). İşgörememezliğin temel nedenlerinden birisi olarak değerlendirilen kronik hastalıkların toplumsal yaşamda ve örgütsel çevrede önemli bir maliyet unsuru olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, kronik hastalıkların bireyin örgütsel ve sosyal çevrede yaşam kalitesinin düşmesine neden olması ve aynı zamanda gelir kaybı oluşturması beklenmektedir (Allaire vd., 2005). Genel olarak işgücünü olumsuz yönde etkileyen kronik hastalıklar bireyin çalışma yaşamında fiziksel yeteneğini ve uzun saatler çalışma motivasyonunu etkilemesi sebebiyle kariyer tercihlerinin belirlenmesinde ve kariyer hedeflerinin değiştirilmesinde de önemli bir role sahiptir (Beatty & Joeffe, 2006).

Kronik hastalıkların semptomlarının genellikle değişken, görünmez veya belirsiz olması kronik hastalık popülasyonunun belirlenmesini ve bu hastalıkların teşhisini güçleştirmektedir (Beatty, 2012). Örneğin depresyon, kas-iskelet sistemi bozuklukları, solunum sistemi hastalıkları, hipertansiyon veya kardiyometabolik anlamda çoklu hastalıklara sahip bireylerin çoğu zaman kronik hastalıklarının teşhisi oldukça zor olarak görülmektedir. Çalışan nüfusta yaşa bağlı kronik hastalıkların sayısının, nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak gelecekte daha da artması muhtemeldir. Bu durum, kronik hastalığı olan bireylerin uzun vadede çalışma engeli de oluşturmasının beklenmesi sebebiyle iş yaşamında yeni zorlukları beraberinde getirmektedir (Nyberg vd., 2023). Ancak son yıllarda tıp bilimindeki gelişmeler kronik hastalıkların teşhisini, tedavisini ve bu hastalıklara sahip bireylerin çalışma yaşamında istihdamını giderek kolaylaştırmaktadır. Başka bir ifadeyle, gelir elde etme ve statü kazanma gibi arzular bireyleri bir süre sonra kronik

hastalıkları kabul etmeye, hastalıkla yaşamaya ve çevreye uyum sağlamaya zorlamaktadır (Beatty, 2012).

Kronik hastalığı olan bireylerin hastalığını kabul etmesinin yanı sıra iş rolüne, çalışma ortamına ve iş arkadaşlarına uyum sağlaması istihdam sürecinde önem taşımaktadır. Kronik hastalıklarla ilgili çalışmalarda, bireyin hastalıklarına rağmen iş ortamına ve çalışma arkadaşlarına uyum eksikliği olması durumunda ciddi bir sağlık ve güvenlik riski oluşturması, yalnızca sağlığın daha fazla bozulma riskini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda bunun hastalık sebebiyle işe devamsızlık, işte var olmama ve iş üretkenliği üzerinde "ikincil" etkilere de neden olması mümkündür (Munir vd., 2007). Diğer taraftan kronik hastalığa sahip bireylerin iş rollerini gerçekleştirirken yeteneklerini ve özerkliğini kullanabilmesi, çalışma arkadaşlarından ve yöneticilerinden destek görmeleri, uyumlu bir ekip içerisinde yer almaları gibi unsurların kariyer gelişimlerini kolaylaştırması beklenmektedir (Kirk-Brown & Van Dijk, 2011). Dolayısıyla kalımsal ve çevresel etkiler veya günümüzün risk ve sağlığı tehdit eden koşullarında bireyin kronik hastalıklarla karşılaşılması kaçınılmazdır. Bu hastalıkların ortaya çıkma nedenlerinden ziyade, kronik hastalıklara sahip olan bireylerin iş yaşamında istihdam ve yönetilmesi yüksek rekabet içeren çalışma koşullarında oldukça önem arz etmektedir. Çünkü yaşamın her evresinde karşılaşılması beklenen, kabullenmesi ve tedavisi uzun soluklu olan kronik hastalıkların iş ve sosyal çevredeki tüm tutum ve davranışları olumlu veya olumsuz açılardan etkilemesi beklenmektedir.

Literatürde kronik hastalıkların bireylerin sosyal ve iş yaşamı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarda Aytap (2020) ve Schram vd., (2020) söz konusu hastalıkların erken emeklilik ve işten ayrılmaya sebep olduğu; (Koch vd., 2013) psikolojik ve fizyolojik açıdan olumsuz etkiler doğurduğu; Beatty (2004)'nin çalışmasında kronik rahatsızlıkların bireylerin işten kaytaran bir çalışan olarak değerlendirilmesine yol açtığı gibi farklı bir çok olumsuz sonucunun irdelendiği görülmektedir. Kronik hastalıkların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar iş yaşamında kaçınılmaz ve etkili bir şekilde yönetilmesi gereken unsurlardır. Bu bağlamda çalışma kapsamında çeşitli semptomları ve konu ile ilgili olan mevcut bilgileri entegre etmek amacıyla geliştirilen ve farklı semptomlar arasında ortak noktalar bulunduğu fikrinden hareket eden Rahatsız Edici Semptomlar Teorisi'nden (Theory of Unpleasant Symptoms, TOUS) yararlanılmaktadır. Teorinin amacı çeşitli vakalarda semptom deneyimlerinin anlaşılması ile birlikte olumsuz semptomların ve negatif etkilerinin önlenmesi, hafifletilmesi ve/veya yönetilmesini amaçlamaktadır (Özel & Türeyen, 2016). İş yaşamı süresince kronik hastalığa sahip olan; ancak erken emeklilik veya çalışmama gibi tercihler kullanamayan ve hastalığına rağmen örgütsel çevrede istihdam edilmeye devam eden bireylerin iş ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sonuçların irdelenmesi ve bu sonuçların yönetilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca yaşamın herhangi bir evresinde teşhis edilen farklı özellikler barındıran kronik hastalıklarının iş yaşamında aktif çalışan bireyler üzerindeki etkilerinin kronik hastalıkların türleri çerçevesinde incelenmesi; böylece kronik hastalıklarının türlerine göre etki düzeylerinin de sınıflandırılması çalışmanın farklı yönünü oluşturmaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

Yunanca "Khronos" kelimesinden gelen Kronik sözcüğü "zaman" anlamını ifade etmektedir. Kronik hastalıklar ise, tıbbi semptomlarla ilişkili olan sağlık sorunları veya üç ay ya da daha uzun süreli bakım gerektiren durumlar olarak tanımlanmaktadır. Kronik hastalıklar; bireylerin fizyolojik durumunu yavaşlatan ve olumsuz yönde değiştiren, yaşamın uzun bir döneminde sürekli tedavi ve bakım gerektiren bir özellik taşımaktadır (Akpınar & Ceran, 2019). Dünya Sağlık Örgütü kronik hastalıkları; kalp hastalığı, inme, kanser, diyabet, obezite, kronik akciğer hastalıkları ve romatizma olarak sınıflandırmaktadır. Bunların arasında dünya genelinde ölümlerde 1. sırada (17,8 milyon) kardiyovasküler hastalıklar gelmektedir. Bunu sırasıyla kanserler (8,9 milyon), solunum yolu hastalıkları (4,1 milyon) ve diyabet (1,7 milyon) izlemektedir. Bu hastalıkların seyri süresince farklı evreler ortaya çıkması sebebiyle, çeşitli

fizyolojik, psikolojik ve sosyal problemler de ortaya çıkmaktadır (Aytap, 2020). Devins'e (1989) göre kronik hastalık, bireyin yaşamında sıklıkla umutsuzluk duygularına ve psikolojik kontrol kaybına neden olan bir durumdur (Roessler vd., 1998). Diğer bir ifadeyle, kronik hastalıkların benlik algısını etkileyen fiziksel ve duygusal değişikliklere yol açması ve bireyin vücut sağlığını olduğu gibi kabul etme yeteneğini sorgulamasına neden olması gibi durumlar önemli ölçüde psikolojik sağlığın etkilenmesine yol açmaktadır (Beatty & Joeffe, 2006). Dolayısıyla kronik hastalıklara sahip kişilerin hastalıklarının beraberinde aynı zamanda fiziksel ve duygusal refahını olumsuz etkileyen psikososyal zorluklarla da mücadele etmesi gerekmektedir (Koch vd., 2013).

Kronik hastalıkların öngörülemezlik, süreklilik ve günlük değişkenlik gibi özellikleri bulunmaktadır (Beatty & Joeffe, 2006). Sahip olduğu farklı özellikler nedeniyle kronik hastalıklar, akut hastalıklardan ayrılmaktadırlar. Minör akut hastalıklar, üst solunum yolu enfeksiyonları veya deri döküntüleri gibi genel uygulamada görülen en yaygın sorunlardan bazılarını içerirken bazen de önceden teşhis edilmemiş bir durumun aniden ortaya çıkması şeklinde görülebilmektedir (Jones vd., 2010). Örneğin soğuk algınlığı ve grip gibi akut hastalıklar kısa sürelidir ve geçici durumlar olarak tedavi edilmektedirler. Akut hastalıklar genellikle dışarıdan fark edilebilen semptomlara sahip iken kronik hastalıkların semptomlarının çoğu görünmez ve belirsizdir, bazen tıp uzmanları tarafından teşhis edilmesi uzun yıllar sürebilmekte ve semptomlar günden güne önemli ölçüde değişebilmektedir. Akut hastalıklarla karşılaşıldığında, kısa bir süre iş yaşamından uzak kalan birey, bir süre sonra tam olarak iyileşmektedir. Ancak, kronik hastalıkların kalıcı olması sebebiyle bu rahatsızlıklara sahip kişilerin tam olarak “normal” bir sağlık durumuna kavuşabilmeleri mümkün değildir (Beatty, 2004). Bu bağlamda, kronik hastalıkların bireyin sosyal yaşamı, aile çevresi ve iş süreçlerinde yaşamını olumsuz olarak etkilediği ifade edilebilir. Özellikle kronik hastalıklara bağlı olarak bireylerin genellikle yorgunluk hissetmeleri, vücut ağrıları yaşamaları, nörolojik sorunlarla ve hafıza kayıplarıyla karşılaşmaları, duygu kontrolünde çeşitli zorluklar yaşamaları gibi sebepler yaşamlarını kontrol altında tutmalarını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte uzun vadede bireylerin bazı organlarda fonksiyon kayıplarının, psikiyatrik ve psiko-sosyal sorunların, depresyon ve anksiyete gibi problemlerin yaşanmasının da söz konusu hastalıkların tedavisinde aile ve sosyal desteğin ötesinde bazı gereksinimlere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Sütçü, 2023).

Literatürde kronik hastalıkların engellilik durumuyla yakın bir ilişkisi olduğu ileri sürülmektedir. Örneğin birçok kronik hastalık aralıklı veya sürekli olarak sakatlık oluşturabilmekte, bireyin toplumsal yaşamda engelli olarak algılanmasına yol açmaktadır (Charmaz, 2010). Bununla birlikte, kronik hastalıklar ve engelli olma durumu, hastalığın veya engelin insan vücudunda meydana getirdiği görünürlük, bireyin vücudunu kontrol edebilme ya da edememe hali ile bu bireylerin kimliklerinin ifşa edilmelerini istememeleri gibi noktalardan benzerlikler göstermektedir. Dolayısıyla dışarıdan görünmeyen hastalık belirtilerini iş yerindeki diğer bireylere açıklama (ifşa etme) durumu, kronik hastalığı olan kişiler için bir güvenilirlik riski oluşturmaktadır. Başka bir açıdan kronik hastalığı olan bireyin hastalığının durumunun ifşa edilmesi çalışma yaşamında yetkin ve becerikli bir çalışan olarak görülen kişinin işyerindeki itibarını tehdit edebilmekte ve bu durum gelecekteki kariyer gelişimini de olumsuz etkileyebilmektedir (Beatty, 2004). Kronik hastalıkların bireyin genel sağlık düzeyi ve örgütsel sonuçları üzerindeki etkisi sebebiyle öz düzenleme teorisine dayandığı ileri sürülmektedir. Bu teori, kronik hastalığa sahip bireylerin özellikle çalışma yaşamında karşılaştıkları koşullarla başa çıkma sürecinde duygusal tepkilerini ve davranışlarını değerlendirmelerinin önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda kronik rahatsızlığına rağmen kendisini değerlendiren ve zor koşullarla mücadele eden bireylerin, başa çıkma stratejilerinin rahatsızlıklarının ortaya çıkardığı psikolojik semptomları da azaltması beklenmektedir (Kamp vd., 2024).

Birçok kronik hastalığın başlangıcı, bireylerin en verimli olduğu çalışma yıllarında ortaya çıkmakta ve işe devam etmenin önünde birçok engelle neden olmaktadır (Koch vd., 2013). Diğer bir ifadeyle kronik hastalık teşhisi koyulan bireylerin iş süreçlerine devamlılığı hastalıklarının

yansırı yaş, eğitim düzeyi, yeteneklerini kullanabilme becerisi gibi kişisel özelliklere ve iş yükü, işin üzerindeki algılanan kontrol düzeyi ve çalışma saatleri gibi örgütsel faktörlere de bağlıdır. Ayrıca kronik rahatsızlığı sebebiyle tedavi olan bireylerin tekrar işe dönüş süreçlerinin işe uyum programları ve eğitim planları gibi uygulamalarla desteklenmesiyle, bireylerin çalışma yaşamı içerisinde daha uzun süre istihdam edilmeleri mümkündür (Nazarov vd., 2019).

Günümüzde dünya nüfusunun yaşlanması, hızlı kentleşme sonucu daha fazla stresöre maruz kalınması ve hızlı gelişen teknolojiler sebebiyle fiziksel aktivitelerin azalması, beslenme alışkanlıklarının değişmesi gibi nedenler kronik hastalıkların görülme sıklığını giderek artırmaktadır. Bu artış sebebiyle, ulusal ve uluslararası düzeyde kronik hastalıklar ile mücadele için çeşitli stratejiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Toplumun her düzeyinde kronik hastalığa sahip bireylerin yaşam kalitelerini iyileştirmek, hastalıkların önlenmesi ve risk faktörlerini en aza indirmek amacıyla en üst düzeyde işbirliği içeren politika ve uygulamalar geliştirilmesi gerekmektedir (Akpınar & Ceran, 2019). Çünkü çalışma yaşamında bireyler iş rollerini yerine getirirken diğer taraftan tıbbi tedavileri, kullanılan ilaçların yan etkileri ve hastalık semptomlarının yarattığı olumsuz sonuçlar sebebiyle bir denge kurmak için çaba sarf etmektedirler (McGonagle vd., 2014). Ancak istihdam politikalarının ve hastalık sebebiyle işe devamsızlık ile ilgili uygulamaların çoğu zaman yetersiz kaldığı görülmektedir. Örneğin, kronik hastalığa sahip bireyin, iş rolünü etkin düzeyde yerine getirirken, birkaç gün sonra hasta olduğunu ifade edip, bunu belirli bir sıklıkta devam ettirmesi durumunda yöneticileri ve çalışma arkadaşları tarafından işten kaytarma davranışı sergileyen bir kişi gibi görülmesi mümkündür (Beatty, 2004). Diğer taraftan kronik hastalığı olan bireylerin, aşırı iş yükü veya fiziksel olarak ağır iş yükü, psikolojik açıdan zorlayıcı çalışma koşulları gibi sebeplerle uzun süreli izin alması veya ücretli olarak işten ayrılma talebinde bulunması beklenmektedir (Schram vd., 2020).

Ülkemizde ve Dünya'nın birçok ülkesinde kronik hastalıkların meydana getirdiği maddi ve manevi yük giderek artmakta ve bu durumun kontrol altına alınması 21.yüzyılın önemli sorunlarından birisi olarak görülmektedir. Çünkü kronik hastalıklar bireylerin yaşam kalitesini olumsuz etkilemekle birlikte ülkelerin ekonomik ve sosyolojik açıdan sağlık taleplerini karşılama açısından yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Ayrıca kronik hastalıkların kronik hastalıklara bağlı yüksek ölüm oranları, sağlık harcamalarındaki artışlar, kronik hastalığın erken emekliliğe sebep olması, bireyin daha az çalışması veya işsiz kalması gibi sonuçlara da neden olması beklenmektedir (Aytap, 2020). Bununla birlikte kronik hastalığa sahip bireylerin toplumsal yaşamda damgalanması, psikolojik ve fizyolojik açıdan etkilenmeleri, çevrelerinden duygusal destek görmemeleri ve görmezden gelinmeleri de mümkündür (Koch vd., 2013). Böylece kronik hastalığa sahip bireylerin iş ve sosyal yaşamda damgalanmaları ve sahip oldukları kaynakları kaybedeceklerine dair inançları, stres yaratan birçok faktörün ortaya çıkmasına neden olabilir (McGonagle & Barnes-Farrell, 2014; McGonagle & Hamblin, 2014). Diğer taraftan kronik hastalığa sahip bireylerin işe devamsızlık yapmaları, performans ve motivasyon düşüklüğü yaşamaları, işteyken çoğu zaman kendilerini işe verememeleri, kariyer hedef ve beklentilerini üst düzeyde belirleyememeleri gibi tutum ve davranışlar sergilemeleri beklenmektedir. Dolayısıyla günümüzün kaçınılmaz gerçeklerinden birisi olan kronik hastalıkların çalışma yaşamına olumsuz açıdan yansımaları değişken ve belirsizlik içeren iş çevresinde yönetilmesi gereken önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

2. Araştırmanın Yöntemi

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, kronik hastalıklara sahip işgörenlerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sonuçları ortaya çıkarmaktır. Bu amaç kapsamında aşağıda belirtilen araştırma sorularına cevap aranmaktadır. Bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik yaklaşıma (olgu bilime) dayanmaktadır. Fenomenoloji, farkında olunan bir konu hakkında derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmayı ifade etmektedir (Sığırı, 2018: 186). Araştırma

kapsamında Çanakkale ilinde kamu ve özel sektörde görev yapan ve aynı zamanda kronik hastalıklara sahip olan bireylerin, kronik hastalıklarının iş yaşamına etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde kronik hastalıklarla ilgili tıp ve sağlık bilimleri alanında çalışmalar olduğu görülmektedir. Ancak kronik hastalıkların iş yaşamında yönetilmesi ve iş çevresine yansımalarına yönelik kısıtlı sayıda çalışma mevcuttur. Dolayısıyla kronik hastalıkların bireylerin iş yaşamı üzerindeki etkilerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu amaç kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

- Kronik hastalık kavramı işgörenler için ne anlam ifade etmektedir?
- İşgörenler hastalıklarının nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin olarak yeterli bilgiye sahip midirler? Bu bağlamda hastalığın nedenleri ve sonuçları nelerdir?
- İşgörenler hastalıklarını nasıl yönetmektedir?
- Kronik hastalıkların işgörenler üzerindeki etkileri nelerdir?
- Kronik hastalıkların işgörenlerin iş hayatları üzerindeki etkileri nelerdir?

2.2. Araştırmanın Örnekleme

Araştırma kapsamında amaçlı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Amaçlı örnekleme, 'uygun ve yararlı bilgi üretme olasılığı en yüksek olan katılımcıları seçmek için kullanılır' ve sınırlı araştırma kaynaklarını etkili bir şekilde kullanacak vakaları belirlemenin ve seçmenin bir yolu olarak kullanılmaktadır (Campbell vd., 2020). Bu kapsamda konuya ilişkin görüşlerini açık, net ve objektif bir şekilde ifade edebileceği düşünülen 21 işgören ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Cresswell (1998) çalışmasında nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünün 10 ve 30 arasında değişebileceğini belirtmektedir. Ayrıca örneklem büyüklüğünün belirlenmesi kapsamında veri doygunluğu (yeni verilerin mevcut bilgilere düşük düzeyde katkı sağlaması veya herhangi bir etki oluşturmaması) ve veri yeterliliği (elde edilen verilerin araştırma probleminin cevaplanmasına fayda sağlayacak düzeyde olması) gibi iki temel faktörün dikkate alınması gerektiği görüşü ile hareket edilmiştir (Kanten vd. 2023). Bu bağlamda sahip oldukları kronik hastalıklara ilişkin olarak duygu ve düşüncelerini açık, objektif ve çekinmeden ifade edebilecek katılımcılar örnekleme dahil edilmiştir. Güvenilirlik; verilerin doğru bir şekilde sunulması, verilerin toplanması ve verilerin sunumunda dürüst olunması, araştırma sürecine ilişkin olarak eksiksiz bilgi sunulması, aktarılabilirlik; araştırma sonucunda elde edilen bulguların uygulanabilirlik düzeyi, inanırılık; verileri toplarken çoklu kaynak kullanımı ve doğrulanabilirlik; araştırmacının, araştırma verilerini (örneğin; kaynakları, ayrıntılı notları, transkriptleri, kayıtları, tarihleri) dikkatlice belgelendirmesi ölçütleri çerçevesinde araştırma sonuçları değerlendirilerek raporlanmıştır (Kalof vd., 2008). Tablo 1'de katılımcılar ilişkin detaylı bilgiler verilmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	Medeni Durum		Yaş	Eğitim Durumu		Meslek	Kronik Rahatsızlık				
Kadın	15	Evli	10	20-30	5	Ön Lisans	4	Doktor	1	Migren	3
Erkek	6	Bekar	11	31-41	6	Lisans	2	Hemşire	1	Bipolar bozukluk	2
				42-52	8	Lisansüstü	15	Memur	5	Romatizma	3
				53 ve üzeri	2			Yönetici	2	Troit	2
								Akademisyen	12	Gluten intoleransı	2
										Lupus	1
										Diyabet	4
										Astım	1
										Kalp hastalığı	3
										Tansiyon	1
										Alerji	2

2.3. Veri Toplama Tekniği

Araştırma kapsamında veriler yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak, yüz yüze ve tele görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Görüşme formunun hazırlanması aşamasında literatür ve mevcut çalışmalar incelenerek sorular oluşturulmuş; soru formunun geçerliliği ise uzman görüşüne başvurularak sağlanmıştır. Görüşme formu kronik hastalıklarla ilgili 24 açık uçlu soru ile cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve medeni durum olmak üzere 6 adet demografik sorudan oluşmaktadır. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler Haziran-Temmuz 2023 tarihleri arasında 30-60 dakika arasında süreler ile tamamlanmıştır. Görüşmeler esnasında ses kayıt cihazı kullanılmamış, görüşmeler not tutma yöntemiyle yazılı olarak kayıt altına alınmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin değerlendirilmesinde MAXQDA programı ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, tümevarımcı bir yaklaşımla verilerin kodlanmasının, kodların temelinde yer alan kavramların ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. İçerik analizi ile tanımlanan kodların birbirleriyle ilişkilerine göre belirli kategoriler altında sınıflandırılarak, temaların oluşturulması amaçlanmaktadır (Sığı, 2018: 280). Bu çerçevede araştırma verilerinin analizinde bire bir not tutularak elde edilen veriler incelenmiş ve araştırma amacına uygun olacak şekilde açık kodlar oluşturulmuştur. Yapılan açık kodlamanın ardından ana kategoriler ve alt kategoriler oluşturularak, birbiriyle ilişkili kodlar bir araya getirilmiştir. Veriler seçici kodlama işlemine tabi tutularak, alt kodlarda ana kategorilerle uyumlu olacak şekilde daraltma yapılmıştır. Son aşamada ise, araştırma bulguları yorumlanarak, sonuçlar ifade edilmiştir. Bununla birlikte araştırmanın güvenilirliğinin sağlanması aşamasında, alanında deneyimli bir akademisyene kategorilendirme işlemi yaptırılarak, elde edilen kategoriler ile araştırmacının oluşturduğu kategorilerin karşılaştırılması ile yapılmıştır.

3. Bulgular

Araştırmada elde edilen verilerden yola çıkarak, kronik hastalıklara yönelik kodlar oluşturulmuştur. Analiz sonuçları ışığında işgörenlerin kronik hastalıklarının etkileri bir ana tema çerçevesinde üç alt-tema olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte işgörenlerin kronik hastalıklarının nedenleri, sonuçları, hastalıkları yönetme şekillerine yönelik sınıflandırmalar yapılmıştır. Kodların görselleştirilmesinde frekans (f) tablo ve grafikleri, yoğunluk tabloları ve kod haritaları kullanılmıştır.

3.1. Kronik Hastalık Kavramının Anlamına İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamında kronik hastalığın katılımcılara hangi anlamları çağrıştırdığı belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler kronik hastalığın katılımcılara 13 farklı anlam çağrıştırdığını göstermektedir. Buna göre kronik hastalığın en yüksek düzeyde (%8) olumsuz ruhsal durum olarak ifade edildiği; bunu sırasıyla yorgunluk (%7), kısıtlanmışlık (%7), korku (%7), mutsuzluk (%7), kaygı (%7), rahatsızlık durumu (%7) ve fiziksel yetersizliğin (%5) izlediği görülmektedir. Tablo 2’de kronik hastalık kavramının çağrıştırdığı ifadeler verilmektedir.

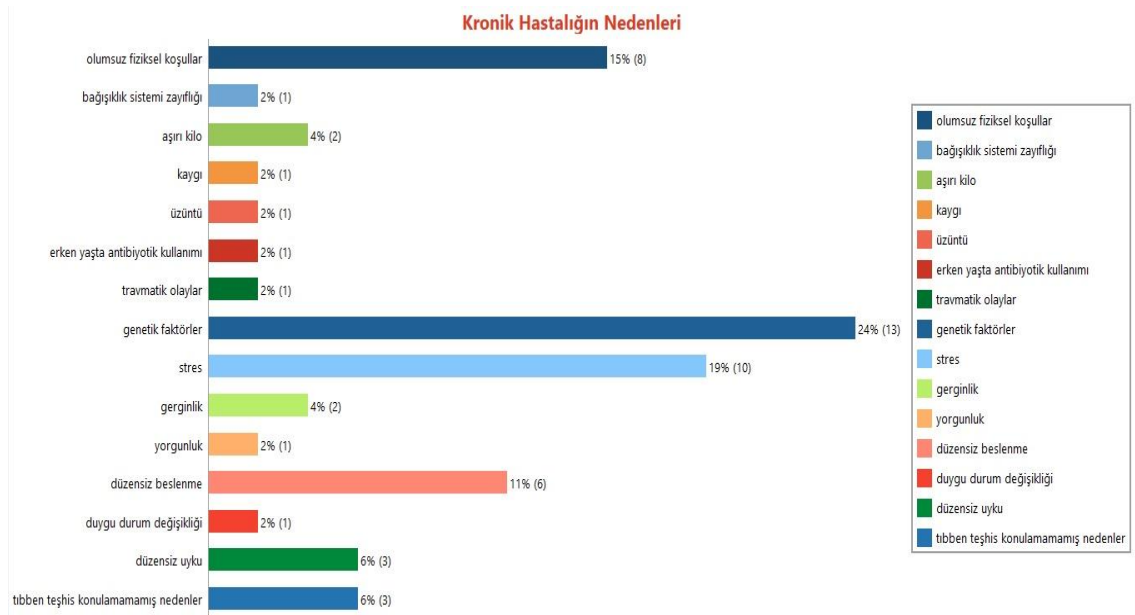
Tablo 2. Kronik Hastalık Kavramının Çağrıştırdığı İfadeler

Hastalığın Anlamı	Frekans	Yüzde
Olumsuz ruhsal durum	5	%8
Yorgunluk	4	%7
Kısıtlanmışlık	4	%7
Korku	4	%7
Mutsuzluk	4	%7
Kaygı	4	%7
Rahatsızlık durumu	4	%7
Fiziksel yetersizlik	3	%5
Çaresizlik	2	%3
Ayak bağı	2	%3
Ağrı	2	%3
Mücadele	2	%3
Zaman kaybı	2	%3
Toplam	32 ifade	

3.2. Kronik Hastalığın Nedenlerine İlişkin Bulgular

Kronik hastalık kavramının katılımcılara çağrıştırdığı anlamlar verildikten sonra katılımcılara hastalıkları ile ilgili yeterli bilgiye sahip olup olmadıkları sorulmuş ve bu çerçevede kodlamalar yapılmıştır. Şekil 1’de katılımcıların kronik hastalıklarının nedenlerine ilişkin bilgiler verilmektedir.

Şekil 1. Kronik Hastalığın Nedenleri

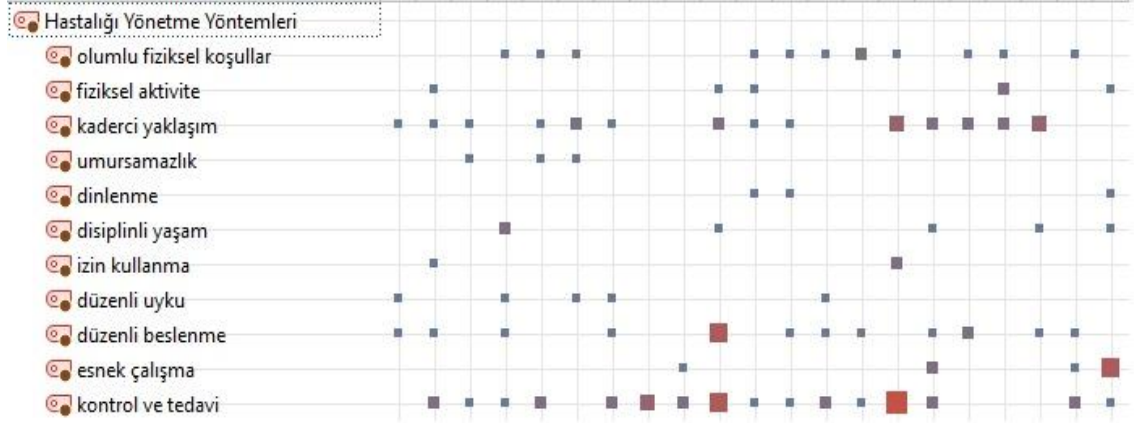

Araştırma bulgularına göre katılımcılar kronik hastalıklarının nedeni olarak en yüksek düzeyde genetik faktörleri (%24) ifade etmişlerdir. Genetik faktörleri sırasıyla stres (%19), olumsuz fiziksel koşullar (%15), düzensiz beslenme (%11) ve düzensiz uyku (%6) ve tibben teşhis konulamamış nedenler (%6) izlemektedir.

3.3. İşgörenlerin Kronik Hastalıklarının Yönetme Yöntemlerine İlişkin Bulgular

İşgörenlerin kronik hastalıklarının nedenleri öğrenildikten sonra hastalıkları ile mücadele yöntemleri sorulmuş ve literatürden hareketle mücadele yöntemlerine ilişkin kodlar oluşturulmuştur. Tablo 3’te işgörenlerin kronik hastalıkları yönetme biçimlerine ilişkin bulgular verilmektedir.

Tablo 3. İşgörenlerin Kronik Hastalıklarının Yönetme Yöntemleri

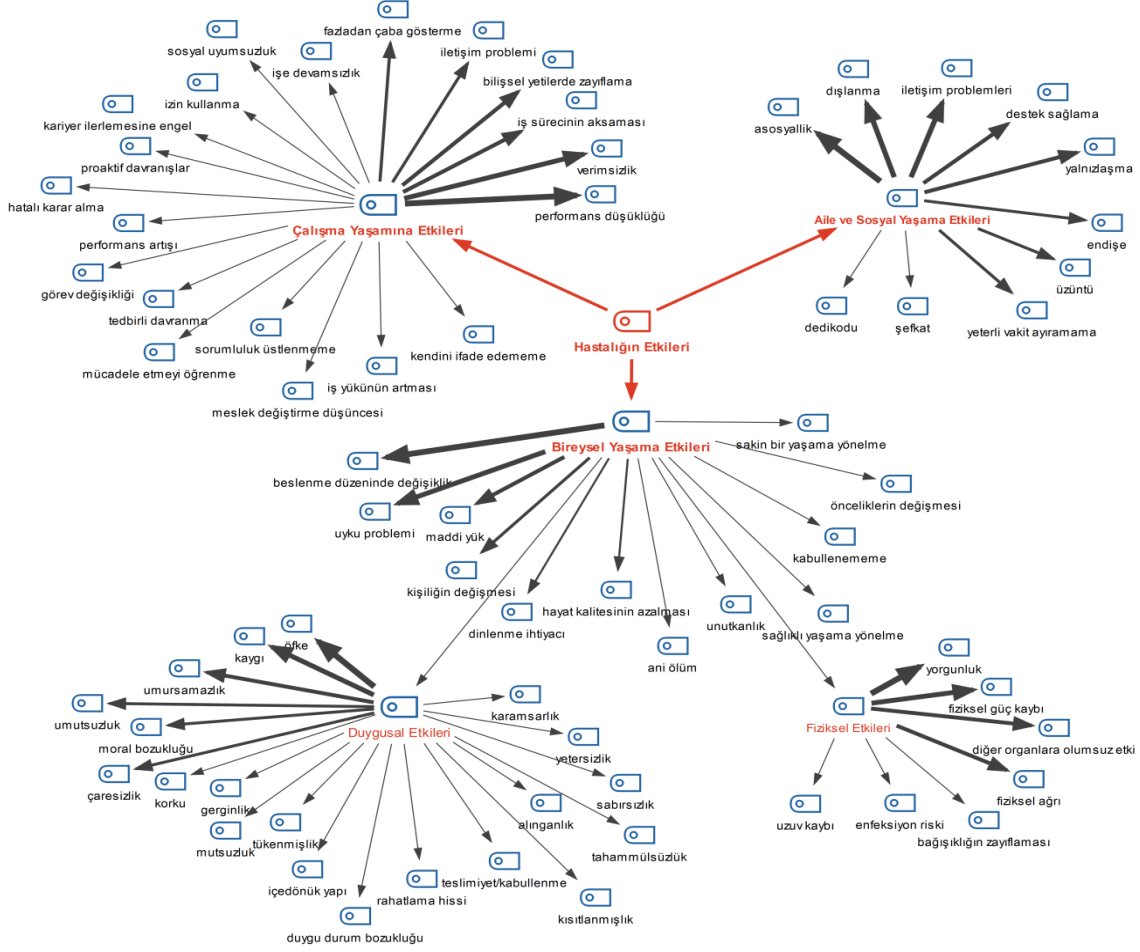
Tablo 3’te görüldüğü üzere katılımcıların kronik hastalıklarını yönetme yöntemlerinin daha çok kontrol ve tedavi teması etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Kontrol ve tedaviyi düzenli beslenme, kaderci yaklaşım ve olumlu fiziksel koşulların izlediği görülmektedir. Araştırma bulgularına göre kontrol ve tedavilerini düzenli yaptırmanın yanı sıra işgörenlerin beslenmelerine dikkat ettikleri ve sonrasında kaderci bir yaklaşım benimsedikleri görülmektedir. İşgörenlerin sağlıkları için daha fazla çaba sarf etmek yerine hastalığın doğal bir süreç olmasından hareketle görmezden gelmeyi tercih ettiklerini ifade etmek mümkündür. Ayrıca temiz hava, aşırı sıcak ve soğuk havalardan kaçınma gibi olumlu fiziksel koşulları takip ettikleri, mümkün mertebe bu koşullara sahip ortamlarda bulunmaya çalıştıkları da görülmektedir.

3.4. Kronik Hastalıkların Etkilerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların kronik hastalıklarının etkilerine ilişkin kodlamalar “çalışma yaşamına etkileri”, “aile ve sosyal yaşama etkileri” ve “bireysel yaşama etkileri” olmak üzere üç ana tema çerçevesinde ele alınarak ana temalar ve alt faktörleri içeren ilişki haritası çıkarılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen verilerde katılımcıların kronik hastalıklarının çalışma yaşamına etkileri; performans düşüklüğü, verimsizlik, iş süreçlerinin aksaması, bilişsel yetilerde zayıflama, iletişim problemleri ve fazladan çaba gösterme etrafında şekillenirken; aile ve sosyal yaşama etkileri asosyallik, dışlanma, iletişim problemleri, yeterli destek, yalnızlaşma, aile bireyleri ve çevre tarafından endişe duyulması, aile bireyleri ve çevre tarafından üzüntü duyulması ve çevresine yeterli vakit ayıramama olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte kronik hastalıkların bireysel yaşama genel etkileri beslenme düzeninde değişiklik, uyku problemleri, maddi yük, kişiliğin değişmesi, dinlenme ihtiyacı ve hayat kalitesinin azalması olurken; duygusal etkileri öfke, kaygı, umursamazlık, umutsuzluk, moral bozukluğu ve çaresizlik; fiziksel etkileri ise yorgunluk, fiziksel güç kaybı, ağrı ve diğer organlara olumsuz etki olarak görülmektedir.

Şekil 2. Kronik Hastalıkların Etkileri

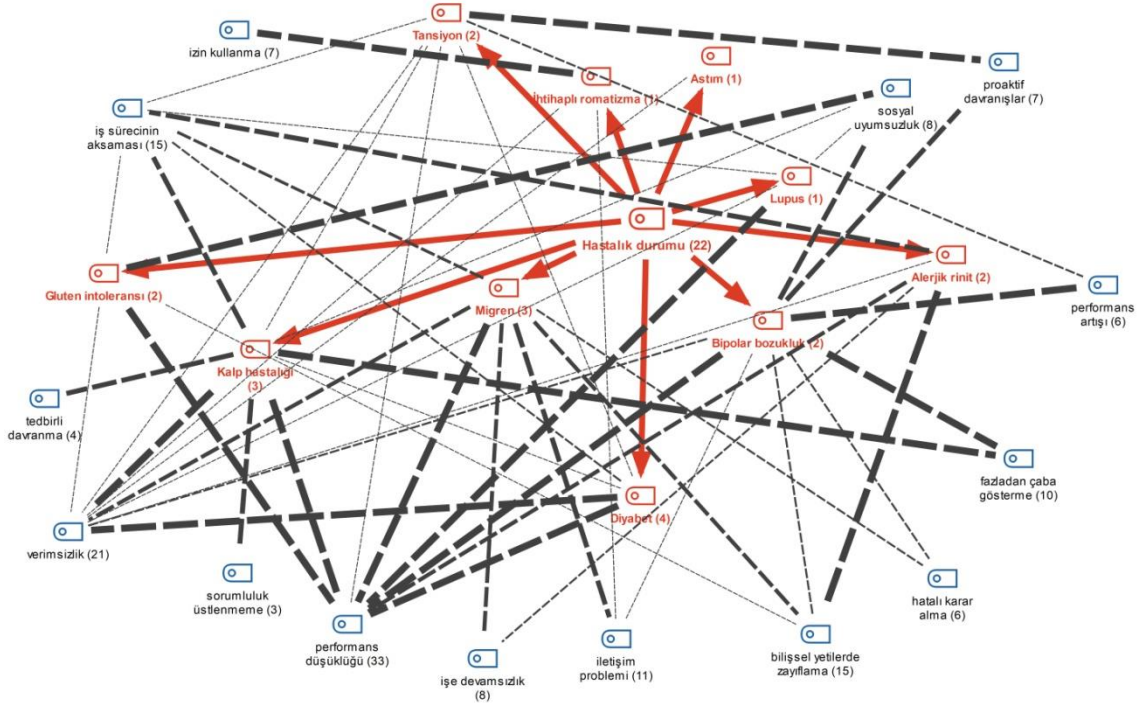
Kronik Hastalıkların Etkileri

3.5. Kronik Hastalıkların İş Hayatına Yansımalarına İlişkin Bulgular

Araştırma sonucunda katılımcıların kronik hastalıklarının iş hayatlarına etkilerine ilişkin kodlamaların “tansiyon”, “iltihaplı romatizma”, “astım”, “lupus”, “alerjik rinit”, “bipolar bozukluk”, “diyabet”, “migren”, “kalp hastalıkları” ve “gluten intoleransı” olmak üzere on kronik hastalık ve dolayısıyla on ana tema çerçevesinde ele alınarak ana temalar ve alt faktörleri içeren ilişki haritası çıkarılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler çerçevesinde tansiyon hastalığının iş hayatına etkileri proaktif davranışlar etrafında şekillenirken; iltihaplı romatizmanın izin kullanma; lupusun performans düşüklüğü; alerjik rinitin iş süreçlerinin aksaması, bilişsel yetilerde zayıflama ve performans düşüklüğü; bipolar bozukluğun fazladan çaba gösterme, proaktif davranışlar, sosyal uyumsuzluk, manik dönemlerde performans artışı, depresif dönemlerde performans düşüklüğü; diyabetin verimsizlik, performans düşüklüğü ve iş süreçlerinin aksaması; migrenin performans düşüklüğü, işe devamsızlık, verimsizlik, iletişim problemleri, bilişsel yetilerde zayıflama ve iş süreçlerinin aksaması; gluten intoleransının ise sosyal uyumsuzluk ve performans düşüklüğü olarak görülmüştür. İşgörenlerin iş hayatlarını en az etkileyen hastalığın ise astım olduğu görülmüştür. En çok etki ise kalp hastalıklarında görülmekle birlikte bu etkiler; fazladan çaba gösterme, performans düşüklüğü, verimsizlik, iş süreçlerinin aksaması, sorumluluk üstlenmeme ve tedbirli davranma olmuştur.

Şekil 3. Kronik Hastalıkların İş Hayatına Yansımaları

Sonuç

Toplumların nüfus yapıları incelendiğinde 2000'li yıllarla birlikte doğum oranlarının görece düştüğü ve yaşlı nüfusun genel nüfusa oranının artış gösterdiği görülmektedir. Toplum yaşlandıkça bireylerin bedensel ve ruhsal bütünlüklerinde ortaya çıkan bilişsel ve fiziksel bozukluklar artmaktadır. Literatürde var olan çalışmalarda birçok dünya ülkesinde toplumların yaşlı nüfus düzeyiyle birlikte kronik hastalıklar artmakta, aynı zamanda emeklilik yaş düzeyleri de yükselmektedir. Bu durum, çeşitli hastalıklara ve belirli bir yaş düzeyine rağmen işgücünün istihdamını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla Dünya Sağlık Örgütü'nün sınıflandırmasında da yer aldığı gibi diyabet, MS, kalp ve damar hastalıkları, kanser, romatizma, psikolojik hastalıklar, astım, migren vb. çeşitli rahatsızlıklar kronik hastalık olarak günümüzün bir gerçeği konumundadır. Genetik faktörler, çevresel etmenler, yaş, sosyo-kültürel çevre, yaşam biçimi gibi faktörlere bağlı olarak bireyin hayatının herhangi bir döneminde aniden veya belirli periyodik semptomlarla ortaya çıkan kronik hastalıkların tedavisinin yanında bu hastalıklara sahip bireylerin istihdam süreçleri de önem arz eden bir konu olarak görülmektedir. Çünkü kronik hastalıklar bireyin kariyerinin başlangıcında veya orta kariyer evresinde, kişi belirli iş rollerini üstlendikten sonra ya da belirli pozisyonlara ilerlemesi neticesinde ortaya çıkabilir. Bu bağlamda yaşamın hangi evresinde olduğuna veya bireyin örgütsel kademelerde nerede görev yaptığına bakılmaksızın, kronik hastalıkların genel olarak ortaya çıkardığı olumsuz tüm sonuçların birey, aile, ve örgüt düzeyinde irdelenmesi ve bu olumsuz etkilerin yönetilmesine yönelik gereken önlemlerin alınması gerekmektedir.

Araştırma kapsamında öncelikle belirli bir kronik hastalığa sahip olduğu teşhis edilmiş ve tedavi sürecinde olan bireylerin kronik hastalıklarına ilişkin farkındalık düzeylerinin yanı sıra bu hastalıkların iş hayatlarına etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilere göre katılımcıların kronik hastalığı olumsuz ruhsal durum, yorgunluk, korku, mutsuzluk ve kısıtlanmışlık gibi ifadelerle kavramsallaştırdığı görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların kronik hastalıklarının nedenleri olarak genetik faktörler, stres, olumsuz fiziksel koşullar, düzensiz beslenme ve düzensiz uyku

gibi cevaplar verdikleri görülmektedir. Araştırma kapsamında bireylere uzun süredir maruz kaldıkları kronik hastalıklarıyla mücadele etme şekli sorulduğunda; düzenli kontrol ve tedaviyi aksatmama, düzenli beslenme, hastalığı kabullenme ve olumlu fiziksel koşullar içerisinde yaşamaya gayret etme gibi yöntemler izledikleri görülmüştür. Katılımcıların kronik hastalıklarının aile ve sosyal yaşamlarına etkileri kapsamında; asosyallik, dışlanma, iletişim problemleri, destek sağlama, yalnızlaşma, aile bireyleri ve çevre tarafından endişe duyulması, aile bireyleri ve çevre tarafından üzüntü duyulması ve yeterli vakit ayıramama gibi etkileri olduğu belirlenmiştir. Kronik hastalıkların bireysel yaşam üzerindeki etkileri ise beslenme düzeninde değişiklik, uyku problemleri, maddi yük, kişiliğin değişmesi, dinlenme ihtiyacı ve hayat kalitesinin azalması olurken; duygusal etkileri öfke, kaygı, umursamazlık, umutsuzluk, moral bozukluğu ve çaresizlik; fiziksel etkileri ise yorgunluk, fiziksel güç kaybı, ağrı ve diğer organlara olumsuz etki olarak şekillenmiştir. Araştırma kapsamındaki sonuçlar, kronik rahatsızlıkların bireylerin aile yaşamını, aile üyeleriyle ilişkilerini, sosyal yaşamını, arkadaşlık ilişkilerini önemli ölçüde etkilediğini, bireyin duygularını olumsuz yönde değiştirdiğini ve fiziksel açıdan da istenmeyen etkiler oluşturduğunu göstermektedir.

Kronik hastalıkların iş hayatına etkileri araştırma kapsamındaki örneklem ve hastalıklar özelinde incelendiğinde migren, bipolar bozukluk ve kalp hastalıklarının işgörenleri çalışma hayatında en çok zorlayan hastalıklar olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu hastalıkların çalışma yaşamı üzerinde genel itibarıyla verimsizlik, performans düşüklüğü, iş süreçlerinin aksaması, sorumluluk üstlenmeme gibi etkileri olduğu görülmektedir. Diyabet hastalığının ise ağır ve yaygın bir hastalık olmasına rağmen işgörenler üzerindeki etkilerinin migren, bipolar bozukluk ve kalp hastalıklarına kıyasla daha düşük olduğu söylenebilir. Diyabet hastalarının özellikle verimsizlik ve performans düşüklüğünden rahatsız oldukları ifade edilebilir. Astım hastalığının çalışma yaşamına ciddi bir etkisi olmadığı görülmekle birlikte gluten intoleransının ise bireylerde sosyal uyumsuzluğa neden olarak yemek vakitlerini çalışma arkadaşları ile birlikte geçirememek, yemekli etkinliklerde yanında yiyecek götürmek zorunda kalmak gibi olumsuz etkileri olduğu söylenebilir. Beatty ve Joeffe'nin 2006 yılı çalışmasında belirttikleri üzere bazı bireyler kronik hastalığa ilişkin semptomlarda "alevlenme" veya zirveler yaşarken, ardından hafifleme dönemi gelmekte, fakat bazıları ise sürekli semptomlarla yaşayabilmektedirler. Bu durum çalışmada elde edilen bipolar bozukluk hastalarının bazı hafif dönemlerinde proaktif davranışlar sergiledikleri, kararlarında hata paylarının arttığı ve performans artışı yaşadıkları; alevli dönemlerinde ise performans düşüklüğü yaşamalarıyla benzerlik göstermektedir.

Kronik hastalıkların bireylerin yaşamlarında öncelik sıralarının değişmesine sebep olduğunu ifade etmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle, kronik hastalıklar birey açısından işin önemini azalmasına neden olurken, yaşamdaki diğer alanlarının önemini artırmaktadır. Elde edilen araştırma verilerine göre, kronik olarak kalp hastalığı yaşayan bireylerin çalışma yaşamında pek fazla sorumluluk almak istememelerinin nedeni, yaşamın diğer alanlarını daha fazla önemsemek istemeleridir. Beatty'nin 2012 yılındaki çalışmasında belirttiği üzere iş arkadaşlarıyla destekleyici sosyal ilişkiler, insanların zor, belirsiz ve ciddi hastalık semptomlarıyla baş etmelerine de yardımcı olabilmektedir. Bu sayede bireylerin damgalanma, dışlanma vb. korkularının ortadan kalkması ve stres düzeylerinin azalması beklenmektedir. Bununla birlikte örgütlerin istihdam politikalarında kronik hastalıkları destekleyen uygulamalar benimsemelerinin de bu bireylerin işgücü piyasasından dışlanmalarının önüne geçilmesi açısından önem taşıdığı düşünülmektedir. Krupa ve arkadaşlarının 2009 yılı çalışmalarında belirttikleri üzere kronik hastalıkları destekleyen istihdam yaklaşımları, toplum işgücü piyasasından dışlanmış zihinsel hastalığı olan kişilerin istihdam fırsatlarını ve sonuçlarını iyileştirmede önemli bir başarı göstermiştir. Böylece bireylerin işgücüne kazandırılmasının yanı sıra özgüvenlerinin yükselmesi ve öz benliklerinin gelişmesi noktasında da destek sağlanmış olması mümkündür. Dolayısıyla araştırma kapsamındaki kurumlara kronik hastalığa sahip işgörenlerin insan kaynakları yönetimi uygulama süreçlerinde daha olumlu koşullar sağlayan düzenlemeler getirilmesi önerilebilir. Örneğin kronik hastalığa sahip işgörenlerin izin politikaları

ve çalışma saatlerinin iyileştirilmesi, esnek çalışma veya uzaktan çalışma imkanlarının verilmesi, aşırı iş yükü ya da ağır fiziksel koşullar altında çalıştırmama gibi düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olumsuz tutum ve davranışların azaltılması açısından önem taşımaktadır. Böylece iş yaşam kalitesinin iyileşmesiyle kronik hastalıklara sahip işgörenlerin işlerini aksatmamaları, tedavi ve kontrol süreçlerine gereken zamanı ayırabilmeleri ve aynı zamanda psikolojik açıdan kendilerini daha iyi hissetmeleri mümkündür. Araştırmacılara ise gelecek çalışmalarda iş yaşamı koşullarıyla kronik hastalıkların etkisinin incelenebileceği nicel bir araştırma veya kronik hastalıklara sahip bireylerin kişilik özellikleriyle duygu durumlarının incelenmesi önerilebilir.

Kaynakça

- Akpınar, N. B. & Ceran, M. A. (2019). Kronik hastalıklar ve rehabilitasyon hemşireliği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(2), 140-152.
- Allaire, S. H., Niu, J. & LaValley, L. P. (2005). Employment and satisfaction outcomes from a job retention intervention delivered to persons with chronic diseases. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 48(2), 100-109.
- Aytaç, F. (2020). *Aile sağlığı merkezine başvuran kronik hastalığı olan bireylerin depresyon düzeyleri ile hastalık yönetimi arasındaki ilişki ve etkileyen faktörler*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Beatty, J. E. (2004). Chronic illness as invisible diversity: disclosing and coping with illness in the workplace". Doctoral Thesis, Boston College The Carroll Graduate School of Management Department of Organization Studies, USA.
- Beatty, J. E. (2012). Career barriers experienced by people with chronic illness: A U.S. study. *Employ Respons Rights Journal*, 24, 91-110.
- Beatty, J. E. & Joffe, R. (2006). An overlooked dimension of diversity: the career effects of chronic illness. *Organizational Dynamics*, 35(2), 182-195.
- Butler, J. A. & Modaff, D. P. (2016). Motivations to disclose chronic illness in the workplace. *Qualitative Research Reports in Communication*, 171(1), 77-84.
- Campbell, S., Greenwood, M., Prior, S., Shearer, T., Walkem, K., Young, S., Bywaters, D. & Walker, Kim. (2020). Purposive sampling: complex or simple? Research case examples. *Journal of Research in Nursing*, 0(0), 1-10.
- Charmaz, K. (2010). Disclosing illness and disability in the workplace. *Journal of International Education in Business*, 3(1/2), 6-19.
- Cresswell, J. W. 1998. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions*. Sage Publications.
- Devins, G. (1989). Enhancing personal control and minimizing illness intrusiveness. İçinde: Kutner, N., Cardenas, D., Brown, J. (Eds.), *Maximizing Rehabilitation in Chronic Renal Disease*, PMA, New York, 109-135.
- Esperat, C., Hust, C., Song, H., Garcia, M. & McMurry, L. J. (2023). Interprofessional collaborative practice: management of chronic disease and mental health issues in primary care. *Public Health Reports*, 138, 29-35.
- Etikan, I., Musa, S. A. & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1-4.
- Jones, R., White, P., Armstrong, D., Ashworth, M. & Peters, M. (2010). Managing acute illness. *The King's Fund*.

- Kalof, L., Dan, A. & Dietz, T. (2008). *EBOOK: Essentials of Social Research*. McGraw-Hill Education Open University Press: UK.
- Kamp, E.O., Demerouti, E., Bakker, A.B. ve Wijs, J.J. (2024). Working with a chronic health condition: The implications of proactive vitality management for occupational health and performance. *Journal of Vocational Behavior* 150, 1-25.
- Kanten, P., Pazarcık, Y., Durmaz, M. G. & Arda, B. (2023). Meslek aşkının öncülleri ve ardıllarının belirlenmesine yönelik nitel bir araştırma. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 7(2), 173-191.
- Kaynak, G.K. (2022). Kronik hastalıklarda öz yeterlilik algısı: Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalar üzerine bir derleme. *A review of studies carried out in Turkey. Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences*, 3(2), 79-86.
- Kirk-Brown, A. & Van Dijk, P. (2011). “Safe to engage: chronic illness and organisational citizenship behaviours at work”. *International Journal of Disability Management*, 6, 1-9.
- Koch, L. C., Rumrill, P. D., Conyers, L. & Wohlford, S. (2013). A narrative literature review regarding job retention strategies for people with chronic illnesses. *Work*, 46, 125-134.
- Krupa, T., Kirsh, B., Cockburn, L. & Gewurtz, R. (2009). Understanding the stigma of mental illness in employment. *Work*, 33, 413-425.
- Kurutkan, M. N. (2023). Kronik hastalıkların deneyim sürecini anlama çabasına yönelik teorik bir açıklama: biyografik bozulma. *Isparta Okulu Dergisi*, 3(1), 1-22.
- McGonagle, A.K. & Barnes-Farrell, J. L. (2014). Chronic illness in the workplace: stigma, identity threat and strain. *Stress Health*, 30, 310-321.
- McGonagle, A.K. & Hamblin, L. E. (2014). Proactive responding to anticipated discrimination based on chronic illness: double-edged sword?. *Journal of Business and Psychology*, 29, 427-442.
- McGonagle, A.K., Beatty, J. E. & Joffe, R. (2014). Coaching for workers with chronic illness: evaluating an intervention. *Journal of Occupational Health Psychology*, 19(3), 385-398.
- Munir, F., Yarker, J. & Haslam, C. (2007). Use of prescribed medication at work in employees with chronic illness. *Occupational Medicine*, 57, 480-487.
- Nazarov, S., Manuwald, U., Leonardi, M., Silvaggi, F., Foucaud, J., Lamore, K., Guastafierro, E., Scaratti, C., Lindström, J. ,ve Rothe. U. (2019). Chronic Diseases and Employment: Which Interventions Support the Maintenance of Work and Return to Work among Workers with Chronic Illnesses? *A Systematic Review. Int. J. Environ. Res. Public Health*, 16, 1-14
- Nyberg, S. T., Airaksinen, J., Pentti, J., Ervasti, J., Jokela, M., Vahtera, J., Virtanen, M., Elovainio, M., Batty, G. D. & Kivimaki, M. (2023). Predicting work disability among people with chronic conditions: a prospective cohort study. *Scientific Reports*, 13(6334), 1-13.
- Özel, F. & Türeyen, A. (2016). Rahatsız edici semptomlar teorisi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 32(2), 107-118.
- Roessler, R., Reed, C. & Brown, P. (1998). Coping with chronic illness at work: case studies of five successful employees. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 10, 261-269.
- Schram, J. L. D., Robroek, S. J. W., Ots, P., Brouwer, S., Burdorf, A., Van Zon, S. K. R. & Hengel, K. M. O. (2020). Influence of changing working conditions on exit from paid

employment among workers with a chronic disease. *Occupational and Environmental Medicine*, 0, 1-6.

Singh, M., James, P. S. & Ganguli, S. (2018). Managing employees with chronic illness. *Human Resource Management International Digest*, 26(1), 7-10.

Sütçü, S. (2023). Kronik Hastalıklarda Sosyal Hizmet. *Doğu Karadeniz Sağlık Bilimleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 50-59.

Tengilimoğlu, D., Gönüllü, U., Işık, O., Tosun, N., Zekioglu, A., Tengilimoğlu, O., ve Younis, M. (2022). The problems experienced by employees with chronic disease during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(1), 1-11.

Elektronik Beyanname Sisteminin SWOT, AHP ve MARCOS

Yöntemleri Kullanılarak Analizi: Bilecik İli Örneği*

*Analysis Of The Electronic Declaration System Using SWOT, AHP, and MARCOS
Methods: A Case Study Of Bilecik Province*

Özüm EĞİLMEZ¹, Gözde KOCA², Huzeyfe Zafer AKCAN³

Öz

Bilgisayar teknolojilerinin, özellikle internet alanındaki ilerlemelerin, vergi toplama yetkisine sahip kurumlar üzerinde önemli değişikliklere yol açtığı görülmektedir. Dijitalleşme sürecinde devletler, geleneksel devlet modelinden dijital devlet anlayışına doğru bir dönüşüm yaşamıştır. Bu değişim çerçevesinde; beyannamelerin arşivleme ve saklama maliyetleri, uzun süren mükellef kuyukları, vergi dairelerinde yaşanan yoğunluk ve personel yetersizlikleri gibi sorunları ortadan kaldıran Elektronik Beyanname (e-beyanname) sistemi geliştirilmiştir. E-beyanname sistemi sayesinde daha verimli, zaman ve maliyet tasarrufu sağlayan, mükelleflerin vergi dairesine gitmeden işlemlerini tamamlayabileceği bir yapıya geçilmiştir. Bu çalışmanın amacı, e-beyanname sistemini kapsamlı bir şekilde inceleyerek sistemin daha fazla geliştirilmesine, verimliliğinin artırılmasına ve kullanıcı dostu hale getirilmesine yönelik en uygun stratejiyi belirlemektir. Bu doğrultuda ilk olarak uzman görüşlerinden yararlanılarak e-beyanname sisteminin SWOT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler) analizi yapılmış, sistemin avantaj ve dezavantajları ile karşılaşılabileceği fırsat ve tehditler belirlenmiş ve bu durumlara karşılık gelen stratejiler oluşturulmuştur. SWOT unsurlarının önceliklendirilmesinde Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinden AHP yöntemi kullanılarak kriterler ağırlıklandırılmıştır. Belirlenen kriterlerin önem derecelerine göre e-beyanname sisteminin iyileştirilmesini sağlayacak stratejilerin sıralanması için ÇKKV yöntemlerinden MARCOS yöntemi uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, "E-Beyanname Sistemini daha verimli ve bağımsız hale getirebilmek için tablet ve akıllı telefonlarda kullanılabilen bir mobil uygulamanın geliştirilmesi" en öncelikli strateji olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: E-Beyanname, SWOT, ÇKKV, AHP, MARCOS.

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Advancements in computer technology, especially in internet capabilities, have significantly influenced the entities responsible for tax collection. In the context of digitalization, states have transitioned from traditional government models to a digital state paradigm. The Electronic Filing System was implemented to address various challenges such as the costs associated with declaration storage and archiving, prolonged taxpayer queues, congestion at tax offices, and staff shortages. This system allows for a more efficient process, saving both time and resources by enabling users to complete transactions without visiting tax offices. The purpose of this study is to conduct a comprehensive evaluation of the system and to determine the most effective strategy for further development, maximizing efficiency and usability for end users. To accomplish this goal, the E-Filing System was initially examined through a SWOT analysis, identifying its strengths, weaknesses, opportunities, and threats, and relevant enhancement strategies were developed. The

¹Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, ozum.egilmez@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5251-5629

²Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, gozde.koca@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6847-6812

³Uzman, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, LLE, h.zaferakcan@gmail.com, ORCID:0000-0001-5698-0296

SWOT elements were prioritized using the Analytic Hierarchy Process (AHP), a Multi-Criteria Decision Making (MCDM) technique, to assist in evaluating the identified strategies. Following this, the MARCOS method, an emerging MCDM approach, was applied to rank the proposed strategies based on their significance. Ultimately, the strategy “Developing a mobile application for the E-Filing System to enhance its efficiency and independence by enabling use on tablets and smartphones” was identified as the most critical strategy.

Keywords: E-Filing, SWOT, MCDM, AHP, MARCOS

Paper Type: Research

Giriş

Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte, dijitalleşme ve internet altyapısındaki ilerlemeler dünya genelinde ülkelerin dönüşüm sürecini hızlandırmıştır. Özellikle internetin yaygınlaşması, hem bireylerin hem de devletlerin iş süreçlerini önemli ölçüde kolaylaştırmıştır. Bu teknolojik gelişmeler, devletin geleneksel hizmet anlayışından dijital devlet modeline geçiş sürecini de hızlandırmış ve böylece devletin sunduğu pek çok hizmet, vatandaşlar için daha erişilebilir hale gelmiştir. Bunun sonucunda hem maliyet hem de zaman açısından ciddi avantajlar elde edilmiştir.

Dijital devlet olmanın önemli unsurlarından biri, devletin en büyük gelir kaynağı olan vergi toplama işlemlerinin baştan sona elektronik ortama taşınmasıdır. Vergi tahsilat sürecinin başlangıcını oluşturan ilk adım ise, vergi beyannamelerinin ilgili mercilere iletilmesidir. Bu çerçevede, Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesindeki Gelir İdaresi Başkanlığı, dijitalleşme sürecine yönelik gerekli otomasyon altyapısını, dönüşüm programlarını ve yatırımları tamamlayarak 2004 yılında Elektronik Beyanname Sistemini hizmete sunmuştur.

Bu çalışmanın amacı, 2004 yılında hayata geçirilen ve vergi beyannamelerinin dijital ortamda alınmasını sağlayan bu sistemin Bilecik ili özelinde kapsamlı bir şekilde analiz edilmesidir. Araştırmada, katılımcıların sisteme bakış açısını ve bu sistemin daha etkin hale getirilebilmesi için yapılabilecek iyileştirmeleri belirlemek hedeflenmiştir. Bu çalışmada metodoloji olarak SWOT analizi ile Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden AHP ve MARCOS yöntemleri kullanılmıştır. SWOT analizi, sistemin güçlü ve zayıf yönlerini, fırsatlarını ve tehditlerini kapsamlı bir şekilde değerlendirme imkânı sunar; ancak bu unsurların öncelik sırasını ya da birbirlerine göre önem düzeyini belirleme konusunda bazı kısıtlamalara sahiptir. Bu eksiklik, AHP yöntemiyle giderilmiş ve SWOT kriterleri bu yöntemle ağırlıklandırılarak daha sağlam kararlar alınması sağlanmıştır. Nihayetinde, Elektronik Beyanname Sistemini daha ileri taşıyabilecek stratejiler sıralanarak en ideal strateji seçilmiştir.

Bu çalışmada, giriş bölümünün ardından kavramsal çerçeve başlığı altında elektronik beyanname sisteminin yapısı, avantajları ve literatür incelemesi sunulmuştur. Sonraki bölümlerde metodoloji, bulgular, sonuç ve öneriler yer almaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

Dijital teknolojilerdeki gelişmeler, son yıllarda benzeri görülmemiş bir hızla ilerlemekte ve hayatın tüm alanlarında etkisini göstermektedir. Bu teknolojiler, devlet kurumları dahil olmak üzere her sektörü etkilemekte; kurumlar bu gelişmelerden faydalanmakta ve adaptasyon sağlamak zorunda kalmaktadır. Türkiye’deki teknolojik ilerlemeler ve değişen toplum ihtiyaçları da kamu kurumlarının dijitalleşme süreçlerini hızlandırmıştır. Kamu gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan vergilerin toplanmasını sağlayan sistemin oluşturulmasında Hazine ve Maliye Bakanlığı öncü bir rol üstlenmektedir.

Vergi sistemi en basit ifadeyle, bir toplumda uygulanan vergi türlerinin toplanmasına yönelik bir düzen olarak tanımlanabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde vergi sistemlerinin

etkili bir şekilde çalıştırılması; zaman ve maliyetten tasarruf sağlanarak süreçlerin hızlandırılması açısından önemlidir. Dijital dönüşüm, bu gereksinimi karşılayarak gelir idarelerinin vergi toplama işlemlerini daha hızlı ve etkili kılacak bir yapı sunmaktadır (Tolkun, 2021).

Türkiye’de vergi sistemindeki dijital dönüşüm, 1990’lı yılların ortalarında internet ağlarının yaygınlaşması ile başlamıştır. Bu dönemde birçok kamu kurumu, vatandaşlarla daha interaktif bir iletişim kurmak amacıyla web siteleri oluşturmuş ve bilgi paylaşımı için internet ağlarını kullanmaya başlamıştır. Türk Vergi Sistemi’nde dijitalleşmeye yönelik ilk adımlar ise gerekli teknolojik altyapının sağlanmasının ardından, vergi toplama araçlarının dijitalleştirilmesiyle devam etmiştir.

Hazine ve Maliye Bakanlığı ile diğer kamu kurumlarında başlayan bu dijital dönüşüm, zamanla tüm kurumlara yayılmış ve bu süreç, e-devletin temelini oluşturmuştur. E-devlet, kamu hizmetlerinin dijital ortamda sunulması ve kamu kurumlarının tek bir çatı altında toplanması anlamına gelmektedir.

E-devlet sürecinde uygulanan politikalar ve geliştirilen projeler, vatandaşlara sunulan hizmetlerin kolaylaştırılmasını ve toplumsal refah seviyesinin yükseltilmesini hedeflemektedir. Bu çerçevede, kamu kurumlarını etkileyen çeşitli uygulamalar geliştirilmiş ve yürürlüğe konulmuştur. Vergi sistemini doğrudan etkileyen bu uygulamalardan biri de vergi daireleri otomasyon sistemidir (Çelebi, 2018).

Vergi Daireleri Otomasyon Projesi (VEDOP), bir e-devlet uygulaması olarak Türk vergi sisteminin verimliliğini artıran önemli projelerden biridir. Bu proje kapsamında, vergi toplama süreçlerinde dijitalleşme sağlanmış ve vergi tahakkuku ile tahsilatı arasındaki süre önemli ölçüde kısaltılarak sistem daha verimli hale getirilmiştir. Vergi sistemindeki beyanname, tebligat, yoklama, tahsilat, haciz, fatura, defter ve arşiv gibi birçok unsur, bu proje ile dijital platformlara taşınarak e-Türkiye vergi dairesi uygulamalarına entegre edilmiştir. Bu uygulamalar, vergi mevzuatında öngörülen hükümlerin ve vergi ile ilgili işlemlerin, gerekli süreçlerle birlikte dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilmesi şeklinde tanımlanabilir.

1.1. Elektronik Beyanname Sistemi

Türk vergi sisteminde vergi matrahı, genellikle beyana dayalı olarak hesaplanmaktadır. Özellikle Katma Değer Vergisi (KDV), Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi gibi vergiler beyan esasına göre tarh edilmektedir (Ürel, 2012). Ancak vergi daireleri, gerekli gördüklerinde beyan edilen matrahın doğruluğunu denetleme yetkisine sahiptir.

Vergi beyannamelerinin elektronik ortamda düzenlenmesi, her ülkenin kendi vergi sistemine özgü farklılıklar göstermektedir. Bu sistemin elektronik ortama aktarılması sürecinde, beyanname doldurma, gönderme ve ödeme işlemlerine yönelik uygulama isimleri de ülkeler arasında çeşitlilik arz etmektedir. Literatürde “e-vergi” veya “e-beyanname” gibi terimler henüz yeni olmakla birlikte, kullanımları giderek yaygınlaşmaktadır (Özgen, 2008).

Elektronik beyanname, tüm beyanname işlemlerinin elektronik ortamda hazırlanması, onaylanması ve ilgili vergi dairelerine iletilmesi sürecini ifade etmektedir. Genel bir tanımla, elektronik beyanname sistemi, gelir elde eden kişi ve kurumların vergi dairelerine bildirmeleri gereken bilgilerin dijital ortamda düzenlenerek elektronik olarak gönderilmesi işlemidir.

Elektronik beyanname sürecine yönelik ilk adımlar ABD’de atılmış ve bu uygulama zamanla diğer Batı ülkelerinde de yaygınlaşmıştır. Başlangıçta gelişmiş ülkelerde görülen bu sistem, giderek daha fazla ülke tarafından benimsenmiştir. E-devlet uygulamalarıyla birlikte, devletler tarafından sunulan hizmetlerin hız ve kalitesinin artırılması hedeflenmiş, internet ve bilgisayar teknolojilerinin birleşimi bu süreci hızlandırmıştır (Merter, 2016).

Türkiye dışında; Brezilya, Şili, Kanada, ABD gibi Amerika kıtasındaki ülkelerde; Hollanda, Fransa, İngiltere, İtalya gibi Avrupa ülkelerinde; Hindistan, Tayland, Malezya, Çin gibi

Asya ülkelerinde ve Güney Afrika'da da vergisel yükümlülüklerin elektronik ortamda yerine getirildiği benzer sistemler bulunmaktadır. Uluslararası literatürde bu tür sistemler, elektronik beyanname doldurma anlamına gelen “e-filing” veya “e-tax filing” terimleriyle ifade edilmektedir (Alagöz, 2013).

E-beyanname sistemi, teknolojinin ilerlemesi ve internetin daha yaygın hale gelmesi ile birlikte dinamik bir yapı kazanmıştır. Bu süreçte mükelleflerin “müşteri” olarak görülme anlayışı giderek pekişmiş ve yapılan yenilikler de bu yaklaşıma göre şekillendirilmiştir. Örneğin, Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından geliştirilen Mükellef Geri Bildirim uygulaması, meslek mensuplarına unuttukları beyannameleri hatırlatmak veya çeşitli konularda bilgilendirme mesajları göndermek üzere hizmet vermektedir. Ayrıca, e-beyanname çağrı merkezi ile mükelleflere interaktif bir destek sağlanmaktadır.

Vergi dairelerinde gerçekleştirilen bu yenilikler ve otomasyon süreçleriyle, vergi yükümlülüklerinin ve tahsilat süreçlerinin dijital olarak kaydedilmesi amaçlanmıştır. Bu dijitalleşme, maliyetleri önemli ölçüde düşürecek ve kayıt dışı sektörün zamanla daha da küçülmesini sağlayacaktır.

1.2. Elektronik Beyannamenin Faydaları ve Avantajları

Elektronik beyanname uygulaması, mükelleflerin vergi beyannamelerini fiziksel veya posta yoluyla vergi dairelerine teslim etmeleri gerekliliğini ortadan kaldırarak, bu sürecin elektronik ortamda yürütülmesini sağlayan ve Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından mükellef odaklı olarak geliştirilen bir e-maliye uygulamasıdır. Bu uygulama sayesinde, mükelleflerin vergi dairelerine gitme, uzun bekleme süreleriyle karşılaşma veya beyannameleri tamamlamak için birden fazla ziyaret yapma gibi sıkıntıları ortadan kalkmıştır (Gelirler Genel Müdürlüğü, 2004).

VEDOP uygulamalarının kademeli olarak hayata geçirilmesiyle birlikte, kâğıt ortamında arşivlenmesi gereken belgeler dijital ortamda saklanabilir hale gelmiş ve iletim süreçleri de dijitalleştirilmiştir. Elektronik beyannamenin resmi başlangıç tarihi olan 1 Ekim 2004'ten itibaren bu dönüşüm hızla tamamlanmış ve hem maliyet hem de zaman açısından önemli tasarruflar sağlanmıştır. Örneğin, elektronik beyanname uygulamasının devreye girmesinden birkaç yıl sonra, 1,27 milyar ton basılı kâğıt tasarrufu sağlanmış ve bu sayede elde edilen kazanç somut hale getirilmiştir (Demirbaş vd., 2012).

Elektronik beyanname, elektronik defter, elektronik fatura ve son olarak elektronik tebligat gibi gelişmeler, vergilendirme süreçlerinin dijital ortama aktarılmasına katkı sağlamaktadır. Bu dinamik süreç, vergi uygulamalarında hata payını minimuma indirmekte ve vergilendirme sürecinin şeffaflığını artırmaktadır (Arslan ve Biniş, 2016). E-beyanname uygulamaları, vergilendirme sürecini kolaylaştırarak dijitalleşmeye duyulan güveni artırmakta ve vergi işlemlerinin dijital vergi daireleri üzerinden daha etkin ve verimli şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. Ayrıca, vergilendirmenin dijitalleşmesi istihdamda da yeni pozisyonlar yaratmaktadır. Örneğin, elektronik beyanname gönderme yetkisine sahip meslek mensupları, mükelleflerin beyannamelerini doldurma ve gönderme işlemlerinde aracılık ederek beyannamelerin eksiksiz ve hatasız bir şekilde sunulmasına katkıda bulunmaktadır (Aydoğan, 2017). Bu bağlamda, uzman kişiler tarafından elektronik beyannamelerin doldurulması, kamu otoritelerinin denetim etkinliğini de artırmaktadır.

Elektronik beyannamenin mükelleflere sağladığı çeşitli avantajlar bulunmaktadır. Öncelikle, mükellefler elektronik beyanname ile vergi iadesine hak kazandıklarında, bu iadeyi daha hızlı alabilmektedirler. Elektronik beyannamelerin bilgisayar tabanlı sistemlerde daha kesin ve ciddi koşullarda doldurulması, hata payını önemli ölçüde azaltmakta ve bu sayede mükelleflerin ilerleyen dönemlerde hata kaynaklı mağduriyet yaşamaları ihtimalini en aza indirmektedir. Ayrıca, elektronik ortamda doldurulan beyannameler, mükelleflerin devlete karşı

yükümlülüklerini daha kısa sürede yerine getirmelerini sağlamak ve kırtasiye giderleri gibi maliyetleri azaltarak işletmelerin kârlılığını artırmaktadır.

Elektronik beyannamenin bir diğer avantajı, vergi beyannamelerinin elektronik ortamda hazırlanmasının, devlete yapılacak ödemelerde daha esnek seçenekler sunmasıdır. Mükellefler, kredi kartı gibi ödeme araçlarını tercih edebilmekte ve bu sayede ödeme tarihini kredi kartı ekstre kesim süresine kadar erteleyerek paranın zaman değerini daha etkin kullanabilmektedir. Ayrıca, beyannamenin elektronik ortamda hazırlanması sürecinde yapılan hatalar, hızlı bir şekilde fark edilip düzeltilmekte, bu da beyanname sürecini daha güvenilir hale getirmektedir (Gül, 2002).

Elektronik beyanname uygulaması, kamu kurum ve kuruluşlarına önemli yenilikler kazandırmış olup, verginin tahakkuk ve tahsilat işlemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesine imkân sağlamaktadır. Bu sayede, vergi tahakkuk ve tahsilat süreçleri dijital ortamda güvenle tamamlanmakta, bu işlemler için çalışan personelin vergilendirmenin diğer aşamalarına kaydırılması mümkün olmaktadır (Çetin, 2010). Ayrıca, elektronik ortamda gerçekleştirilen tahsil işlemleri sayesinde vergi gelirlerinin toplanması kolaylaşmakta, gecikmeler azalmakta ve gelirden artış sağlanmaktadır.

Elektronik beyanname uygulaması, akademik bilgi ve araştırmaların vergi süreçlerine entegrasyonunu da sağlamaktadır. Türkiye'deki elektronik uygulamalara yönelik dönüşüm sürecine elektronik beyanname ve elektronik defter gibi uygulamaların dahil edilmesi, akademik bilgi ile uygulama bilgisi arasında köprü oluşturmaktadır (Tektüfekçi, 2018). Bu yeniliklerin etkisi, yakın gelecekte sadece vergilendirme alanında değil, maliye alanının diğer pek çok alanında da gözlemlenebilecektir. Mali süreçlerin dijital veri tabanına dayalı olarak yürütülmesi, vergi kaçaklarını azaltmakta ve işlemleri kolaylaştırarak kamu kurumları ile mükelleflerin iş yükünü hafifletmektedir.

Elektronik Beyannamenin Kamu Kurumları Açısından Yenilikçi Avantajları:

- Vergi dairelerinde kâğıt ortamında alınan beyannameler için harcanan işgücünden tasarruf edilmekte; yıllık 14.000 adam/ay işgücünden tasarruf sağlanmakta ve bu da yaklaşık 1.166 personelin diğer alanlarda görevlendirilmesine olanak tanımaktadır.
- Her yıl yaklaşık 6.000 ton kâğıttan tasarruf sağlanarak 117.000 ağaç korunmakta; kâğıt işlemleri için harcanan işgücü de azaltılmaktadır.
- Kâğıt beyannamelerin beş yıl süreyle saklanması gereği nedeniyle ortaya çıkan depo kiralama veya satın alma maliyetlerinden tasarruf edilmektedir.
- Beyanname vermek için vergi dairelerine gitmek zorunda olan mükellefler için yıllık yaklaşık 1.485.000 işgünü tasarruf sağlanmaktadır.
- Beyannamelerin internet üzerinden sunulması, işlem hızını artırmakta ve mükelleflere zaman kazandırmaktadır.
- Vergi beyannameleri hızlı, güvenilir ve kolay bir şekilde vergi dairelerine elektronik ortamda iletilebilmektedir.
- Mükellefler ve meslek mensuplarının vergi dairelerine fiziksel olarak gitme sıklığı azalarak ulaşım maliyetlerinden de tasarruf sağlanmaktadır.
- Vergi dairelerindeki iş yükü azaldığından, vergi dairelerinin diğer işlerde mükelleflere daha iyi hizmet sunması mümkün olmaktadır.
- Beyanname Düzenleme Programı sayesinde, beyanname doldurma sırasında karşılaşılan hatalar en aza indirilmektedir.

- E-beyanname, mesai saatleri dışında dahi gece yarısı saat 00:00'a kadar onaylanabilmektedir.
- Dijital platformda sunulan e-beyanname hizmetleri, 7 gün 24 saat erişilebilir durumdadır.
- Kâğıt beyannameler için gerekli olan kırtasiye masrafları ortadan kalkmıştır.
- İstatistik amaçlı kâğıt beyanname girişleri ve bunların ilgili merkezlere gönderimi için harcanan posta masrafları kaldırılmıştır.
- İstatistiki ve karar verme süreçlerinde ihtiyaç duyulan verilerin güvenilir ve hızlı bir şekilde sağlanması, denetim ve yönetim süreçlerini kolaylaştırmaktadır.
- Tahsilat yetkisine sahip bankalar, ilgili ödemeleri hızlı ve eksiksiz şekilde ilgili birimlere aktarabilmektedir.

1.3. E-Beyanname Üzerine Literatür İncelemesi

2007 yılında yapılan bir çalışmada Pinho ve Macedo, vergi dairelerinin sunduğu hizmetler arasında yer alan elektronik beyanname sisteminin etkinliğini analiz etmişlerdir. Bu çalışmada, meslek mensuplarıyla gerçekleştirilen bir anket yoluyla hipotezleri sınamak amacıyla çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar, elektronik beyanname sisteminin kullanıcılarla uzun vadeli ilişkiler kurmaya katkı sunduğunu ve çevrimiçi vergilendirme hizmetlerinin gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Çalışma ayrıca, bu sistemlerin kullanıcılarla etkileşiminin önemine vurgu yapmaktadır.

Bir yıl sonra, Pinho ve Macedo'nun başka bir çalışması, elektronik beyanname sistemine dair hipotezleri meslek mensupları üzerinden test etmiştir. Bu çalışmanın bulguları, hizmet kolaylığı arttıkça kullanıcı memnuniyetinin ve çevrimiçi hizmet kalitesinin de yükseldiğini, bunun ise sistem kullanımını artırıcı bir etken olduğunu ortaya koymuştur. Ek olarak, hizmet kalitesi ile meslek mensuplarının sertifika derecesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır.

Uğur ve Çütücü'nün 2009 yılına ait araştırmasında, Türkiye'deki en büyük e-devlet projelerinden biri olan Vergi Daireleri Otomasyon Projesi (VEDOP) ele alınmıştır. Bu projenin tamamlanmasıyla birlikte vergi dairelerindeki tüm işlemlerin verimliliğinde önemli bir artış yaşandığı belirtilmiştir.

Allahverdi'nin 2012 tarihli çalışmasında, teknolojinin gelişmesiyle kamu sektörü ve özel sektör arasında daha yakın bir ilişki kurulmasını sağlamak amacıyla geliştirilen sistemler, özellikle VEDOP, ele alınmıştır.

Cenikli ve Şahin'in 2013'te gerçekleştirdikleri çalışma, Türk Gelir İdaresi tarafından kullanılan ve e-beyanname sistemini de içeren elektronik iletişim sistemlerini, hem vergi daireleri arasındaki hem de dış kurum ve kuruluşlarla olan etkileşim boyutunda incelemiştir.

Elektronik devlet kavramının gelişimiyle ortaya çıkan elektronik vergi uygulamalarını konu alan Admış'ın 2019'daki çalışması, bu uygulamaların vergisel işlemler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini analiz etmiştir.

Aynı yıl, Memiş ve diğerleri tarafından yürütülen başka bir çalışmada, elektronik vergilendirme uygulamalarının vergi denetimi üzerindeki etkisi incelenmiş; anket sonuçları, e-maliye uygulamalarının vergi denetim süreçlerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymuştur.

Onursal tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen çalışmada, Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından geliştirilen e-maliye uygulamalarının vergi tahsilatı ve uyumu üzerindeki olumlu etkileri, muhasebe meslek mensuplarıyla yapılan anket sonuçlarına dayanarak açıklanmıştır.

Eğilmez, Koca ve Akcan; Elektronik Beyanname Sisteminin SWOT, AHP ve MARCOS Yöntemleri Kullanılarak Analizi: Bilecik İli Örneği

Yaytak ve Vural'ın 2019 çalışmasında, e-vergi uygulamalarının etkin kullanımını ve vergi tahsilatını artırmak için hem vergi dairesi personelinin hem de mükelleflerin eğitimi ve teknik desteğe sahip olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, ilgili yasal düzenlemelerin kanunlar aracılığıyla yapılmasının daha uygun olduğu savunulmuş; e-beyanname sisteminin ekonomik ve çevresel faydalar sağladığı belirtilmiştir.

2020 yılında, Yereli ve Şahin'in araştırmasında, vergi otomasyon sistemlerinin yapay zeka ile entegre edilmesinin, merkezi otoriteye bağımlılık olmaksızın işlemleri hızlandırabileceği öne sürülmüş ve bu bağlamda mali uzmanlarla bilişim uzmanlarının iş birliği yapması gerektiği savunulmuştur.

Sandalcı'nın 2021 tarihli çalışması, vergi dairelerinin sunduğu elektronik hizmetlerin mükellefler tarafından tercih edilme nedenlerini analiz etmiştir. Kullanım kolaylığı, performans ve sosyal etki olumlu etkilerken; risk algısı, olumsuz bir etken olarak belirlenmiştir.

Arslan ve Baysal Artık tarafından 2023 yılında gerçekleştirilen çalışmada dijitalleşmenin muhasebe meslek mensuplarına etkilerini, Gri İlişkisel Analiz yöntemi (GIA) ile ortaya koymuşlardır. Araştırmanın sonucunda meslek mensuplarının dijitalleşmeye geçmesini etkileyen en önemli faktörün, geçmiş verilere daha kolay ulaşmaları olduğu olarak belirlenmiştir.

Karaca ve Gümüş tarafından 2023 yılında yapılan çalışmada e-uygulamaları aktif kullanan muhasebe meslek mensuplarının dijital dönüşüm sürecinde karşılaştıkları problemler ortaya konulmuş ve bu problemlere çözüm önerileri geliştirilmiştir. Ele alınan uygulamalardan bir tanesi de e-beyanname dir. Araştırmada, sisteme uyum sağlayamayan mükelleflerin meslek mensuplarının iş yükünü artırdığı, teknik altyapı yetersizliği nedeniyle uygulamaya geçiş sürecinde sorunlar yaşandığı ve eğitim sisteminin güncellenmesinin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

2024 yılında Dede tarafından ortaya konulan çalışmada ise Türkiye'deki e-Devlet uygulamaları ile dijital vatandaşlık arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amaçlanmıştır. Dijital vatandaşlık kavramına ilişkin farklı teorik çerçeveler bulunmakla birlikte, çalışmada temel olarak Mike Ribble tarafından geliştirilen "Dijital Vatandaşlığın Dokuz Boyutu" kavramsal çerçeve olarak benimsenmiştir. Araştırma kapsamında, Türkiye'deki e-Devlet uygulamaları bu kavramsal çerçeveye göre doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Sonuç olarak, mevcut e-Devlet uygulamalarının dijital vatandaşlığın pratik boyutunda uygulamaya konulduğu ve bu uygulamaların vatandaşlık bilinci ile demokrasi kültürünün alanını genişlettiği vurgulanmıştır.

Altunal ve Özbek 2024 yılında muhasebe meslek mensuplarının mesleki deneyimleri, eğitim seviyeleri, yaşları, cinsiyetleri ve unvanları dikkate alınarak, e-dönüşüm uygulamalarından biri olarak değerlendirilen Defter Beyan Sistemi'ne yönelik algı ve tutumlarını ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, sistemi hem kullanan hem de uygulayan muhasebe meslek mensuplarının eleştirilerinin ve beklentilerinin analiz edilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, Teknoloji Kabul Modeli temel alınarak Defter Beyan Sistemi'ne ilişkin; kullanım kolaylığı, algı, tutum, niyet ve davranış boyutlarını değerlendiren bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonunda, Kütahya ve Eskişehir illerinde görev yapan muhasebe meslek mensuplarının Defter Beyan Sistemi'ne dair bakış açıları incelenmiş ve sistemde tespit edilen sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Literatürdeki bulgular ışığında, e-Beyanname sisteminin son 15 yıl içerisindeki gelişim süreci özetlenebilir ve bu sistemin temel yapı taşlarını oluşturan unsurlar, zamanla otomasyon düzeyinin artırılması ve yapay zeka ile entegrasyonunun sağlanması yönünde bir eğilim sergilemektedir. Bu süreç içerisinde kullanıcı etkileşimi, hizmet kalitesi, verimlilik, kamu-özel sektör iş birliği ve paydaşlar arası etkileşim gibi konuların öne çıktığı görülmektedir. E-

Beyanname sistemine dair yapılan çalışmalar ve uzman görüşlerinin bir araya getirilmesiyle anket ifadeleri oluşturulmuş olup, bu ifadeler şu faktörleri içermektedir:

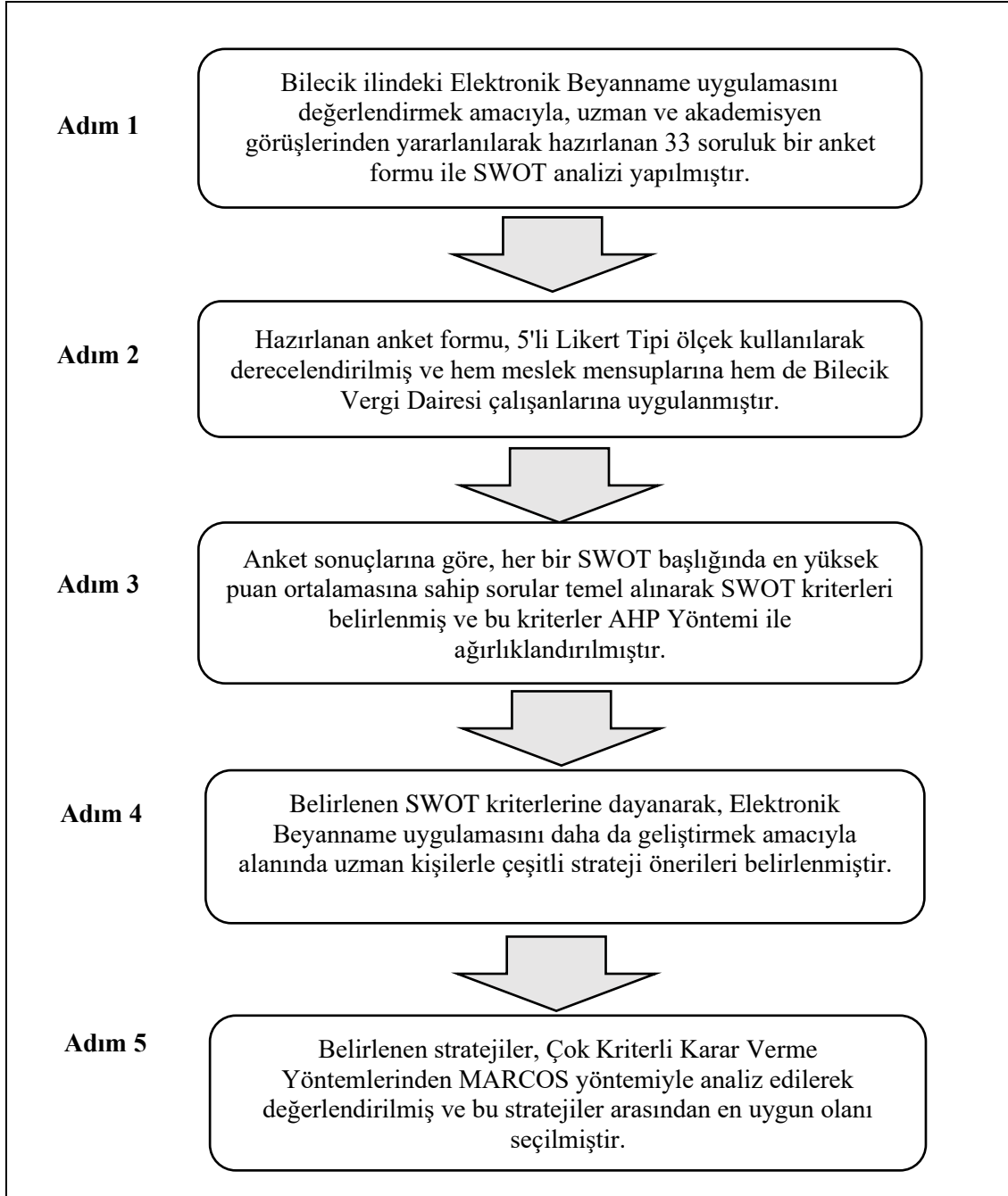
- Kullanıcılarla uzun vadeli ilişkilerin sürdürülebilir olması,
- Hizmetin kullanımını kolaylaştırması,
- Yüksek hizmet kalitesi sunması,
- Operasyonel verimliliğe katkı sağlaması,
- Kamu ve özel sektör iş birliğine olumlu etkiler sunması,
- Organizasyonlar veya paydaşlar arasında etkin bir etkileşim sağlaması,
- Vergi işlemlerinde pozitif ya da negatif katkılara yol açabilmesi,
- Denetim süreçlerinde kolaylık sağlaması,
- Vergi tahsilat süreçlerini kolaylaştırması,
- Tercih edilme nedenleri ortaya konulduğunda iyileştirmelere yönelik katkı sunması.

Bu faktörler, araştırmanın dayandığı temel unsurları oluşturarak çalışmanın kapsamını zenginleştirmektedir.

2. Metodoloji

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de e-beyanname sisteminin daha fazla geliştirilmesi, verimliliğinin artırılması ve kullanıcılar açısından daha etkili hale getirilmesi için karar alıcılar tarafından sunulan en uygun stratejiyi belirlemektir. Bu amaca ulaşmak için öncelikle uzman görüşleri doğrultusunda e-beyanname sistemi SWOT analizi ile değerlendirilmiş, sistemin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditleri belirlenmiş ve bu unsurlara yönelik geliştirme stratejileri tanımlanmıştır. Stratejilerin önceliklendirilmesi sürecinde, Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinden AHP yöntemi kullanılarak SWOT unsurlarının ağırlıkları belirlenmiştir. Bu ağırlıklar doğrultusunda e-beyanname sistemini iyileştirebilecek stratejiler, ÇKKV yöntemlerinden MARCOS yöntemi ile sıralanmıştır. Çalışmada izlenen adımlar Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın adımları

2.1. SWOT Analizinin Amacı ve Kapsamı

SWOT Analizi'nin kökenleri, 1960'larda Stanford Üniversitesi'nden Albert Humphrey ve ekibi tarafından yapılan çalışmalara dayanmaktadır (Erol, 2019). Akademik yayınlarda ve araştırmalarda bu analiz yöntemine atıfta bulunulması ise 1990'ların sonlarına doğru gerçekleşmiştir. San Francisco Üniversitesi'nden yönetim profesörü Heinz Wehrich, 1997 yılında *Long Range Planning* dergisinde yayımlanan çalışmasında SWOT analizine ilk kez detaylı olarak değinen araştırmacılardan biridir (Üstünlü, 2019).

Bir unsuru tanımlamak ve stratejik değerlendirme yapmak için kullanılan temel yöntemlerden biri olan SWOT analizi, stratejik yönetim sürecinin önemli bir bileşeni olarak iç ve

dış çevre analizine olanak tanır. Bu analiz, iç çevredeki güçlü ve zayıf yönler ile dış çevredeki fırsat ve tehditlerin belirlenmesi yoluyla mevcut durumu kapsamlı bir biçimde ortaya koyar (Akgemci, 2008). Böylece, incelenen konu dört ayrı perspektiften ele alınarak değerlendirilir ve elde edilen bulgular doğrultusunda iyileştirme veya geleceğe yönelik stratejiler geliştirilir. SWOT, İngilizce "Strengths" (Güçlü Yönler), "Weaknesses" (Zayıf Yönler), "Opportunities" (Fırsatlar) ve "Threats" (Tehditler) kavramlarının baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır.

S - Güçlü yönlerin belirlenmesi.

W - Zayıf yönlerin belirlenmesi.

O - Fırsatların belirlenmesi.

T - Tehditlerin belirlenmesi.

2.2. Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP)

Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) teknikleri, sosyal bilimlerden mühendisliğe, ekonomiden psikoloji ve matematiğe kadar geniş bir yelpazede uygulanabilen bir yöntemdir. ÇKKV, bir birey veya organizasyonun birden fazla seçenek arasında belirli kriterlere göre en uygun olanı sıralamasına ve ideal seçeneği belirlemesine olanak tanıyan bir analiz yaklaşımı sunar. Bu analiz, karar verme sürecine çok sayıda katılımcıyı dahil etme, seçenekleri sayısal veya sözel olarak ölçme imkanı sağlamasıyla dikkat çeker (Çakıroğlu, 2021). ÇKKV teknikleri arasında en yaygın kullanılanlardan biri olan Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) yöntemi ilk olarak 1968'de ortaya atılmıştır. Bu yöntem, 1977 yılında Saaty tarafından geliştirilip nihai halini almış ve yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Sağlamyürek, 2018).

AHP yönteminde ilk olarak, aynı nitelikteki kriterler arasında ikili karşılaştırmalar yapılır ve bu karşılaştırmalarla bir matris oluşturulur. Değerlendirmeler, 1 ile 9 arasında değişen AHP Göreceli Önem Ölçeği aracılığıyla sayısal olarak ifade edilir (Tablo 1). Her kriter, altındaki alternatifler ile birlikte değerlendirilir ve alternatiflerin üstünlükleri hesaplanır. Sonuç olarak, elde edilen ikili karşılaştırma matrisleri, AHP yönteminde ilk veri girişini oluşturur (Yenigün, 2020).

Tablo 1. AHP göreceli önem ölçeği

Önem Derecesi	Tanım	Açıklama
1	Aynı Derecede Önemli	Amaç doğrultusunda her iki faaliyet (seçenek) de eşit öneme sahiptir.
3	Orta Düzeyde Önemli	Bir seçenek, diğerine kıyasla biraz daha fazla önem taşımaktadır.
5	Yüksek Düzeyde Önemli	Bir seçenek, diğerine göre oldukça daha fazla önem arz etmektedir.
7	Son Derece Önemli	Bir seçenek, diğerine kıyasla çok daha yüksek bir öneme sahiptir.
9	En Yüksek Düzeyde Önemli	Bir seçeneğin, diğerine göre oldukça yüksek düzeyde bir önemi bulunmaktadır.
2, 4, 6, 8	Ara Değerler	İki seçenek arasında bir değer atamak gerektiğinde kullanılır.

Kaynak: (Saaty, 1986)

AHP göreceli önem ölçeği kullanılarak oluşturulan değerler aşağıdaki eşitlik kullanılarak ikili karşılaştırma matrisi oluşturulmaktadır.

$$A = [a_{ij}] = \begin{pmatrix} 1 & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & 1 \end{pmatrix} \quad (1)$$

İkili karşılaştırma matrisi oluşturulduktan sonra önem derecelerinin belirlenmesi gerekir. Bu aşamada, her sütun değeri Eşitlik 2 kullanılarak ilgili sütunun toplamına bölünmekte ve böylece matris normalize edilmektedir.

$$a_{ij}^l = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}}, i, j = 1, 2, \dots, n \quad (2)$$

Normalize edilmiş matris ile Eşitlik 3 kullanılarak ağırlıklar hesaplanmaktadır.

$$w_i = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n a_{ij}^l, i, j = 1, 2, \dots, n \quad (3)$$

Bu değerler, karşılaştırılan seçeneklerin önem derecelerini ifade etmektedir. Ancak, bu önem derecelerinin geçerli sayılabilmesi için ikili karşılaştırma matrisinin tutarlı olması gereklidir. Bu nedenle, tutarlılık oranının hesaplanması büyük önem taşır. Karar vericilerin seçimlerinde tutarlı davranmaları beklenir; eğer tutarsızlık oranı %10'un üzerinde çıkarsa, karar vericilerin tercihlerini yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir (Yenigün, 2020). Tutarlılık oranı (CR), tutarlılık göstergesinin (CI) rassal gösterge (RI) ile bölünmesiyle hesaplanır (Eşitlik 4 ve Eşitlik 5).

$$CI = \frac{\lambda_{\max} - n}{n - 1} \quad (4)$$

$$CR = \frac{CI}{RI} \quad (5)$$

Rassal Değer İndeksi, temelde rastgele sayıların oluşturduğu bir dizi niteliğindedir. Matrisin boyutu 1 ile 15 arasında olan durumlar için rastgele değerler alınabilmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Matris boyutuna göre RI değerleri

N	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
RI	0,00	0,00	0,58	0,90	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,49	1,51	1,54	1,56	1,57	1,59

Kaynak: (Özel ve Türkel, 2018: 312)

Analitik Hiyerarşi Süreci'nin karar vericilere doğru bir yönlendirme sağlayabilmesi için tutarlılık oranının 0,10'dan küçük olması gereklidir. Bu oran 0,10'un üzerinde çıktığında, karar vericilerin tercihlerini gözden geçirip aynı adımları yeniden uygulamaları gerekir. Tüm tutarlılık oranları hesaplandıktan sonra ise öncelik sıralaması yapılır.

2.3. MARCOS Yöntemi

MARCOS (Measurement Alternatives and Ranking according to Compromise Solution) yöntemi, alternatifler ile referans değerler (ideal ve anti-ideal alternatifler) arasındaki ilişkiyi belirlemeye odaklanmaktadır. Bu yöntem, yedi adımdan oluşan bir uygulama sürecini kapsamaktadır (Stevic et. al., 2020):

Adım1. M tane alternatif ile n tane kriter içeren karar matrisi oluşturulur.

$$X = [X_{ij}]_{m \times n} = \begin{matrix} AAI & \begin{bmatrix} X_{aa1} & X_{aa1} & \cdots & X_{aa1} \\ A_1 & X_{11} & X_{12} & \cdots & X_{1n} \\ A_2 & X_{21} & X_{22} & \cdot & X_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ A_m & X_{m1} & X_{m2} & \cdot & X_{mn} \\ AI & X_{ai1} & X_{ai2} & \cdots & X_{ain} \end{bmatrix} \end{matrix} \quad (6)$$

Adım 2. Karar matrisine ideal (AI) ve anti-ideal (AAI) çözümler eklendiğinde, Eşitlik 6'da belirtilen genişletilmiş başlangıç matrisi elde edilir. AAI ve AI değerleri, kriterlerin özelliklerine bağlı olarak Eşitlik 7 veya Eşitlik 8 kullanılarak hesaplanır. Bu kapsamda, F fayda kriterlerini, M ise maliyet kriterlerini temsil etmektedir

$$AAI = \min_i X_{ij} \text{ eger } j \in F \text{ ve } \max_i X_{ij} \text{ eger } j \in M \quad (7)$$

$$AI = \max_i X_{ij} \text{ eger } j \in F \text{ ve } \min_i X_{ij} \text{ eger } j \in M \quad (8)$$

Adım 3. Normalize matris $[n_{ij}]_{m \times n}$ Eşitlik 9 ve Eşitlik 10 kullanılarak hesaplanmaktadır.

$$n_{ij} = \frac{x_{ai}}{x_{ij}} \text{ eger } j \in M \quad (9)$$

$$n_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{ai}} \text{ eger } j \in F \quad (10)$$

Adım 4. Bu adımda normalize matris ile kriter ağırlıkları Eşitlik 11'de gösterildiği şekilde çarpılır.

$$v_{ij} = n_{ij} * w_j \quad (11)$$

Adım 5. Bu adım, alternatiflerin fayda derecelerinin (K_i^+) hesaplanmasını içerir. Bir alternatifin fayda derecesi, Eşitlik 12 ve Eşitlik 13'te gösterildiği üzere, anti-ideal ve ideal çözümlere göre belirlenmektedir.

$$K_i^- = \frac{S_i}{S_{aa1}} \quad (12)$$

$$K_i^+ = \frac{S_i}{S_{ai}} \quad (13)$$

$$S_i = \sum_{i=1}^m v_{ij} \quad (14)$$

Adım 6. Bu adımda alternatiflerin fayda fonksiyonlarının $f(K_i)$ belirlenmektedir. Alternatiflerin fayda fonksiyonu Eşitlik 15'te gösterilmiştir.

$$f(K_i) = \frac{K_i^+ + K_i^-}{1 + \frac{1 - f(K_i^+)}{f(K_i^+)} + \frac{1 - f(K_i^-)}{f(K_i^-)}} \quad (15)$$

Anti-ideal ve ideal çözümlere ilişkin fayda fonksiyonlarının hesaplanması, Eşitlik 16 ve Eşitlik 17 kullanılarak gerçekleştirilmektedir.

$$f(K_i^-) = \frac{K_i^+}{K_i^+ + K_i^-} \quad (16)$$

$$f(K_i^+) = \frac{K_i^-}{K_i^+ + K_i^-} \quad (17)$$

Adım 7. Alternatiflerin fonksiyon değerleri büyükten küçüğe doğru sıralanır.

3. Bulgular

Elde edilen bulgular 3 başlık halinde sunulacaktır. Öncelikle SWOT analizi ile ilgili bulgulara ardından, AHP yöntemi ile ilgili bulgulara ve son olarak MARCOS yöntemi ile ilgili bulgulara yer verilecektir.

3.1. SWOT Analizi Sonucu Elde Edilen Bulgular

E-Beyanname sisteminin mevcut durumunu değerlendirmek amacıyla SWOT analizi yapılmıştır. Bu amaçla öncelikle uzmanların görüşleri alınarak; e-beyanname sisteminin güçlü yanlarını, zayıf yanlarını, fırsatlarını ve tehditlerini içeren toplamda 33 soruluk form hazırlanmıştır. Bu form 5'li likert ölçeği ile oluşturulmuş olup, konusunda uzman olan 50 kişiye SWOT'un son halini oluşturmak amacıyla uygulanmıştır. Elde edilen cevaplar doğrultusunda, SWOT Analizi başlıkları olan güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler konularında *en yüksek ortalama puana sahip olan 4'er maddeden* oluşan bir SWOT listesi oluşturulmuştur. Sonrasında da yine uzmanların görüşleri alınarak, elektronik beyanname sistemini geliştirebilecek dört strateji belirlenmiştir. Çalışmaya katılan uzmanların demografik özellikleri Tablo 3'te ve elde edilen SWOT matrisi Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 3. Çalışmaya katılan uzmanların demografik özellikleri

Demografik Özellikler		Kişi	Toplam
Cinsiyet	Erkek	35	50
	Kadın	15	
Medeni Durumu	Evli	39	50
	Bekar	11	
Eğitim Durumu	Lisans	35	50
	Yüksek Lisans	6	
	Diğer	9	
Çalıştığı Sektör	Kamu	26	50
	Özel	24	
Sektördeki Çalışma Süresi	1-5 Yıl	4	50
	6-15 Yıl	24	
	16-24 Yıl	9	
	25 ve üstü	13	

Tablo 4. SWOT Matrisi

<p>Kategoriler</p> <p>Kategoriler</p>	<p>Güçlü Yönler (G)</p> <p>G1. E-Beyanname sisteminin, geçmiş ve mevcut dönem beyannamelerine kolay erişim sağlaması.</p> <p>G2. Bu uygulamanın devreye girmesiyle vergi dairelerindeki iş yoğunluğunun azalması.</p> <p>G3. Beyannamelerin istenilen yerden ve zamanda gönderilme esnekliği sunması.</p> <p>G4. Arşivleme sürecindeki sorunları ortadan kaldırarak veri yönetiminde verimlilik sağlaması.</p>	<p>Zayıf Yönler (Z)</p> <p>Z1. Beyanname verme sürecinin son günlerinde sistemdeki yoğunluktan dolayı performans.</p> <p>Z2. Kanun ihlallerinde manuel vergi cezası kesilmesi gerektiğinde sistemin bu işlemi gerçekleştirememesi.</p> <p>Z3. E-Beyanname programının tablet veya akıllı cihazlarla uyumsuz olması.</p> <p>Z4. İnternet ve bilgisayar tabanlı bir sistem olduğu için altyapısı olmayan kullanıcılar için erişim sorunları yaratması.</p>
<p>Fırsatlar (F)</p> <p>F1. Kullanıcı dostu yapısıyla gelecekte tüm beyan ve bildirimleri kapsayabilecek bir sistem olarak gelişme potansiyeline sahip olması.</p> <p>F2. E- Toplumun teknolojiye adaptasyonunu artırarak dijitalleşme sürecine katkı sağlaması.</p> <p>F3. Çevre dostu bir çözüm sunarak kağıt kullanımını azaltması.</p> <p>F4. Vergi kaçığının önlenmesine katkı sağlayarak kayıt dışı ekonomiyi azaltması.</p>	<p>St1 (G+F): Vergi mükelleflerinin elektronik beyanname konusunda farkındalığını artırmak amacıyla eğitim ve uygulamalara odaklanılmalıdır. Bu sayede sistemin daha yaygın kullanımı sağlanabilir.</p>	<p>St 2 (Z+F): Sistemin etkinliğini artırmak için mobil uyumluluğu sağlanmalı. Böylece, e-beyannameye her yerden erişim kolaylığı sağlanarak kullanıcı memnuniyeti artırılabilir.</p>

<p>Tehditler (T)</p> <p>T1. İnternet bağlantısındaki sorunların sistemi aksatma riski taşıması.</p> <p>T2. Siber saldırı risklerinin, kullanıcı bilgilerinin güvenliğini tehlikeye atabilmesi.</p> <p>T3. Sistem açıklıklarının kötü niyetli kişilerce istismar edilme riski.</p> <p>T4. Vergi dairelerindeki istihdamı azaltarak bazı çalışanların iş güvencesini tehdit etmesi.</p>	<p>St3 (G+T): Güvenlik açıklıklarının önüne geçmek için sistem güncellemeleri yapılmalı ve tehditlere karşı koruyucu önlemler alınmalıdır. Örneğin, düzeltme işlemleri için esneklik sağlanabilir.</p>	<p>St4 (Z+T): Dijital altyapının güçlendirilmesi ile sistemin güvenilirliği artırılmalı, olası siber saldırılar ve altyapı sorunlarına karşı önlemler alınmalıdır.</p>
---	---	---

3.2. AHP Yöntemi ile Elde Edilen Bulgular

Bu kısımda SWOT matrisinde bulunan güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler AHP yöntemi ile önceliklendirilmiştir. Öncelikle ana başlıklar, sonrasında alt başlıklar ağırlıklandırılmıştır. Bu durumda yine uzman görüşlerinden faydalanılmıştır. Sonuçta elde edilen SWOT maddelerinin yerel ve global ağırlıkları aşağıda Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. SWOT kriterlerinin yerel ve global ağırlıkları

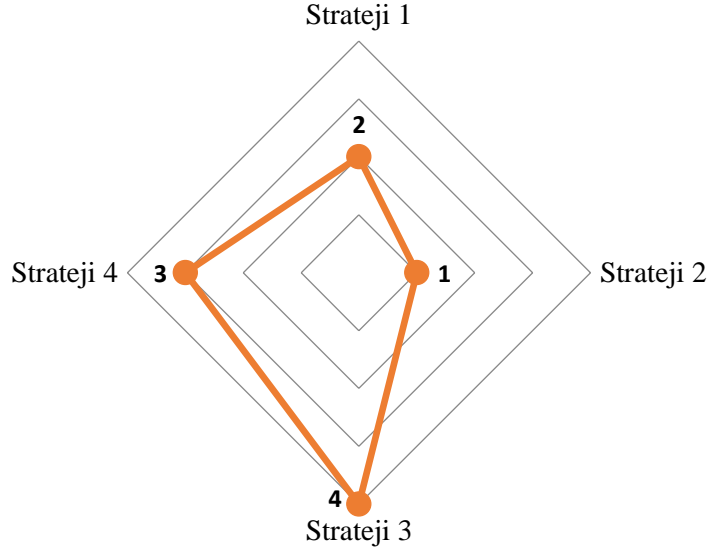
SWOT Ana Kriterleri	SWOT Ana Kriterlerinin Ağırlıkları	SWOT Alt Kriterleri	Yerel Ağırlıklar	Global Ağırlıklar	Global Sıralama
Güçlü Yönler	0,557	G1	0,053	0,030	10
		G2	0,372	0,207	1
		G3	0,298	0,166	2
		G4	0,277	0,154	3
Zayıf Yönler	0,095	Z1	0,354	0,034	8
		Z2	0,354	0,034	8
		Z3	0,132	0,013	14
		Z4	0,161	0,015	12
Fırsatlar	0,266	F1	0,307	0,082	5
		F2	0,357	0,095	4
		F3	0,2	0,053	6
		F4	0,136	0,036	7
Tehditler	0,082	T1	0,176	0,014	13
		T2	0,404	0,033	9
		T3	0,345	0,028	11
		T4	0,075	0,006	15

Tablo 5'e göre en önemli SWOT ana kriteri e-beyanname sisteminin güçlü yanları olarak bulunmuştur. İkinci sırada fırsatlar, üçüncü sırada zayıf yönler ve son sırada tehditler yer almaktadır. Bu sonuç sistemin beğenildiğini ve birçok fırsat yarattığını göstermektedir. En önemli üç SWOT alt kriteri güçlü yönler arasında yer almakta olup, bunlar: G2 (E-Beyanname uygulamasına geçilmesi ile vergi dairelerindeki iş yoğunluğunun azalması), G3 (Vergi beyannamelerinin istenilen yerden ve zamanda gönderilebilmesi) ve G4 (Arşivleme sürecinde karşılaşılan sorunların önlenmesi ve veri yönetiminde verimlilik sağlanması) olarak belirlenmiştir. SWOT alt kriterleri içinde en düşük öneme sahip üç kriter ise: T1 (İnternet ağlarındaki sorunların sistemin aksatma riskine taşınması), Z3 (E-Beyanname düzenleme programının tablet veya akıllı telefonlara uyumsuz) ve T4 (E-Beyanname uygulamasının vergi dairelerinde istihdamı azaltması ve iş güvenliğini tehdit etmesi) olarak sıralanmıştır.

3.3. MARCOS Yöntemi Sonucu Elde Edilen Bulgular

Bu kısımda, AHP ile ağırlıklandırılan SWOT maddeleri oluşturulan stratejiler, MARCOS yöntemi ile uzman görüşleri doğrultusunda önceliklendirilmiştir. Böylelikle e-beyanname sisteminin geliştirilmesi adına önerilen stratejiler önceliklendirilerek en önemliden başlayarak sıralandırılmıştır. Bu durum Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2. MARCOS Yöntemi Sonuçları

Şekil 2'den de görüldüğü gibi ilk sırada yer alan strateji St2 (Sistemin etkinliğini artırmak için mobil uyumluluğu sağlanmalı. Böylece, e-beyannameye her yerden erişim kolaylığı sağlanarak kullanıcı memnuniyeti artırılabilir), ikinci sırada yer alan strateji St1 (Vergi mükelleflerinin elektronik beyanname konusunda farkındalığını artırmak amacıyla eğitim ve uygulamalara odaklanılmalıdır. Bu sayede sistemin daha yaygın kullanımı sağlanabilir), üçüncü sırada yer alan strateji St4 (Dijital altyapının güçlendirilmesi ile sistemin güvenilirliği artırılmalı, olası siber saldırılar ve altyapı sorunlarına karşı önlemler alınmalıdır) ve son sırada yer alan strateji ise St3'tür (Güvenlik açıklarının önüne geçmek için sistem güncellemeleri yapılmalı ve tehditlere karşı koruyucu önlemler alınmalıdır. Örneğin, düzeltme işlemleri için esneklik sağlanabilir).

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde giderek dijitalleşen ve küreselleşen dünyada, hem özel sektör hem de kamu sektöründeki işlemler elektronik uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Teknolojinin ilerlemesiyle en küçük işlemde en kapsamlı işlem süreçlerine kadar e-uygulamalara geçiş süreci

hızlanmakta ve bu uygulamalar, işlemlerin gereksinimlerini karşılayabilmek adına sürekli güncellenmektedir. Hem resmi kurumlar hem de özel sektör, işlem süreçlerini daha pratik hale getirecek elektronik uygulamalara geçiş yapmakta ve mevcut sistemlerin geliştirilmesine yönelik yatırımlar yapmaktadır. Bu çalışma kapsamında, özellikle kamu personeli ve meslek mensuplarının kullandığı Elektronik Beyanname Sistemi incelenmiş ve değişen ihtiyaçlara uyum sağlayabilmesi adına bu sistemin daha işlevsel hale getirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu amaçla, sistemin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerini analiz etmek için SWOT analizi uygulanmıştır. Ayrıca, toplumun ihtiyaçlarına en uygun stratejilerin belirlenebilmesi amacıyla çok kriterli karar verme yöntemlerinden faydalanılmıştır. Bu bağlamda, Elektronik Beyanname Sistemi, kapsamlı bir çerçevede ele alınarak derinlemesine incelenmiş ve en uygun stratejilerin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışmada, geleceğe yönelik adımların belirlenmesi sürecinde yalnızca SWOT analizinin yetersiz kaldığı anlaşılmış ve SWOT analizindeki eksiklik, AHP yöntemi gibi çok kriterli karar verme tekniklerinden biri ile giderilmiştir. AHP yöntemiyle SWOT analizinde belirlenen ana kriterler ve alt kriterler dikkate alınarak ikili karşılaştırmalar yapılmış, her kriterin önem sırası belirlenmiştir. Böylece Elektronik Beyanname Sistemi'nin geliştirilmesine yönelik odaklanılması gereken alanlar tespit edilmiştir. Uzmanlarla yapılan görüşmeler sonucu sistemin gelişimini sağlayabilecek dört stratejik öneri ortaya konmuştur:

S1: Vergi mükelleflerinin e-beyanname konusunda bilinçlendirilmesi için eğitimler düzenlenmesi,

S2: Sistemin daha verimli ve bağımsız çalışabilmesi için tablet ve akıllı telefonlar üzerinden erişim sağlayacak bir mobil uygulama geliştirilmesi,

S3: Sistem güvenliğinin artırılması amacıyla tehditlerin en aza indirgenmesi ve program iyileştirmelerinin yapılması (örneğin, düzeltme beyannamesinde güncelleme ve iptal seçeneklerinin sunulması),

S4: Dijital ve teknolojik altyapının güçlendirilmesi.

Bu stratejilerin SWOT kriterleri doğrultusunda değerlendirilmesi için MARCOS yöntemi kullanılmış ve elde edilen sonuçlar sıralanmıştır. En yüksek puanı alan strateji, "Tablet ve akıllı telefonlarda kullanılabilen bir mobil uygulamanın yapılması" olmuş, bunu sırasıyla "Eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması", "Dijital altyapının güçlendirilmesi" ve "Sistem tehditlerinin en aza indirilmesi" stratejileri izlemiştir. Mobil uygulama stratejisinin ilk sırada yer alması, e-beyanname sisteminin yalnızca bilgisayar üzerinden kullanılabilir olması nedeniyle verimlilik açısından sınırlayıcı bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kısıtın kaldırılması ve uygulamanın her yerden kullanılabilir hale gelmesiyle kullanıcılar için daha işlevsel bir sistem sunulabilecektir.

Araştırmanın bulguları, e-beyanname sisteminin kullanıcı perspektifinden gelişimini hedeflemekle birlikte, aynı zamanda mevcut elektronik sistemlerin maliyet avantajı sağlama amacına yönelik kurulduğunu göstermektedir. Örneğin, İngiltere hükümeti, 9 Haziran 2022 tarihli açıklamasında, yeni dijital stratejisi ile 2025 yılına kadar 1 milyar sterlin tasarruf etmeyi hedeflediklerini belirtmiş; ancak bu hedefe ulaşmanın toplum hizmetlerinde yapılacak anlamlı iyileştirmelerle mümkün olabileceğini vurgulamıştır (Glick, 2022). Bu kapsamda İngiltere, dijital dönüşüm sürecinde kamu hizmetlerinin dönüşümü, verilerin etkin kullanımı, çalışan yetkinliklerinin artırılması ve güvenli, sürdürülebilir teknoloji kullanımı gibi hedefler belirlemiştir. Çalışmamızda önerilen S1 ve S4 stratejilerinin de benzer bir yönelime sahip olması, elektronik sistemlerin devletler nezdindeki önemini desteklemektedir. Türkiye'de de benzer şekilde daha entegre bir hizmet sunabilmek adına yetenek geliştirme programları düzenlenebilir ve böylece sistemin kullanıcılarla daha etkin bir şekilde bütünleşmesi sağlanabilir.

Eğilmez, Koca ve Akcan; Elektronik Beyanname Sisteminin SWOT, AHP ve MARCOS Yöntemleri Kullanılarak Analizi: Bilecik İli Örneği

Bu çalışma, SWOT, AHP ve MARCOS yöntemlerini bir arada kullanarak hem literatüre katkı sağlamayı hem de e-beyanname sistemini yöneten birimlere öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sonuçları, vergi mükelleflerinin sıkça kullandığı Elektronik Beyanname Sistemi'ni çeşitli yönleriyle analiz ederek sistemin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerini kapsamlı bir şekilde ortaya koymuştur. Bu bağlamda sistemin geliştirilmesi için bir yol haritası çizilmiş ve gelecekte yapılacak çalışmalar için veri kaynağı niteliği taşımaktadır.

Araştırmanın sınırlılıkları arasında çalışmanın yalnızca Bilecik ilinde gerçekleştirilmesi yer almaktadır; dolayısıyla elde edilen verilerin genelleştirilebilirliği kısıtlı kalmaktadır. Katılımcıların e-beyanname sistemini doğrudan kullanmaları ve konunun uzmanı olmaları, verilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini artırıcı bir etken olmuştur. Anketin farklı bölgelerde daha geniş katılımcı gruplarıyla uygulanması, sistemin gelişimine dair farklı analizler yapma imkânı sunacaktır. Ayrıca, benzer araştırmalar E-Devlet sistemindeki diğer hizmetler için de yapılabilir; bulgular, hizmet kalitesini artırmak amacıyla performans ölçüm aracı olarak kullanılabilir.

Kaynakça

- Akgemci, T. (2008). *Stratejik Yönetim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Alagöz, S. M. (2013). *Elektronik Beyanname Uygulamasına Yönelik Muhasebecilerin Tutumları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Altunal, I., & Özbek, A. (2024). Muhasebe Meslek Mensuplarının Dijital Dönüşümde E-Dönüşüm Uygulamalarına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: Defter-Beyan Sistemi Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 24(72), 125-144.
- Arslan M. & Biniş M. (2016). Türk Vergi Sisteminde Tebligat Ve Elektronik Tebligat. *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 300-317.
- Arslan, E., & Artık, M. B. (2023). Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebede Dijitalleşmeye Geçmelerini Etkileyen Faktörlerin Gri İlişkisel Analiz İle Tespit Edilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 23(70), 307-326.
- Aydoğan E. (2017). Elektronik Beyanname Sözleşmesinin Mükellef Tarafından İptal Edilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, Eylül-Ekim 2017, 203-208.
- Allahverdi, M., & Kuzucu, S. C. (2017). Azerbaycan Vergi Sistemi'nin E-Dönüşüm Süreci ve Vergi Gelirlerine Etkisi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(7), 83-95.
- Admış, Ö. (2019). Türkiye'de Elektronik Devlet Uygulamalarının Vergilendirme İşlemlerine Yansımaları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çakıroğlu, M. (2021). *Uluslararası Pazara Giriş Stratejilerinin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerine Göre İncelenmesi: Türkiye Örneği*. (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çelebi, B. (2018). *E-Devlet ve E-Maliye Kapsamında Gelir İdaresi Başkanlığı Projeleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Çenikli, E. ve Şahin, D. (2013). Türk Gelir İdaresinde Otomasyon Projeleri. *Journal of Internet Applications and Management*, 4 (1), 37-52.
- Çetin, G. (2010). Bilişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Vergilemede Kayıt Düzeni Ve Denetim Uygulamalarına Etkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 79-86.

Eğilmez, Koca ve Akcan; Elektronik Beyanname Sisteminin SWOT, AHP ve MARCOS Yöntemleri Kullanılarak Analizi: Bilecik İli Örneği

- Dede, A. (2024). Dijital Vatandaşlığın Dokuz Boyutu ve E-Devlet Uygulamaları. *EKEV Akademi Dergisi*, (97), 15-27.
- Erol, Y. (2019). *Stratejik Yönetimde SWOT Analizi ve Bir İşletmede Uygulanması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gelirler Genel Müdürlüğü (2004). Faaliyet Raporu, Maliye Bakanlığı, Ankara.
- Glick, B. (2022). *UK government promises £1bn savings from latest digital strategy*. [Erişim Tarihi: 31.10.2024, <https://www.computerweekly.com/news/252521307/UK-government-promises-1bn-savings-from-latest-digital-strategy/>]
- Gül, H. (2002) Kamu Kuruluşlarında Elektronik Hizmetlerin Yaygınlaştırılması (E-Devlet), *Maliye Dergisi*, 141, 1-33.
- Karaca, H., & Gümüş, A. (2023). Dijital Dönüşümde Muhasebe Meslek Mensuplarının Yaşadığı Sorunlar Ve Çözüm Önerileri: Nitel Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 23(70), 289-306.
- Memiş, M. Ü., Çürük, T., Ünal, Y., (2019). Elektronik Uygulamaların Vergi Denetimine Etkisi: Denetimin Tarafları Üzerine Bir Araştırma, *Maliye Dergisi*, 176, 474-504.
- Merter, M. E. (2016). Ülkemizde E-Beyanname Uygulamasının Vergi Denetiminin Etkinliği Üzerindeki Etkisi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 51-74.
- Onursal, M. (2019). Elektronik Vergi Uygulamalarının Vergi Uyumuna Etkisi: Mali Müşavirler Üzerinde Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özel, S., & Türkel, A. (2018). AHP yöntemi kullanarak ERP sistemlerinin karşılaştırılması ve uygun sistemin belirlenmesi. *Marmara Fen Bilimleri Dergisi*, 30(3), 305-317.
- Özgen, F. B. (2008). İnternet – Bilgisayar Teknolojilerinin Önemi Ve Türkiye'de E-Vergilendirme Sistemi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 195-214.
- Pinho, C., J., & Macedo, M., I., (2008). Examining the antecedents and consequences of online satisfaction within the public sector: The case of taxation services, *Transforming Government: People, Process and Policy*, 2 (3), 177-193.
- Pinho, C.J., Macedo, M.I., & Monteiro, P.A. (2007). The impact of online SERVQUAL dimensions on certified accountant satisfaction The case of taxation services. *EuroMed Journal of Business*, 2(2), 154-172.
- Saaty, T. L. (1986). Axiomatic foundation of the analytic hierarchy process. *Management science*, 32(7), 841-855.
- Sağlamyürek, H. N. (2018). *TCDD Yük ve Yolcu Taşımacılığının AHP Yöntemi ile Modellenmesi*,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzincan.
- Sandalcı, U. (2021). Mükelleflerin E-Maliye Uygulamaları Tercihinde Etkili Olan Faktörlerin İkili Lojistik Regresyon ile Analizi. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 193-224.
- Stević, Ž., Pamučar, D., Puška, A., & Chatterjee, P. (2020). Sustainable supplier selection in healthcare industries using a new MCDM method: Measurement of alternatives and ranking according to COMpromise solution (MARCOS). *Computers & industrial engineering*, 140, 106231.

- Taytak, M., & Vural, K. (2019). Bilişim Sistemlerindeki Gelişmelerin Türkiye'de E-Vergi Uygulamaları Üzerine Yansımaları Ve Değerlendirilmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 56(647), 65-100.
- Tektüfekçi, F. (2018). *Türkiye'de E- Dönüşüm Sürecinde Elektronik Belge Ve Defter Kontrolü İle Denetimi Üzerine Bir İnceleme*, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 101-119.
- Tolkun, S. (2021). *Türk Vergi Sisteminde Dijital Dönüşüm ve Vergi Güvenliğinin Etkinliği Üzerindeki Rolü: Ampirik Bir Araştırma*. (Doktora Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Uğur, A. A. & Çütcü, İ. (2009). E-Devlet ve Tasarruf Etkisi Kapsamında VEDOP Projesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 1 (2), 1-20.
- Ürel, G. (2012). *Vergi usul kanunu uygulaması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Üstünoğlu Y., N. (2019). *SWOT Analizinin Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci İle Sayısallaştırılması Üzerine Bir Uygulama*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Yenigün, R. (2020). RFID Kütüphane Sistem Bileşenlerinin AHP Yöntemiyle Seçimi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Amasya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Amasya.
- Yereli, A. B., & Şahin, I. F. O., (2020). Vergi Otomasyon Sisteminin Yapay Zekâ İle Etkileşimi, *Vergi Sorunları Dergisi*, 378, 9-16.